

***Rapport från SUHF:s arbetsgrupp
för diskussion kring HSV:s utvärderingar
av kvaliteten i lärosätenas utbildningar***

Lennart Olausson, Marita Hilliges, Eva Åkesson, Anna Yström

November 2008

Innehållsförteckning

Huvudrapport

Uppdrag och arbetssätt	1
Bakgrund	3
Enkäten	5
Sammanfattande kommentarer från enkät o hearing	6
Platsbesök på Höskoleverket	8
Kanslern	8
Utvärderingsavdelningen	8
Intryck från samtal med bedömare och projektledare	9
2007 års system	11
En granskning av sex ämnes- och programutvärderingar	12
Sammanställning av studenternas syn på HSV:s utvärderingar	13
Slutsatser och rekommendationer	14
Rekommendationer till SUHF	17
Appendix 1:	
Externa deltagare vid möten	18
Deltagare i hearing 25 augusti 2008	19
Appendix 2	
Enkät angående Höskoleverkets utvärderingar	21

Bilagor

1. Sammanställning av enkätsvar angående Höskoleverkets utvärderingar (7 sidor)
2. Att granska granskarna. En analys av sex av Höskoleverkets ämnes- och programutvärderingar. Berndt Hjälms, nov 2008 (58 sidor)
3. Sammanställning av studenternas syn på HSV:s utvärderingar (4 sidor)

SUHF:s arbetsgrupp för diskussion kring HSV:s utvärderingar av kvaliteten i lärosätenas utbildningar

Vid förbundsårsamlingen i Sundsvall i november 2007 för Sveriges Universitets- och Högskoleförbund (SUHF) beslutades att en genomlysning av Högskoleverkets granskningar skulle göras. En arbetsgrupp fick i uppdrag att:

- klargöra den kritik som fanns bland lärosätena av de ämnes- och programutvärderingar som Högskoleverket (HSV) har ansvaret för
- granska utvärderingsprocessens innehåll och genomförande på sätt som gruppen finner mest relevant
- samt komma fram med förslag till hur HSV i en konstruktiv dialog med SUHF alternativt kan lägga upp utvärderingarna

Arbetsgruppens medlemmar:

- Marita Hilliges, Högskolan Halmstad,
- Anna Yström SFS,
- Eva Åkesson Lunds universitet
- Lennart Olausson (ordf.) Malmö högskola

Maria Dahlberg, Malmö högskola, har fungerat som sekreterare.

Arbetsgruppen har, för att få fram ett underlag för det fortsatta arbetet först utformat och sänt ut en enkät, som redovisas nedan. Den har gått ut till samtliga lärosäten för högre utbildning i Sverige. Vi har gjort ett "platsbesök" på Högskoleverket den 14 maj 2008 och därvid träffat kanslern Anders Flodström, samt Claes-Uno Frykholm, Hedda Gunneng, Jana Hejzlar, Eric Lindesjö och Maud Qvist. Till detta kommer att vi har haft en hearing med alla lärosätena utifrån den enkät som vi skickat ut samt en särskild hearing med de konstnärliga högskolorna i Stockholm. Därutöver har vi träffat projektledare från HSV i särskilda möten, några bedömare som varit med i utvärderingarna, varav några har varit studenter. Namnen på dessa redovisas i appendix 1. Vi kommer inte att redovisa vad var och en har sagt, utan vi har bakat in de upplysningar vi fått från dessa olika grupper i vår analys och i våra slutsatser.

Utöver detta har Berndt Hjälms, Malmö högskola, gjort en analys av ett begränsat antal utvärderingar. Urvalet har gjorts utifrån att det skall ingå ämnen eller program som fått sina examensrättigheter ifrågasatta och analysen har tagit fasta på vilka kriterier som an-

vänts och hur samstämmigheten sett ut mellan utvärderarnas bedömningar och de slutsatser som dragits från HSV:s sida. De utvärderingar som ingått i studien är följande:

- Lärarutbildningen
- Sjuksköterskeutbildningen
- Läkarutbildningen
- Engelska
- Kemi
- Statsvetenskap

Arbetsgruppen har rapporterat till styrelsen för SUHF vid två tillfällen och slutredovisat sitt arbete på SUHF:s konferens 11 november 2008 i Lund.

Vi vill från arbetsgruppens sida framföra ett stort tack till er alla som varit oss behjälpliga i att genomföra detta arbete.

Bakgrund

Under senare år har det förts diskussioner inom och mellan lärosätena kring Högskoleverkets utvärderingar. Ett nytt utvärderingssystem hade satts i sjön 2001, vilket avslutades 2007. 1700 utvärderingar gjordes under denna tidsperiod. En sammanfattande analys finns i *Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar åren 2001 – 2006*. (Rapport 2007:31). I denna framgår att drygt tio procent av de granskade utbildningarna har fått sin examensrätt ifrågasatt. Utvärderingarna har, vilket också framhävs i rapporten, också bidragit till att utveckla kvaliteten på utbildningarna vid lärosätena i landet. Således kan man konstatera att utvärderingarna har såväl ett kontrollperspektiv som ett utvecklingsperspektiv.¹

Från 2007 har HSV infört ett nytt system som ersatt det tidigare. Nu skall man från HSV:s sida genomföra utbildningsutvärderingar med hjälp av indikatorer och en förenklad självvärdering, därtill kommer en granskning av lärosätenas kvalitetsarbete. Därutöver skall HSV fortsätta med examensrättsprövningar liksom med tematiska utvärderingarna och tematiska studier. Nytt för perioden är att lärosätena kan komma in med ansökningar om att få en utmärkelse för framstående utbildningsmiljö.²

Arbetsgruppen har valt att försöka klargöra kritiken mot såväl det gamla systemet, dvs före 2007, och det nya systemet som trädde i kraft år 2007. Vi tror att det finns olika typer av kritik och att det dessutom är viktigt att diskutera hur HSV klarat övergången från det gamla systemet till det nya.

Den dubbla funktion av kontroll och utveckling som syftet med utvärderingssystemet har är något som alla lärosäten är införstådda med. Men en fråga som ständigt dyker upp är naturligtvis var tyngdpunkten skall ligga. Vid lärosätena ser man positivt på HSV:s utvärderingar och dessa har på olika sätt tagit till sig de synpunkter som framförts av bedömare liksom från HSV:s sida. Det finns inget lärosäte som ifrågasätter nödvändigheten av att det finns ett välutvecklat och väl fungerande utvärderingsprogram från HSV:s sida. Vi kan dock konstatera att HSV:s utvärderingar alltmer kommit att förskjutas från utveckling till kontroll, en förskjutning som inte alla lärosäten ser som positiv.

Allt är inte rosenrött. Det finns en punktvis kritik mot HSV:s sätt att sköta utvärderingarna, en kritik som finns dels mot det system som var i bruk under åren 2001 – 2006 och som dels och i än högre grad finns mot det system som HSV använder sig av från 2007. Tidvis har kritiken varit kraftig, det har lyfts fram olika punkter. Men det har inte alltid varit lätt att förstå bakgrunden till de olika typerna av kritik som funnits från lärosätenas

¹ För en utförligare bakgrund till HSV:s sätt att arbeta och hur utvärderingsverksamheten utvecklats se Franke, S., & Nitzler, R., Att kvalitetssäkra högre utbildning – en utvecklande resa från Umeå till Bologna, Studentlitteratur, 2008

² För en utförligare beskrivning och begrundning, se *Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007 – 2012*. HSV:s Rapport 2007:59, 2007

sida. Arbetsgruppen har därför lagt ner en viss möda på att utröna vilken kritik som finns mot vilka typer av utvärderingar, vi har också försökt få klarhet i hur processen inom HSV går till, i akt och mening att lägga dessa insikter till grund för förslag till SUHF hur en konstruktiv dialog skall komma till stånd mellan SUHF och HSV kring hur utvärderingarna skall genomföras och vilken typ av utvärderingar som är önskvärda.

Enkäten

Det första ledet i arbetet att klargöra kritiken bestod i att skicka ut en enkät till samtliga lärosäten. En sammanställning av resultatet av denna enkät (appendix 2) redovisas i bilaga 1 med en sammanfattning nedan. En avstämning av tolkningen av resultaten från enkäten har gjorts vid en hearing med representanter från lärosätena.

Frågorna var uppdelade i fyra olika delar: ämnes- och programutvärderingar 2001 – 2006, examensrättsprövningar, tematiska utvärderingar och det nya systemet från 2007. Merparten av lärosätena har besvarat enkäten, 27/30 universitet och högskolor, 5/7 konstnärliga lärosäten och en övrig utbildningsanordnare. Svaren har analyserats, både i helhet och även klassificerats för att se om det föreligger några skillnader i svaren mellan högskolor, universitet och konstnärliga högskolor.

Ämnes- och programutvärderingar 2001 – 2006

Överlag ser lärosätena positivt på extern utvärdering och anser att det är ett viktigt led i kvalitetsarbetet. Självvärderingen lyfts ofta som den stora behållningen med utvärderingen, trots att de beskrivs som arbetskrävande. Kritiken rör främst bristen på likvärdighet i bedömningarna. Tillämpning av aspekter och kriterier varierar alternativt är vacklande mellan bedömargrupper och utvärderingar.

Pressrelationerna tas ofta upp av lärosätena, man är eniga om att kommunikationen mellan HSV och lärosätena skall inte ska ske genom pressen. Det är mycket viktigt för lärosätena att ha fått förstahandsinformation innan pressen får information.

Uppföljningar av ämnes- och programutvärderingar verkar ha passerat utan djupare intryck.

Examensrättsprövningar

Många, men inte alla, lärosäten uppger att de varit med om examensrättsprövningar. Bland de som lämnat synpunkter (24/32) är spridningen av åsikter stor, från katastrofalt till bra. En majoritet framför dock negativt kritiska synpunkter.

Huvudkritiken rör utvärderingsmetoden. Kriterierna har varit oprecisa eller saknats och det finns en brist på transparens i flera avseenden. Det leder till misstroende som tar sig uttryck i frågor kring politiska agendor eller skråbildningar.

Bedömningarna glider mellan upprepade utvärderingar vilket leder till att det inte går att förutse resultaten av prövningen.

De konstnärliga utbildningarna menar att den kombinerade examensrätts- och ämnes- och programutvärdering var mycket arbetskrävande. Prövningarna blandades ihop, inte ens utvärderingsgruppen kunde hålla isär utvärderingarnas syften. Företrädare för utbildning-

arna menade vidare att det saknas tillräcklig kompetens inom HSV för att arbeta med det konstnärliga och det erfarenhetsbeprovade i utvärderingar av konstnärliga utbildningar.

Tematiska utvärderingar

Nyttan av de tematiska utvärderingarna bedöms väldigt olika av lärosätena. Självvärderingsprocessen framhålls som positiv av några medan andra anser att nyttan inte varit försvarbar i relation till den stora arbetsinsats som utvärderingen krävt. Förhållandevis skarp kritik riktas mot att flera av utvärderingarna varit tydligt normativa med farhågor om en styrning som är likriktande och inte främjar utveckling.

Angående utvärderingsrapporterna anser lärosätena att det tagit för lång tid innan de blivit färdiga och är därmed inaktuella. De har också varit alltför generella och oprecisa vilket försvårar uppföljning.

Systemet från 2007

Här bestäms svaren av om man är upptagen med en utbildningsutvärdering eller en lärosätesvisitation på lärosätet. Kritiken gäller att systemet inte prövats, varken för utbildningsutvärderingarna eller för lärosätesvisitationerna.

När det gäller utbildningsutvärderingarna finns omfattande och skarp kritik mot hela processen. Det är ett negativt tonläge och enkätsvaren andas en stor irritation. Det gäller det mesta från kontakter med HSV till aspekter och kriterier. Man menar att förberedelserna från HSV:s sida inte varit tillräckliga. Här får personalen från HSV kritik, vilket inte förekommit tidigare. Lärosätena anger att man inte får besked på frågor. De "förenklade självvärderingarna" är lärosätena starkt kritisk mot.

Sammanfattande kommentarer från enkäten och hearing

Det är en relativt god samstämmighet mellan enkätsvaren om än olika nyanser och språkbruk samt i omfattning. Det är viktigt att poängtera att lärosätena inte ifrågasätter extern kvalitetssäkring utan tvärtom betonar vikten av hög kvalitet i utvärderingsverksamheten. Nedan sammanfattas några perspektiv som tydligt framkommit i enkäten och vid hearingen. De tre första är tydligt förknippade med brister i HSV:s eget kvalitetssäkringsarbete, den fjärde punkten pekar på problematiken av att verket har flera sinsemellan svår-förenliga uppdrag som inte hanteras på ett adekvat sätt. Den sista punkten är en reflektion och uppmaning att inför framtiden lyfta blicken utanför Sveriges gränser. Sveriges lärosäten agerar redan idag och i ökad utsträckning i framtiden på den globala scenen.

Kommunikation och pressrelationer

Lärosätena är mycket bestämda och eniga om att information från eller kommunikation med HSV inte ska ske genom pressen. Det är viktigt för alla inblandade att lärosäten får förhandsinformation från HSV för att ha möjlighet att kunna förbereda personal och studenter på ett adekvat sätt. HSV bör omarbeta och förtydliga sin presspolicy samt utarbeta riktlinjer för bedömare och tillse att dessa dokument är välkända och efterlevs.

Tydlighet och transparens

I alla typer av utvärdering uttrycks önskemål om betydligt ökad tydlighet och transparens. Tillämpning av aspekter och kriterier för bedömning bör vara klargjort för alla inblandade parter i förhand, i synnerhet när det står examensrätter på spel, både vid ansökan om examensrätt och vid utvärderingar som kan leda till ifrågasättande/indragen examensrätt.

De nya utbildningsutvärderingarna

Det finns uttalad och skarp kritik kring de nya utbildningsutvärderingarna. Exempelvis förkastas de förenklade självvärderingarna av lärosätena. Är avsikten att denna typ av utvärderingar fortsatt ska ha ett utvecklande perspektiv vill man arbeta med den tidigare beprövade typen av självvärderingar som innefattar en analyserande del och inte enbart att leverera data. Det är intressant att notera att i utvärdering av HSV år 2004 diskuterades vikten att ha en god framförhållning med nytt utvärderingssystem och implikationer av Bolognaprocessen. Detta hörsammades uppenbarligen inte i tillräcklig omfattning, utan ett system med många barnsjukdomar och uppenbara brister i kunskaper och insikt om den högskolereform vi genomgått, sjösattes. Detta får inte ske igen. Stora krav måste ställas på HSV att ha ett robust system innan det lanseras i stor skala.

HSV:s roll/roller

Det finns otydligheter kring HSV:s roller som är svåra att hantera och delvis motverkar varandras syften. Den tydliga glidning från stöd till utveckling till att kontrollera för att rensa i systemet är en mer genomgripande förändring än vad man vid en ytlig analys kan tro. HSV har inte på ett tydligt sätt kommunicerat sin nya inställning, inte heller i tillräcklig utsträckning tagit tag i de konsekvenser som detta beslut innebär. Exempelvis är den utvärderingsmetod som används vid alla utvärderingar lämpad för ett utvecklingsperspektiv men inte för att fastställa rättsäkra och transparenta kriterienivåer vid examensrättsprövningar. Dessutom är det tveksamt om en myndighet som främst utövar tillsyn och kontroll över vissa aspekter i sektorn kan ses som sektorns företrädare.

Internationella perspektiv

Flera representanter lyfte vid hearingen i augusti fram HSV:s brister i internationellt perspektiv. Det artikulerades en önskan att HSV på ett mer systematiskt och professionellt sätt bör delta i på den internationella arenan och stödja lärosäten i deras utveckling med exempelvis 'cross border QA'.

Platsbesök på Högskoleverket

Kanslern

Den 14 maj 2008 genomförde arbetsgruppen ett platsbesök på Högskoleverket. Syftet var att ha ett första samtal kring hur lärosätena uppfattar de utvärderingar som HSV genomfört sedan 2001. Besöket var upplagt så att vi först träffade kanslern Anders Flodström för att redogöra för vårt uppdrag och om hur vi tillsammans skulle kunna bidra till ett bättre samtalsklimat mellan lärosätena och Högskoleverket.

Kanslern betonade att det är viktigt att SUHF och HSV är överens om sina respektive roller. Det finns ingen konkurrens eftersom HSV har ett tydligt uppdrag. Ibland missuppfattar omvärlden detta uppdrag och då är det viktigt att det finns en god kommunikation mellan SUHF och verket. Han menar vidare att det är viktigt att vi kan diskutera kvalitetskriterier och hur bedömargruppernas dialog med lärosätena sköts och hur resultaten rapporteras.

Några av de punkter som kommit fram som kritik vid vårt besök redovisades, bland annat relationen till media. Kanslern betonar att det är viktigt att lärosätena är informerade om HSV:s synpunkter innan informationen kommer ut i pressen. Så har det inte alltid varit tidigare, men Flodström lovar att ta till sig denna synpunkt.

En ytterligare punkt som vi tog upp rör möjligheten att överklaga. Detta var en synpunkt som framförts vid en utvärdering av Högskoleverkets kvalitetsarbete och som HSV skall rätta sig efter. Detta är en viktig punkt för lärosätena och där vi måste ges möjlighet att framföra synpunkter där det blivit uppenbart fel vid HSV:s bedömningar.

Arbetsgruppen ber att få återkomma dels om det är något vi behöver komplettera med och dels med en preliminär rapport av de synpunkter som framförts från lärosätena utifrån enkäten och den hearing som hålls med lärosätena den 25 augusti 2008.

Utvärderingsavdelningen

Vid platsbesöket träffade vi därefter Clas-Uno Frykholm, Hedda Gunneng, Jana Hejzlar, Eric Lindesjö och Maud Qvist. Även detta möte inleddes med att vi presenterade vårt uppdrag och redovisade delar av den kritik som framförts mot det nya utvärderingssystemet som börjar gälla från 2007.

När det gäller att klargöra kritiken bad Frykholm om att få redovisa sin syn på HSV:s uppdrag. Han delade in det i tre kategorier, kontrollera, utveckla och informera. I början låg tonvikten vid att främja kvalitetsutvecklingen vid lärosätena men det har under senare året blivit en starkare betoning av kontrollaspekten.

Frykholm menar att uppdraget från regeringen har legat på att hitta de utbildningar som inte håller måttet. Detta betyder att ribban för de utbildningar som inte håller måttet skall ligga konstant. Detta kan ibland innebära att HSV inte följer bedömagruppernas rekommendationer, eftersom kvalitetskriterierna kan skilja sig åt mellan de olika utvärderingsgrupperna.

I fortsättningen under innevarande period kommer tyngdpunkten att ligga på att granska lärosätenas kvalitetsarbete.

Vi ställde också frågor kring utvärderarnas roll, dvs de tjänstemän på HSV som håller samman ämnes- och programutvärderingarna, bl.a. hälften av HSV:s utredare är dispute-rade, alla ska kunna utvärdera allt, dock får man inte vara med om att utvärdera sin egen disciplin. Utredarna bevakar, stödjer arbetet med utvärderingarna och ser till att alla relevanta frågor ställs. HSV tar fram underlag medan bedömagruppen bedömer.

HSV satsar stort på kompetenshöjande internutbildningar av sina anställda. Det finns en särskild kompetensutvecklingsgrupp.

Sverige är ett föregångsland när det gäller studentmedverkan och det är viktigt för HSV att studenter finns med vid utvärderingarna och att de deltar på lika villkor med övriga bedömare.

Frykholm betonar liksom kanslern att det är viktigt med en dialog med SUHF. Han betonar dock att HSV måste ha en hög grad av integritet för att kunna fullfölja sitt uppdrag.

Intryck från samtal med bedömare och projektledare

Det har varit viktigt för gruppen att få klart för sig hur hela processen kring utvärderingar hanteras av och inom HSV. För att få en tydligare bild av detta har vi fört en serie samtal med projektledare från HSV och med bedömare inklusive studenter.

Det finns en plan från HSV:s sida om vilka ämnen eller utbildningar som skall utvärderas. Inför dessa utvärderingar utses en bedömagrupp, där de berörda lärosätena har möjlighet att komma med förslag. När det gäller studentrepresentanterna förefaller det inte finnas några fasta riktlinjer för *hur* dessa skall utses, utan endast att de skall utses. De studerande som varit med i utvärderingarna tycker att när de väl blivit utsedda har de behandlats som en fullvärdig medlem i gruppen. Vid ett tillfälle har också en studentrepresentant fått agera ordförande i utvärderingsgruppen. När väl bedömagruppen är utsedd brukar man ha ett upptaktsmöte och sedan träffas gruppen igen när man väl läst självvär-

deringarna. Sedan träffas man 1 – 2 gånger under tiden som utvärderingarna genomförs och därefter 1 – 2 gånger när platsbesöken väl är avklarade.

Upplägget med utvärderingen kan sedan variera. Först och främst beror det på hur stor utbildningen är eller på hur många lärosäten utbildningen eller ämnet finns vid. Detta avgör också hur stor utvärderingsgrupp som man har och i vilken mån samtliga bedömare kan närvara vid varje platsbesök. Arbetets uppläggning varierar också med ordföranden. Vi kan konstatera att det inte finns en färdig modell för hur utvärderingen skall genomföras utan det anpassas till såväl bedömarna som till uppdragets omfattning.

När det gäller urval av studenter till bedömargruppen föreslås de ibland från SFS och ibland är det projektledaren som via kontakter vid ett visst lärosäte får fram ett förslag på studentrepresentant. Intrycket är att ibland väljer man en student som kompletterar gruppen i övrigt, antingen ur könsmässigt perspektiv eller att denna/e kommer från lämpligt lärosäte.

För arbetsgruppen har det varit av stort intresse att få klarhet i hur arbetsprocessen gått till. Varje utvärderingsrapport består av tre delar, en del som bedömarna står för, en med HSV:s reflektioner och rekommendationer och slutligen en del där HSV redovisar sitt beslut om vilka lärosäten som får sin examensrätt ifrågasatt eller som inte får det.

Låt oss först uppehålla oss vid bedömnarnas del. Vi ställde frågan om vem som ”äger” texten. Det förefaller vara så att det varierar vem eller vilka som författar texten. Ibland är det bedömnarna och ibland är det projektledaren från HSV som står för skrivandet. I första fallet så kan det vara så att bedömnarna skriver olika delar och de olika texterna sammanställs sedan på HSV. Dock är det alltid så att det är bedömnarna som i sista änden avgör vad som skall stå i deras del av underlaget för HSV:s beslut. Alla brukar stå bakom rapporten innan den lämnas vidare, ibland skrivs en reservation i rapporten.

Därefter har projektledaren möte med kanslern. Oftast är det också projektledaren som skriver den del som går under rubriken HSV:s reflektioner och rekommendationer. Båda delarna, dvs bedömnarnas del och projektledarens del, ligger sedan som underlag för kanslerns beslut. Även i den sistnämnda delen har självklart projektledaren eller ibland projektledarna stort inflytande på beslutet.

Det som naturligtvis kan bli problem är hur man garanterar en likvärdig bedömning från HSV:s sida. Om man arbetar med flera grupper av utvärderare så måste man kunna visa att man arbetar med att få en likvärdig bedömning mellan de olika bedömargrupperna. Det framgick inte tillräckligt tydligt hur man arbetade med detta problem. Det blir än viktigare eftersom det förvisso finns kriterier fastställda enligt vilka utvärderarna skall göra sina bedömningar. Men dessa kriterier måste anpassas till respektive ämne eller utbildning och därmed kan det uppstå en olikhet i bedömningarna som inte är önskvärda. Samma fråga dyker upp när man utvärderar utbildningar som finns vid över 20 lärosäten och då man arbetar med olika utvärderingsgrupper, varken bedömare, ordförande eller projektledare är med på samtliga platsbesök. Här kan det uppstå en viss osäkerhet om likvärdighet i bedömningen. Detta blir än tydligare då man läser rapporterna då det inte

alls är ovanligt att man varken i bedömarnas del eller i HSV:s slutsatser finner några tydliga hänvisningar till hur man arbetat med aspekter och kriterier, hur man bedömt de olika ingående ämnena eller utbildningarna i relation till respektive aspekt och kriterium. Här finns mycket att arbeta vidare med i ett kvalitetssäkringsarbete inom HSV.

2007 års system

En viktig del i HSV:s utvärderingsarbetet är hur man förbereder sig inför att införa ett nytt eller delvis nytt system.

Inom HSV började man fundera över det nya systemet 2005, året därefter blev det allt tydligare hur arbetsprocessen skulle se ut. Man gjorde vissa internationella utblickar och anpassade existerande system till svenska förhållanden. Förslaget har sedan diskuterats i några olika omgångar med rektorerna vid de svenska lärosätena.

Det intryck arbetsgruppen fått är att personalen vid HSV inte givits de nödvändiga förutsättningarna för att förbereda sig för att införa det nya systemet. Det borde ha funnits större utrymme för HSV att kompetensutveckla sin personal och att kunna göra detta utan att samtidigt arbeta med att genomföra de utvärderingar som kvarstod av det tidigare systemet.

Som framgår ovan av redovisningen av enkätsvaren finns det en massiv kritik mot det nya systemet. Detta gäller i första hand utbildningsutvärderingarna. Kritik kan här framföras på en mängd punkter. Det är för dålig kvalitet på de underlag som HSV skall utgå ifrån, självvärderingarna är inte längre några självvärderingar osv. Vad utvärderingarna av lärosätenas kvalitetsarbete anbelangar så blev införandet av den slutgiltiga modellen för hur dessa skall gå till något av ett hastverk. Det finns åtskilligt i detta att kritisera. Utgångspunkten nu måste vara att denna del av HSV:s utvärderingar blir mindre kontrollerande och mer av utvecklingsarbete och stöd till lärosätenas i deras fortsatta arbete med sin egen kvalitetssäkring.

En granskning av sex ämnes- och programutvärderingar

Berndt Hjälms vid Malmö högskola fick av arbetsgruppen i uppdrag att granska sex rapporter från HSV. Dessa omfattade utvärderingar av lärarutbildningen, sjuksköterskeutbildningen, läkarutbildningen, engelska, statsvetenskap och kemi. Undersökningen, se bilaga 2, kom fram till följande slutsatser:

Arbetsgruppen har varit intresserad av att få ett bättre underlag än vad enkäten gav för att bedöma den del av utvärderingsprocessen som är mer knuten till skrivandet och arbetet inom HSV. Särskilt intressanta har här varit lärar- och sjuksköterskeutbildningarna eftersom dessa utvärderingar ledde till ifrågasättande av examensrätten i ovanligt stor utsträckning. Det är då också särskilt intressant att se hur HSV tillämpat sina aspekter och kriterier vid ifrågasättandet av examensrätten. Hjälms konkluderar:

Studien visar på två huvudsakliga och relaterade problem; brister i bedömningarnas *transparens* och *jämförbarhet*. Det är ofta svårt att med ledning av bedömargruppernas rapporter tolka slutsatser och rekommendationer (...) och därmed i vissa fall även Högskoleverkets beslut, oavsett om det är positivt eller negativt. Det är också, delvis som en följd av den låga graden av transparens, svårt att göra jämförelser mellan olika utvärderingar och, i vissa fall, även mellan de utbildningar som ingår i en och samma utvärdering. Olika sätt att redovisa s.k. basfakta bidrar till svårigheten liksom ibland ganska stora skillnader i utvärderingarnas fokus.

Problemen hänför sig inte primärt till att rapporterna saknar redovisningar av vilka ämnes- och programspecifika kvalitetsaspekter respektive bedömningskriterier som används (...) utan till att bedömargrupperna sällan redogör för hur dessa aspekter och kriterier faktiskt används i de konkreta bedömningarna. Det saknas också en redovisning av hur sambandet mellan de specifika och generella kvalitetsaspekterna är utformat. Ett ytterligare problem är att rapporterna inte redovisar hur samordningen av bedömargruppernas arbete utformas för att garantera jämförbarhet.

Analysen visar också att Högskoleverkets reflektioner och slutsatser i allt väsentligt utgår från bedömargruppernas rapporter. Visserligen finns varierande grad av skillnader men de är generellt sett små eller icke-existerande.

Hjälms pekar på likartade problem som vi fått fram i enkätsvaren och som också blivit tydliga i våra samtal med bedömare och projektledare. HSV har uppenbarligen inte kommit till rätta med dessa problem och vi har heller inte sett några försök att åtgärda dessa.

Sammanställning av studenternas syn på HSV:s utvärderingar

Studenternas synpunkter på HSV:s utvärderingar har inhämtats dels genom en enkät som skickats till ett antal studenter som haft erfarenheter från olika typer av utvärderingar hos HSV, dels genom en träff i Stockholm, där två före detta studentrepresentanter deltog och berättade för SUHF:s arbetsgrupp om sina erfarenheter. Materialet som helhet finns sammanställt i bilaga 3.

Nedan ges en sammanställning av studenternas syn på HSV:s utvärderingar.

Det finns mycket som fungerar bra med studenterna i HSV:s utvärderingar och det finns en god vilja från många håll, såväl på lärosäten som på HSV och bland studentföreträdarna. Trots det så är faktum att studentrepresentationen i HSV:s bedömagrupper inte alltid fungerar som den ska. Studenterna lyfter fram perspektiv på HSV:s utvärderingar som bör beaktas av SUHF och av HSV i det fortsatta arbetet.

- Det första, och största problemet, är att studenter inte tillåts delta i alla typer av utvärderingar.
- HSV:s tjänstemän bör ha en tydligare rollbeskrivning, så att bedömagrupperna vet vad de kan förvänta sig, och kritik inte uppkommer i efterhand om ”för styrande” eller ”för slappa” tjänstemän.
- Det är oroväckande att studenterna lyfter fram att de sakkunniga ofta har en konserverade syn på utbildning, snarare än utvecklande. Om HSV:s utvärderingar ska fortsätta enligt samma modell som idag även i ett kvalitetsbaserat resurstilldelningssystem, kommer bedömarna i dessa grupper få orimligt mycket makt om de själva ska sätta sina ramar i varje utvärdering.
- Studenterna upplever vissa problem med likvärdigheten i utvärderingarna, men ser inte en kvantitativ modell som någon lösning.

Slutsatser och rekommendationer

I arbetsgruppens uppdrag ligger att komma med några slutsatser och därefter rekommendationer till SUHF hur man skall gå tillväga för att åstadkomma en konstruktiv dialog mellan sektorn och HSV.

Utifrån det underlag som redovisas i denna rapport har arbetsgruppen kommit till följande slutsatser:

- Sektorn är enig i sin uppfattning att vi måste ha ett högkvalitativt utvärderingssystem i Sverige. Av detta följer att även HSV:s utvärderingssystem och arbete måste kvalitetssäkras.
- Det måste finnas en möjlighet att på något sätt överklaga ett beslut från HSV där examensrätten ifrågasätts eller inte beviljats. Lärosätena måste ha en instans att vända sig till där de kan framföra sin uppfattning och klargöra vad man uppfattar som brister i det underlag på vilket HSV grundat sitt beslut. Detta har tidigare påpekats i en rapport där HSV sökte ackreditering från ENQA.
- Det finns en djup samstämmighet i sektorn att den typ av självvärderingar som var en del av basen för utvärderingarna under perioden 2001 – 2006 skall återinföras. De spelade en viktig roll i lärosätenas eget kvalitetsarbete. Man lär sig mycket av att göra tämligen utförliga självvärderingar, även om de kräver en omfattande arbetsinsats så är dessa att föredra framför de s k förenklade självvärderingarna.
- Processen inom HSV måste bli mer genomskinlig för att öka legitimiteten. Det arbete och den bearbetning som sker av bedömnarnas rapporter och där projektlerna har en central roll måste tydliggöras. I HSV:s slutsatser och rekommendationer måste det på ett tydligt sätt framgå hur man tillämpat de kriterier och aspekter som man har att följa. Det skall vara möjligt att utifrån en sådan genomgång få full klarhet i på vilka grunder som HSV ifrågasätter eller inte ifrågasätter examensrätten för en utbildning.
- De kriterier som skall tillämpas vid en bedömning av en utbildning skall vara väl kända innan utvärderingen äger rum. De får inte, som är fallet emellanåt idag, fastställas i efterhand. Ett sätt att lösa detta är att göra några piloter där man arbetar med de frågor som rör tillämpningen av kriterierna, så att man kan klargöra dessa för de som skall utvärderas i förväg.
- Det är också värt att notera att det inte finns några enhetliga kriterier för var gränsen skall gå för att HSV skall ifrågasätta ett lärosätes examensrätt. Gränsen varierar inte så mycket inom ett utbildningsområde som mellan dem. Men det är nöd-

vändigt att det finns en tydlig gräns som är väl känd av lärosätena för att utvärderingarna skall få legitimitet i sektorn.

- När det gäller de konstnärliga utbildningarna är det nödvändigt att det finns en särskild projektledare som har stor kunskap om och insikt i de konstnärliga utbildningarnas förutsättningar och villkor.
- När ett lärosätes examensrätt kommer att ifrågasättas är det ett absolut villkor att lärosätena underrättas först innan information når pressen. Det är av stor vikt för alla inblandade att lärosätena får förhandsinformation från HSV för att ha möjlighet att förbereda personal och studenter på ett adekvat sätt. HSV bör omarbeta och förtydliga sin presspolicy samt tydliggöra en presspolicy för bedömare och se till att denna är väl känd och efterlevs.
- Införandet av det nya systemet från 2007 har inte gjorts på ett fullgott sätt. Den hårdaste kritiken mot detta gäller utbildningsutvärderingarna. De förenklade självvärderingarna förkastas av lärosätena och många vill arbeta med självvärderingar som innefattar en analyserande del. Det är intressant att notera att i en utvärdering av HSV framfördes synpunkter om vikten av att ha en god framförhållning vid införandet av ett nytt utvärderingssystem, där särskild hänsyn också tas till implikationerna från Bolognasystemet. Detta har uppenbarligen inte hörtsammats, utan det nya systemet har många barnsjukdomar och det finns uppenbara brister i kunskap om den högskolereform som genomförts. Det måste ställas höga krav på att det system som HSV arbetar efter skall vara robust innan det lanseras i stor skala.
- Det statistiska underlag som krävs in från lärosätena i den nya formen av utvärderingar har påtagliga brister. Man har inte samordnat sitt statistikinsamlande med SCB och man kräver redovisning från lärosätena om timfördelningar och annat fem år tillbaka i tiden. Kvaliteten på underlagen blir för dålig för att HSV skall kunna arbeta med dessa i sina bedömningar.
- Vad gäller lärosätesgranskningarna av lärosätenas kvalitetsarbete finns det ännu ingen bestämd uppfattning i sektorn. Det är av stor vikt att SUHF fortsatt följer hur dessa genomförs och vilka slutsatser som HSV drar av sina granskningar. Det fanns inget utprovat system innan dessa utvärderingar startade. Liksom tidigare har man inte fastställt hur man skall arbeta med sina kriterier och aspekter innan utvärderingarna görs, utan detta görs under arbetets gång. Vi förutsätter därför att hela denna första omgång lägger tonvikten vid att bidra till utvecklandet av kvalitetsarbetet på lärosätena.
- Det är frustrerande för lärosätena att bli bedömda utifrån ett bedömningssystem som skall innehålla en tregradig betygsskala, när man inte känner till kriterierna för att få det ena eller andra betyget i förväg. Om kontrollaspekten tar överhanden i denna första omgång så förlorar denna del av utvärderingssystemet i legitimitet.

- Det har från sektorn framförts att man vill ha utvärderingar som lägger större vikt vid resultaten av utbildningen snarare än på förutsättningar och processer. Detta har inte hörtsammats från HSV:s sida.
- Det var synnerligen olyckligt för de konstnärliga utbildningarna att man samtidigt gjorde en utvärdering av utbildningarna och en examensrättsprövning. Det fanns en stor oklarhet bland alla de inblandade om vad som egentligen stod på spel. Flera bedömare visste inte att man skulle göra en examensrättsprövning samtidigt.
- När det gäller masterexamensrättsprövningarna fastställdes även där kriterierna i efterhand. Det har dock skett stora framsteg i processen till andra omgången där det i slutrapporten är mycket enkelt att följa resultaten av bedömarnas arbete och deras bedömningar i förhållande till kriterierna. Examensrätt eller inte följer som en logisk konsekvens av det som framkommit i rapporten.
- Det är mycket viktigt för lärosätena att HSV håller sig till sitt uppdrag att bedöma kvaliteten i utbildningarna och inte börjar anlägga synpunkter som går utanför detta uppdrag. Det har förekommit att man har haft synpunkter på hur många utbildningar som bör finnas i landet och sedan rättar kriterierna efter detta. Det är ett oeftergivligt krav att det finns en konsistens i de kriterier som används av HSV, så att man från en bedömning till en annan kan lita på att om man efterföljt HSV:s rekommendationer vid ett tidigare tillfälle så bör man få examensrätt vid nästa ansökan.
- Studenter skall tillåtas att delta i alla typer av utvärderingar.

Rekommendationer till SUHF

Utifrån ovanstående slutsatser av vårt arbete vill arbetsgruppen avsluta sin rapport med en uppmaning till SUHF att verka för nedanstående rekommendationer i sina dialoger med HSV. Dessa rekommendationer syftar till att underlätta ett förtroendefullt klimat mellan sektorn och HSV:

1. Examensrättsprövningar skall hållas åtskilda från de ordinarie utbildningsutvärderingarna.
2. Kriterier för HSV:s bedömningar skall vara kända på förhand. Bedömagrupperna liksom projektledare från HSV skall på ett tydligt sätt redovisa hur man tillämpat kriterierna.
3. HSV skall *alltid* i god tid informera de lärosäten som får sin examensrätt ifrågasatt innan man går ut med information till pressen och andra intressenter.
4. Det *skall* finnas en möjlighet för ett lärosäte att inkomma med synpunkter på en bedömning, detta är ett oeftergivligt krav när en examensrätt ifrågasätts. Formerna för en överklagandemöjlighet måste skyndsamt utredas.
5. Ett möte skall ske årligen mellan SUHF:s styrelse och kanslern, där styrelsen redovisar den kritik, positiv såväl som negativ sådan, som finns från sektorns sida angående HSV:s utvärderingar.
6. Slutligen: *skrota nuvarande utbildningsutvärderingar*. Ett nytt system där större tonvikt läggs vid utbildningarnas resultat och måluppfyllelse i enligt med Bologna-systemet bör utvecklas. Ett sådant system kan med fördel kombineras med prövningar av lärosätenas kvalitetsarbete, så som det är tänkt att detta skall genomföras i nuvarande ordning. Men först måste även här ett robust system utvecklas innan det börjar tillämpas. Samma misstag med ett prematurt system som lanseras över hela sektorn bör inte upprepas.

Marita Hilliges
Eva Åkesson
Anna Yström
Lennart Olausson (ordf.)

Externa deltagare vid mötena:

080514

Anders Flodström
Clas-Uno Frykholm
Hedda Gunneng
Jana Hejzlar
Eric Lindesjö
Maud Quist

Två studentrepresentanter:

Diana Unander, Växjö
Alexandra Ohlén, Karlstad

080819

Representanter från konstnärliga högskolor:

Danshögskolan
Musikhögskolan
Teaterhögskolan
Dramatiska institutet
Konstfack x 2

Hedda Gunneng
Eric Lindesjö
Lisa Jämtsved Lundmark

080825 "Hearing"

Se bifogad deltagarförteckning.

081006

Magnus Johansson
Jana Hejzlar

Två utvärderare av sjuksköterskeutbildningen

Berndt Hjälms har deltagit vid några möten.

Deltagarförteckning SUHF ”Hearing 25 augusti 2008”, Stockholm

Danshögskolan	Fia Fredricson Flodin
	Gunnel Gustafsson
Dramatiska institutet	Ylva Gislén
Göteborgs universitet	Ingela Elofsson
	Mikael Alexandersson
Högskolan Borås	Jörgen Tholin
	Lisbet Kristiansson
Högskolan Dalarna	Agneta Stark
	Andrew Casson
Högskolan Gotland	Karin Bengtsson
Högskolan Gävle	Svante Brunåker
	Marianne Wiktorin
Högskolan Halmstad	Romulo Enmark
Högskolan Jönköping	Helena Streijffert
Högskolan Kalmar	Bo Bergbäck
	Ulrika Bengtsson Verde
Högskolan Kristianstad	Lena Persson
Högskolan i Skövde	Noél Holmgren
Högskolan Väst, Trollhättan	Bibbi Ringsby-Jansson
	Kerstin Dartsch
Karlstads universitet	Thomas Nilsson
Karolinska institutet	Vivi-Anne Sundqvist
	Charlotta Cederberg
Konstfack, Stockholm	Henrik Lindegren Ericson
Kungl Konsthögskolan	Peter Hagdahl
	Anneli Hovberger
Kungliga Musikhögskolan	Johannes Johansson
	Christopher Sönerbrandt
Kungl Tekniska högskolan	Gunnar Ivmark
	Björn Marklund
Linköpings universitet	Ulf Nilsson
Luleå tekniska universitet	Camilla Lindmark
Lunds universitet	Marianne Granfeldt
Malmö högskola	Berndt Hjälms
Mittuniversitetet	Margareta Lindhagen
Mälardalens högskola	Ingegerd Palmér
	Malin Gunnarsson
Uppsala universitet	Ann Fust (i egenskap av ledamot i SUHF:s kvalitetskommitté)
	Olle Nilsson
	Einar Lauritzen
SLU	Marianne Fredriksson
	Johan Torén
Stockholms universitet	Rikard Skårfors

SUHF

Sveriges förenade studentkårer
Södertörns högskola
Umeå universitet

Växjö universitet
Örebro universitet

Lena Gerholm
Bengt Karlsson
Fredrik Andersson
Stefan Björk
Ingela Josefson
Åsa Bergenheim,
Kurt-Allan Andersson
Lars Olof Nilsson
Jens Schollin
Johan Lundborg

Arbetsgruppen:

Maria Dahlberg, Malmö högskola
Marita Hilliges, Högskolan Halmstad
Lennart Olausson, Malmö högskola
Anna Yström, SFS
Eva Åkesson, Lunds universitet

ENKÄT ANGÅENDE HÖGSKOLEVERKETS UTVÄRDERINGAR

SUHF har tillsatt en arbetsgrupp som skall granska Höskoleverkets utvärderingar. I uppdraget ingår bland annat att ”klargöra vari den kritik som framförts mot utvärderingarna består”. Som ett led i att utröna detta skulle vi uppskatta om lärosätena kan besvara följande frågor. Svaren på enkäten kommer sedan att ligga till grund för en hearing bland lärosätena om den kritik som framkommit. Det är viktigt att komma ihåg att kritik inte bara betyder negativa omdömen utan även positiva sådana. Det är bra om vi kan få ett sammanfattande omdöme om hur ni uppfattar att HSV:s utvärderingar bidragit till kvalitetsutvecklingen på lärosätet.

Det är viktigt att vi får fram dels den kritik som finns mot de utvärderingar som genomfördes mellan åren 2001 – 2006 och de som skall följa det nya systemet från 2007. Därför håller vi isär dessa båda system i våra frågor;

Det är många frågor, försök besvara de ni tycker är relevanta och där ni har en uppfattning. Frågorna är ställda utifrån ett sätt att strukturera olika infallsvinklar, snarare än det som är brukligt i enkäter.

Systemet 2001 – 2006. Ämnes- och programutvärderingar

1. Hur har ni uppfattat informationen i samband med utarbetandet av självvärderingarna och val av utvärderare?
2. Hur fungerade besöken från HSV:s utvärderingsgrupper?
3. Hur har ni uppfattat HSV:s aspekter och kriterier och utvärderarnas användning av dem?
4. Hur uppfattar ni HSV:s slutsatser från utvärderarnas bedömningar?
5. Vad tycker ni om sättet att informera om HSV:s slutsatser?
6. Hur har uppföljningarna fungerat utifrån den kritik som framkommit vid utvärderingarna?
7. Övrigt

Ansökningar om examensrättsprövningar

1. Hur har ni uppfattat informationen i samband med utarbetandet av ansökningar om examensrätt?
2. Hur fungerade besöken från HSV:s utvärderingsgrupper?
3. Hur uppfattar ni HSV:s aspekter och kriterier och utvärderarnas användning av dem?
4. Hur uppfattar ni HSV:s slutsatser?
5. Hur har kontakten fungerat med HSV?
6. Övrigt

Tematiska utvärderingar

1. Hur har ni uppfattat arbetet med de tematiska utvärderingarna?
2. Har dessa bidragit till att utveckla verksamheten på lärosätet?
3. Hur uppfattar ni HSV:s aspekter och kriterier i denna typ av utvärderingar?
4. Hur har uppföljningen av dessa utvärderingar fungerat?
5. Övrigt.

Systemet efter 2007 – utbildningsprövningar samt lärosätesvisitationer

1. Hur har ni uppfattat arbetet inför den nya modellen för lärosätesvisitationer angående kvalitetsarbetet?
2. Hur har ni uppfattat diskussionen med HSV angående den nya modellen för att arbeta med ämnes- och programutvärderingar?
3. Är de kriterier som HSV kommer att tillämpa klara för er?
4. Övrigt.

Svaren sänds så snart som möjligt, dock senast 5 maj till Maria.Dahlberg@mah.se

SUHF:s arbetsgrupp består av
Marita Hilliges, Halmstad
Anna Petersson, SFS
Eva Åkesson, Lund
Lennart Olausson, Malmö

Sammanställning av enkätsvar angående Högskoleverkets utvärderingar

I uppdraget för gruppen ingår att klargöra vari den kritik som framförts mot utvärderingar består. Som ett led i att utröna detta har gruppen skickat ut en enkät till lärosätena. Merparten av lärosätena har besvarat enkäten, 27/30 universitet och högskolor, 5/7 konstnärliga lärosäten och en övrig utbildningsanordnare. Svaren har analyserats av medlemmar i gruppen, både i helhet och även klassificerat för att se ifall några skillnader finns exempelvis emellan högskolor, universitet, och konstnärliga högskolor.

Systemet 2001-2006, Ämnes och programutvärderingar

Det finns inga stora skillnader i svaren på frågorna i enkäten som rör ämnes- och programutvärderingar mellan högskolor, universitet eller konstnärliga högskolor, utan det är likartade svar från olika typer lärosäten.

Information och besök

Från lärosätenas sida upplevs informationen ha varit i huvudsak bra i samband med utarbetande av självvärderingar. Ibland har det blivit sämre ju närmre platsbesöket man kommit, ändringar har gjorts tillsammans med kort varsel. Logistiken kring besöken har oftast fungerat väl men ibland har det varit för knapp framförhållning. Själva platsbesöken och diskussionerna med bedömare i olika grupperingar har generellt varit bra med några enstaka undantag.

Från enkätsvaren får vi uppfattningen att bedömares kompetens anses vara tillfredsställande i allmänhet, utom några få undantag då bedömare varit dåligt pålästa. Några enkätsvar lyfter frågor kring hur bedömare utses – och risker för olika typer av jäv påpekas.

Aspekter och kriterier samt slutsatser

I enkätsvaret behandlas utvärderingars användbarhet och relevans för verksamheten. Rapporten kommer för sent eller rekommendationerna är för generella för att vara användbara. När lärosäten väl får rapporten har förändringar skett och då upplevs rekommendationerna inte som relevanta längre. Andra, som i citatet nedan, anser att rapporten bara upprepar självvärdering och mycket kritik är hämtad direkt från självvärderingen.

”Bedömargruppen kom i allmänhet till samma slutsats som institutionerna själva i självvärderingen, och även HSV drog sina slutsatser utifrån denna”

Det uppfattas som att det straffar sig att var ärlig. Bedömare och HSV verkar fokusera mer på brister än förtjänster. I utvärderingsrapporterna är man inte lika omsorgsfull med att lyfta goda exempel som att synliggöra brister. Några berör utvärderingarnas syfte i sina svar: Är det främst att kontrollera eller att främja? Lärosätena har uppfattat att HSV går mot mer att kontrollera än att främja. Denna utveckling har även bekräftas i samtal med kanslern.

Självvärderingen lyfts ofta som den stora behållningen med utvärderingen. Genomgående upplevs arbetet med självvärdering som positivt och givande men arbetskrävande. Några påpekar att det begärs in uppgifter av Högskoleverket som inte används, men det är inte en omfattande kritik i detta sammanhang. Det är väsentligt att poängtera att ingen ifrågasätter på allvar peer-review metoden men dålig jämförbarhet mellan olika utvärderingar påtalas. Brist på likvärdighet är det som kritiken främst rör sig kring när det gäller de program- och ämnes- utvärderingar som varit under den gångna perioden 2001-2006. Tillämpning av aspekter och kriterier varierar alternativt är vacklande mellan bedömar-grupper och utvärderingar. Detta kan ha sin grund i att tillämpningen av aspekter och kriterier ej är förutbestämd, utan i HSV:s metod ingår att bedömargrupperna formar sin egen referensram vid varje utvärdering. Som några lärosäten skriver: *”Däremot har det varit tunnsått med kända kriterier”* eller *”Mycket allvarligt är när bedömargrupper under processen definierar/kvalificerar kriterier utan att detta diskuterats/överenskommit”*. I frågan om HSV:s slutsatser lyfts det fram att det saknas en tydligt framskriven motivering men finns även andra som uppfattar dem som logiska och relativt tydliga.

Kommunikation

I frågor kring information och kommunikation tas pressrelationer frekvent upp i enkät-svaren. Lärosätena är mycket bestämda och eniga om att information från eller kommunikation med HSV inte ska ske genom pressen. Det är viktigt att för alla lärosäten att få förhandsinformation från HSV för att ha möjlighet att kunna förbereda personal och studenter på ett adekvat sätt. Citatet nedan visar på hur lärosätena ser på HSV:s agerande i pressen. *”Det har funnits en tendens till att HSV i sin information av sina slutsatser varit mer intresserad av den ”mediala effekten” (DN-debatt) än av systematisk återsrapportering över gängse informationskanaler”*

En annan fråga som rör kommunikation är att flertalet upplever att HSV förbigår högskolans ledning. Bättre och tydligare kommunikation med lärosätenas vedertagna kanaler önskas.

Uppföljningar av ämnes- och programutvärderingar verkar ha passerat utan djupare intryck. Kort anges att synpunkter i utvärderingar har beaktats och föranlett åtgärder. Eller som ett lärosäte skriver: *”Vet inte, vi fick enbart beröm.”*

I något fall har det kommit fram är att studenter och omvärldsperspektiv har upplevts njuggt behandlat i utvärderingarna.

Examensrättsprövningar

Alla typer av lärosäten har erfarenhet av examensrättsprövningar. Ett par av de specialiserade universiteten och lärosäten med vetenskapsområde har dock inte genomgått denna typ av prövningar och därför inte gett kommentarer. Det ges anmärkningsvärt få synpunkter från de traditionella universiteten, trots att flera av dessa genomgått prövningar, t.ex. civilekonom, andra yrkesexamina och konstnärliga examina. Bland de som lämnat synpunkter (24/32) är spridningen av åsikter stor, från *”ren katastrof”* till *”fungerat bra”*. En majoritet framför dock negativt kritiska synpunkter. Synpunkterna exemplifieras med

beskrivningar från provning för examensrätt inom flera olika områden som socionom-, civilingenjör-, receptarie-, läkare, civilekonom- och masterexamen.

Huvudkritiken rör utvärderingsmetoden. Anvisningar/instruktioner för ansökan har saknats eller varit otydliga. Kriterierna anses vara oprecisa och metoden att en mindre bedömargrupp, där enskilda individers åsikter fått avgörande konsekvenser, och att gruppen under utvärderingens gång definierar bedömningsgrunder och kriterienivåer anses som höggradigt otillfredsställande. Ett lärosäte menar att lärosätena är ”rättslösa” vid denna typ av bedömningar. Metodens brist på transparens medför även misstanke om avsikter utöver kvalitetsgranskning drivna av HSV självt (*”politiska agendor”*) eller ämnessakkunniga (*”skråbildning”*).

Flera lärosäten påpekar ytterligare problem med avsaknaden av i förväg kända kriterier/kriterienivåer. Bedömningarna glider vid upprepade utvärderingar (*”målstolparna ständigt flyttas”*) och det finns även exempel på att nya bedömningar inte alls förhåller sig till tidigare utvärderingar. Några lärosäten framhåller att man i hög grad måste kunna förutse ett utfall i en provning. Ett lärosäte menar att det inte är *”tillfredsställande att statliga myndigheter tvingas att arbeta på så godtyckliga premisser när det handlar om betydande samhällsinvesteringar”*.

De konstnärliga utbildningarna påpekar att den kombinerade examensrättsprovningen med ämnes- och programutvärderingar var mycket arbetskrävande. Något lärosäte tyckte att det var bra att det gjordes samtidigt, medan flera andra påpekade att det innebar en del problem. Provningarna blandades ihop. Det påtalas att inte ens utvärderingsgruppen kunde hålla isär utvärderingarnas syften. De flesta konstnärliga lärosäten uttrycker uppfattningen att HSV hanterar aspekter som vetenskaplighet på ett professionellt sätt. Däremot finns inte en tillräcklig god kompetens inom HSV för att arbeta med det konstnärliga och det erfarenhetsbeprövade.

HSV:s självständighet i förhållande till bedömargrupperna diskuterades av ett antal lärosäten. Exempel på när HSV i sina beslut följer respektive inte följer sakkunnigas bedömningar lyftes fram.

Tematiska utvärderingar

Det finns i enkätsvaren rörande de tematiska utvärderingarna inga tydliga åsiktsskillnader mellan olika grupper av lärosäten. Flera av de konstnärliga rapporterar att de inte varit involverade i dessa.

Det är tydligt att nyttan av de tematiska utvärderingarna bedöms mycket olika. Flera menar att det varit intressant att få en överblick över högskolesektorn med goda exempel av berört tema. Några uppger att man skrivit nya policydokument till följd av utvärderingen. Självvärderingsprocessen har även bidragit till ökad insikt i hur det fungerar på det egna lärosätet. Å andra sidan finns många som hävdar att nyttan varit marginell eller obefintlig och inte försvarbar i relation till den stora arbetsinsats som utvärderingen krävt.

Förhållandevis skarp kritik riktas mot att flera av utvärderingarna varit tydligt normativa med farhågor om en styrning som är likriktande och inte främjar utveckling. Ett lärosäte har uppfattat att HSV själva varit oklara på om syftet med den tematiska utvärderingen varit att utöva tillsyn och stävja låg kvalitet eller inriktad på att främja kvalitetsutveckling.

Det uppfattas generellt som oklart av lärosätena vilka kriterier som verksamheten granskas mot. De tematiska utvärderingarna anses ha en karaktär av att beskriva en verksamhet snarare än att utvärdera den i förhållande till fastställda aspekter och kriterier. Några lärosäten lyfter även fram att det är oklokt att separat granska vissa teman som borde vara och är integrerade med ämnen och utbildningar. Val av tema för granskning beskrivs av några som *”politiska ambitionsdeklarationer”*.

Enkäterna som använts vid några av de tematiska 3-årsuppföljningarna uppfattas konstruerade på ett begränsande sätt så att det är svårt att ge en god helhetsbild av temat. Detta har minskat den interna nyttan av sammanställningsarbetet. Både från de största och minsta lärosätena påpekas också att de tematiska utvärderingarnas sätt att ställa frågor, och även dra vissa slutsatser, inte passar den organisatoriska modell som är en följd av ett lärosätes storlek.

Angående HSV:s rapporter identifieras två problem. Det har tagit alltför lång tid innan rapporterna blivit klara vilket gör att beskrivningarna och eventuella rekommendationer inte längre är aktuella. Rapporterna anses även alltför generella och oprecisa med ytligt gjorda analyser utan teoretisk eller empirisk grund. Detta får till resultat att jämförelser lärosäten emellan är svåra och uppföljningar omöjliga.

Systemet efter 2007 – utbildningsprövningar samt lärosätesvisitationer

Här skiljer sig enkätsvaret mer åt för olika typer av lärosäten. Man svarar mer engagerat (läs svavelosande) rörande den utvärdering som man just nu är engagerad i. Stora lärosäten fokuserar på utbildningsutvärderingar, mindre/mellanstora på lärosätesutvärderingar. Konstnärliga högskolor verkar inte känna sig inte ännu riktigt berörda, detsamma för CTH, KTH och KI.

Lärosätesvisitationer

Tydligast kritik framkommer från de lärosäten som just nu är involverade i dessa. Det har varit problematiskt bl a med aspekter och kriterier som ändrades hösten 2007. Från enkätsvaren kan utläsas att: *”Arbetet har präglats av stor osäkerhet och olika budskap från HSV beroende på vem som kontaktats. Det system som införts efter pilotstudien är ett helt nytt system som inte har sitt ursprung i tidigare erfarenheter och därför borde testas innan det används i skarpt läge.”*

Andra lärosäten har en mer positiv ton: *”Arbetet enligt det nya programmet startade redan hösten 2006 med diskussioner mellan lärosätena och HSV, vilka upplevdes som konstruktiva. Remissen gav möjligheter till att lyfta problematiken kring en hel del frågor, speciellt den s.k. 54-punkts-listan med kriterier och aspekter samt problemen med tidsplanen. Vi som fanns på lärosätena fick klart för oss att våra synpunkter på tidsplan och kriterielistan inte självklart*

skulle komma att beaktas. Att sedan hela diskussionen gick i repris hösten 2007, framstod som helt onödig och berodde mest på att tidigare oinformerade personer fanns på plats och gav en repris på de tidigare framförda invändningarna.”

I svaren kan generellt sätt utläsas lite mer positiva tongångar mot lärosätesprövningar, särskilt från lärosäten som inte ännu är involverade.

Utbildningsutvärderingar

Här finns omfattande och skarp kritik mot hela processen. Det är ett negativt tonläge och enkätsvaren andas en stor irritation. Det gäller det mesta från kontakter med HSV till aspekter och kriterier. Personal från Högskoleverket får kritik, vilket inte förekommit i svaren kring andra typer utvärderingar. Lärosätena anger att man inte får besked på frågor. Några anser även att man fått ett dåligt bemötande som exemplifieras i citatet nedan: *”SUHF måste också uppmärksamma att HSV:s kommunikation och diskussion med ansvariga på högskolorna inte alltid varit professionell och stödjande. Den har även präglats av kommandon och förmedlat stark misstro - ibland ren oförskämhet.”*

De flesta lärosätena framför kritiska synpunkter på de så kallade ”förenklade självvärderingarna”, dels för att det inte är enklare för lärosätena och dels för att man inte anser att rapportera in data är en självvärdering. I svaret från ett lärosäte skrivs: *”Det är möjligt att den nya modellen är enklare för HSV, men knappast för huvudområdes-/ämnesföreträdarna på lärosätena.”*

I enkätsvaren beskrivs felaktiga tabeller och krävande rapportering med dålig framförhållning samt att man inte vet hur detta ska användas. Ett av de mer nyanserade enkätsvaren anger att: *”De initiala erfarenheterna har varit övervägande negativa. Den nya utvärderingsmodellen ger mindre utrymme för självvärdering, medan kraven på rapportering av olika nyckeltal har ökat.”*

Ett annat lärosäte skriver: *”Det är tydligt att HSV inte förberett dessa granskningar på ett optimalt sätt. Den del av utvärderingarna som skulle vara förenklad har på grund av detta krävt stora resurser och ibland varit nästintill omöjligt att nöjaktigt genomföra. HSV har inte bemödat sig att utgå från data som finns tillgängligt via LADOK eller gängse personaldatasystem. Trots detta har man begärt in uppgifter 5 år retrospektivt! HSV har dessutom inte kunnat redogöra för på vilket sätt dessa uppgifter ska användas och detta gäller även de enkäter som skickats till lärare och studenter. En grundprincip måste vara att inga uppgifter ska begäras in om man inte vet på vilket sätt de ska användas.”*

Liksom mot det gamla systemet finns kritik kring att HSV inte är tydliga med hur kriterier ska tillämpas i förväg. Detta upplevs som ett tydligt problem. *”Vid det informationsmöte som HSV kallade till inför arbetet med att ta fram redovisningar av kvalitetsarbetet på lärosätena framgick att kriterierna skulle utarbetas av bedömargruppen samtidigt som lärosätena utarbetar sina redovisningar. Att kriterierna uppfinns eftersom och kan variera över tid och mellan olika granskningar är, som framgått, ett problem som präglar HSV:s och bedömargruppens arbetssätt.”*

En viss uppgivenhet kan läsas i svaren på frågan har ni uppfattat diskussionen med HSV angående den nya modellen: *”Ett försök från HSV att utifrån erfarenheterna från tidigare provningar förbättra processen. Men eftersom HSV inte bemödat sig att (själv) systematiskt utvärdera hur provningarna fungerat så blir det just ett försök som nog inte kommer att leda särskilt långt.”*

En övergripande kommentar:

En övergripande kommentar till Högskoleverkets olika typer av utvärderingsrapporter är att de snabbt blir inaktuella då förändringar/förbättringar som görs efter en granskning inte syns eller informeras om. Då rapporterna bl a tjänar som underlag för studenternas val av utbildning kan detta få betydande konsekvenser. Bör inte Högskoleverket vara skyldiga att rapportera om sådana förbättringar?

Hearing med anledning av enkätresultatet

Den 25 augusti 2008 genomfördes en hearing med 60-tal deltagare från ett 20-tal lärosäten för att göra en avstämning av tolkningen av resultaten från enkäten samt diskutera slutsatserna som kan härledas från materialet. Under hearingen presenterades en sammanfattning och tolkning av svaren. Genomgående fick presentationen ett samfällt godkännande, gruppen har uppfattat sektorns kritik mot HSV på ett rätt sätt. Några ytterligare frågor lyftes fram under mötet som inte plockats upp genom enkäten. Dessa frågor gällde internationalisering och att tydliggöra HSV roll.

Sammanfattande kommentarer

Det är en relativt god samstämmighet mellan enkätsvaren om än olika nyanser och språkbruk samt i omfattning. Det är viktigt att poängtera att lärosätena inte ifrågasätter extern kvalitetssäkring utan tvärtom betonar vikten av hög kvalitet i utvärderingsverksamheten. Nedan sammanfattas några perspektiv som tydligt framkommit i enkäten och vid hearingen. De tre första är tydligt förknippade med brister i HSV:s eget kvalitetssäkringsarbete, den fjärde punkten pekar på problematiken av att verket har flera sinsemellan svår-förenliga uppdrag som inte hanteras på ett adekvat sätt. Den sista punkten är en reflektion och uppmaning att inför framtiden lyfta blicken utanför Sveriges gränser. Sveriges lärosäten agerar redan idag och i ökad utsträckning i framtiden på den globala scenen.

Kommunikation och pressrelationer

Lärosätena är mycket bestämda och eniga om att information från eller kommunikation med HSV inte ska ske genom pressen. Det är viktigt att för alla inblandade att lärosäten får förhandsinformation från HSV för att ha möjlighet att kunna förbereda personal och studenter på ett adekvat sätt. HSV bör omarbeta och förtydliga sin presspolicy samt utarbeta riktlinjer för bedömare och tillse att dessa dokument är välkända och efterlevs.

Tydlighet och transparens

I alla typer av utvärdering uttrycks önskemål om betydligt ökad tydlighet och transparens.

Tillämpning av aspekter och kriterier för bedömning bör vara klargjort för alla inblandade parter i förhand, i synnerhet när det står examensrätter på spel, både vid ansökan om examensrätt och vid utvärderingar som kan leda till ifrågasättande/indragen examensrätt.

De nya utbildningsutvärderingarna

Det finns uttalad och skarp kritik kring de nya utbildningsutvärderingarna. Exempelvis förkastas de förenklade självvärderingarna av lärosätena. Är avsikten att denna typ av utvärderingar fortsatt ska ha ett utvecklande perspektiv vill man arbeta med den tidigare beprövade typen av självvärderingar som innefattar en analyserande del och inte enbart att leverera data. Det är intressant att notera att i tidigare utvärdering av HSV diskuteras vikten att ha en god framförhållning med nytt utvärderingssystem och implikationer av Bolognaprocessen. Detta hörsammades inte, utan ett system med många barnsjukdomar och uppenbara brister i kunskaper och insikt om den högskolereform vi genomgått sjösattes (och havererade?). Detta får inte ske igen. Stora krav måste ställas på HSV att ha ett robust system innan det lanseras i stor skala.

HSV:s roll/roller

Det finns otydligheter kring HSV:s roller som är svåra att hantera och delvis motverkar varandras syften. Den tydliga glidning från stöd till utveckling till att kontrollera för att rensa i systemet är en mer genomgripande förändring än vad man vid en ytlig analys kan tro. HSV har inte på ett tydligt sätt kommunicerat sin nya inställning inte heller i tillräcklig utsträckning tagit tag i de konsekvenser som detta beslut innebär. Exempelvis är den utvärderingsmetod som används vid alla utvärderingar lämpad för ett utvecklingsperspektiv men inte för att fastställa rättsäkra och transparenta kriterienivåer vid examensrättsprövningar. Dessutom är det tveksamt om en myndighet som främst utövar tillsyn och kontroll över vissa aspekter i sektorn kan ses som sektorns företrädare.

Internationella perspektiv

Flera representanter lyfte vid hearingen i augusti fram HSV:s brister i internationellt perspektiv. Det artikulerades en önskan att HSV på ett mer systematiskt och professionellt sätt bör delta i på den internationella arenan och stödja lärosäten i deras utveckling med exempelvis 'cross border QA'.

Att granska granskarna

En analys av sex av Högskoleverkets ämnes- och
programutvärderingar

Berndt Hjältn

November 2008

Innehållsförteckning

Generella reflektioner, slutsatser och rekommendationer	1
1. Inledning	1
2. Sammanfattning	4
3. Reflektioner	4
4. Avslutande kommentarer	14
5. Rekommendationer	14
 Lärarytbildningen	 15
1. Basfakta	15
2. Uppdraget och bedömargruppens arbete	16
3. Bedömargruppens rapport	17
4. Jämförbarhet	19
5. Specifika karaktärstika	20
6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut	21
7. Övriga iakttagelser	22
 Sjuksköterskeutbildningen	 24
1. Basfakta	24
2. Uppdraget och bedömargruppens arbete	25
3. Bedömargruppens rapport	26
4. Jämförbarhet	27
5. Specifika karaktärstika	30
6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut	32
7. Övriga iakttagelser	32
 Läkarutbildningen	 33
1. Basfakta	33
2. Uppdraget och bedömargruppens arbete	33
3. Bedömargruppens rapport	34
4. Jämförbarhet	36
5. Specifika karaktärstika	36
6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut	38
7. Övriga iakttagelser	38
 Engelska	 39
1. Basfakta	39
2. Uppdraget och bedömargruppens arbete	39
3. Bedömargruppens rapport	40
4. Jämförbarhet	42
5. Specifika karaktärstika	44
6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut	44
7. Övriga iakttagelser	45

Statsvetenskap	46
1. Basfakta	46
2. Uppdraget och bedömargruppens arbete	46
3. Bedömargruppens rapport	48
4. Jämförbarhet	49
5. Specifika karakteristika	50
6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut	51
7. Övriga iakttagelser	51
 Kemi	 53
1. Basfakta	53
2. Uppdraget och bedömargruppens arbete	53
3. Bedömargruppens rapport	55
4. Jämförbarhet	56
5. Specifika karakteristika	56
6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut	57
7. Övriga iakttagelser	57

Generella reflektioner, slutsatser och rekommendationer

1. Inledning

Uppdrag och utgångspunkter

Denna rapport är skriven på uppdrag av en arbetsgrupp inom SUHF som bett mig analysera ett urval av Högskoleverkets utvärderingar med utgångspunkt från huvudsakligen två frågeställningar:

- Hur använder sig Högskoleverkets bedömargrupper av de kvalitetskriterier som verket angivet som generell grund för ämnes- och programutvärderingar?
- Överensstämmer Högskoleverkets slutsatser och beslut med slutsatserna i bedömargruppernas rapporter?

Uppdraget har haft ett antal avgränsningar. Utvärderingarna skall:

- Endast omfatta ämnes- och programutvärderingar
- Endast gälla grundutbildningar
- Representera såväl ämnes- som programutbildningar
- Ingå i den första sexårscykeln (2001-2007)
- Representera utbildningar från flera vetenskapsområden
- Skall i första hand beröra landets större utbildningar

Med dessa utgångspunkter valdes följande utvärderingar att ingå i studien:

- Lärarutbildningen
- Sjuksköterskeutbildningen
- Läkarutbildningen
- Engelska
- Statsvetenskap
- Kemi

Läkarutbildningen lades till i efterhand för att undersöka om utvärderingen av denna utbildning i några väsentliga avseenden avvek från de övriga.

Syftet med analysen är inte primärt att kritisera genomförandet av enskilda utvärderingar utan att, utifrån ett urval ämnes- och programutvärderingar, försöka identifiera faktorer som behöver utvecklas eller förändras i Högskoleverkets framtida utvärderingsmodell. Rapporten har således som huvudsakligt syfte att utgöra underlag för diskussioner mellan lärosätena och Högskoleverket om det framtida samarbetet kring utvärderingarnas innehåll, utformning och genomförande.

Mina egna utgångspunkter är att jag medverkat vid ett större antal utvärderingar och examensrättsprovningar under de senaste 16 åren i min egenskap av prefekt och utbildningsansvarig och dessutom har arbetat som utredare vid Högskoleverket i samband

med utvärderingen av socialt arbete och socionomprogrammen. Som ett resultat av dessa erfarenheter har jag kommit att uppskatta Högskoleverkets arbete och särskilt de kvalitetsdrivande effekterna av detta arbete på de utbildningar jag varit ansvarig för. I likhet med Högskoleverkets ambition att stödja och främja kvalitetsutvecklingen vid landets lärosäten är det min förhoppning att denna rapport skall bidra till kvalitetsutveckling och kvalitetssäkring av Högskoleverkets framtida ämnes- och programutvärderingar.

Studiens uppläggning och fokus

Jag har som bakgrund till studien tagit del av de rapporter som Högskoleverket publicerat om sitt utvärderingsarbete: *Metautvärdering av Högskoleverkets modell för kvalitetsbedömning av högre utbildning* (Rapport 2002:20 R), *Enklare och nyttigare* (Rapport 2003:17 R) och *Utvärderare sökes? Några reflektioner kring Högskoleverkets utvärderingsavdelning* (Publicerad 2004). Dessutom har jag med stort intresse läst Sigbrit Frankes och Ragnhild Nitzlers nyligen utkomna bok: *Att kvalitetssäkra högre utbildning – en utvecklande resa från Umeå till Bologna*.

Materialet för analysen har bestått av utvärderingsrapporterna för de program och ämnen som ingår i studien. Dessa har analyserats utifrån ovan angivna frågeställningar. Jag har dessutom intervjuat projektledarna för tre av utvärderingarna (lärar-, sjuksköterske- och läkarprogrammen, samt träffat företrädare för två av bedömargrupperna (lärar- och sjuksköterskeutbildningarna) tillsammans med mina uppdragsgivare. Beskrivningarna av de enskilda utvärderingarna (undantaget utvärderingen i kemi) har tillsänts projektledarna för faktagranskning. Däremot har jag inte haft tillgång till primärdata i form av lärosätenas självvärderingar eller till minnesanteckningar från bedömargruppernas lärosätesbesök. Analysen grundar sig således till övervägande del på utvärderingsrapporterna. Den kompletterande skriftliga och muntliga information jag fått ta del av genom bedömare och projektledare har klargjort vissa frågor och därigenom ökat transparensen, men inte alltid jämförbarheten, i utvärderingarna. Tillgången på kompletterande information av detta slag har varierat mycket i omfattning och detaljnivå mellan utvärderingarna. Jag har valt att huvudsakligen behandla dessa uppgifter som just komplementära och lagt tonvikten i analysen på hur utvärderingens förutsättningar, genomförande och resultat presenteras i *utvärderingsrapporterna* eftersom det är dessa som är allmänt tillgängliga och som representerar den officiella bilden av respektive utvärdering.

Störst utrymme i rapporten har utvärderingarna av lärar- och sjuksköterskeprogrammen fått. Det finns flera skäl till detta. Den primära orsaken är att dessa utbildningar skiljer sig från de övriga i så motto att examensrätten ifrågasatts för en relativt stor andel (33 % respektive 41 %). Detta ger ett bättre underlag för att studera hur motiven för ifrågasättanden underbyggs. Dessutom skapas större möjligheter för att bedöma skillnader mellan denna grupp och de utbildningar för vilka examensrätten inte ifrågasatts och därigenom också möjlighet att analysera var gränsen för lägsta acceptabla kvalitet dras i respektive granskning. Det andra skälet hör samman med det första; Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar har ett både utvecklande och kontrollerande syfte. Företrädarna för de utbildningar som bedöms ha en acceptabel kvalitet kan använda utvärderingens slutsatser som underlag för utvecklingsarbete eller bestämma sig för att synpunkterna saknar relevans och bortse från dem. De som företräder utbildningar för vilka examensrätten ifrågasatts är i en radikal annorlunda situation. Valet att ignorera Högskoleverkets beslut och rekommendationer kan leda till en indragning av examensrätten för den aktuella utbildningen med de konsekvenser ett sådant beslut kan få. Det är således extra intressant att se hur Högskoleverket hanterar

frågor om transparens och jämförbarhet i de utvärderingar som leder till många ifrågasättanden. Det tredje skälet är att både utbildningarna är bristyrkesutbildningar (gäller endast delvis för lärarutbildningen) till vilka det finns knutet ett stort samhällsintresse. Slutligen motiveras valet av fokus av utbildningarnas storlek. De anordnas vid 26 lärosäten och omfattade vid tidpunkten för utvärderingarna totalt drygt 50 000 helårsstudenter.

Rapportens uppläggning

Högskoleverkets rapporter har en tämligen enhetlig uppläggning. De inleds vanligtvis med en sammanfattning, följt av Högskoleverkets beslut samt ett avsnitt under rubriken *Högskoleverkets reflektioner* där verket presenterar uppdraget, utvecklar och kommenterar ett urval av de frågor som ingått i bedömargruppens rapport samt kommenterar sitt beslut. Bedömargruppens rapport innehåller i regel en generell del med gemensamma synpunkter på den aktuella utbildningen, ibland kompletterat med rekommendationer. Slutligen återfinns i varje rapport en lärosätesspecifik del med omdömen och rekommendationer som inleds med ett avsnitt under rubriken *basfakta*.

Uppläggningsen av föreliggande rapport följer till stor del denna struktur. Strukturlikheten kan vara en poäng i sammanhanget eftersom den åskådliggör en för lärosätena och Högskoleverket bekant presentationsform. I rapporten återfinns både de avsnitt som motsvarar Högskoleverkets del i utvärderingsrapporterna och vissa avsnitt som följer strukturen i bedömargruppens rapport. Skälet till att jag återgivit rubrikerna i bedömargruppens rapporter är att jag velat åskådliggöra likheter och skillnader i struktur mellan rapporterna och ge en bild av de centrala bedömningsområdena i varje granskning. Den generella delen av rapporten avslutas med ett antal rekommendationer till Högskoleverket inför det framtida arbetet med ämnes- och programutvärderingar.

I motsvarigheten till den ämnesspecifika delen av Högskoleverkets utvärderingsrapporter finns en beskrivning av var och en av de sex utvärderingarna (egentligen fem eftersom läkar- och sjuksköterskeutbildningarna ingår i samma utvärdering). Beskrivningarna i denna del har samma rubriker men skiljer sig åt till följd av att förutsättningar, fokus och utfall i utvärderingarna är olika. Det är t.ex. stor skillnad mellan att analysera utvärderingen av sjuksköterskeprogrammet och läkarprogrammet med tanke på bedömarrapporternas utformning och utvärderingarnas utfall (41 % ifrågasättanden jämfört med 0 %) eller mellan de medicinska utbildningsprogrammen och lärarutbildningen som skiljer sig åt på ett antal punkter när det gäller utvärderingarnas fokus. Men det finns också generella skillnader i redovisningarna av professionsutbildningar och ämnesutbildningar.

Det kan tyckas paradoxalt att dessa skillnader får genomslag i en rapport vars slutsats är att det finns uppenbara problem förknippade med just bristen på jämförbarhet i Högskoleverkets utvärderingar. Samtidigt åskådliggör det ganska väl den tidigare utvärderingsmodellens för- och nackdelar i detta avseende, där fördelarna primärt är kopplade till möjligheten att belysa specifika frågor som rör en enskild utbildning eller utbildningsområde medan nackdelarna primärt rör frågor om bristande genomskinlighet och jämförbarhet både mellan de utbildningar som ingår i samma utvärderingar och mellan de olika utvärderingarna.

2. Sammanfattning

Föreliggande rapport är en studie av sex av de ämnes- och programutvärderingar som genomfördes av Högskoleverket under den s.k. första sexårscykeln 2001-2007. Den analyserar utvärderingar som genomfördes i början (kemi), mitten (engelska, statsvetenskap) och slutet (läkar- och sjuksköterskeutbildningen, lärarutbildningen) av perioden. Studien genomförs på uppdrag av SUHF och fokuserar primärt på frågor som rör de kvalitetskriterier som används vid utvärderingarna och hur ämnesexperternas bedömningar används som underlag för Högskoleverkets beslut och överväganden.

Studien visar på två huvudsakliga och relaterade problem; brister i bedömningarnas *transparens* och *jämförbarhet*. Det är ofta svårt att med ledning av bedömargruppernas rapporter tolka slutsatser och rekommendationer (möjligen med undantag för utvärderingen av läkarutbildningen) och därmed i vissa fall även Högskoleverkets beslut, oavsett om det är positivt eller negativt. Det är också, delvis som en följd av den låga graden av transparens, svårt att göra jämförelser mellan olika utvärderingar och, i vissa fall, även mellan de utbildningar som ingår i en och samma utvärdering. Olika sätt att redovisa s.k. basfakta bidrar till svårigheten liksom de ibland ganska stora skillnader i utvärderingarnas fokus.

Problemen hänför sig inte primärt till att rapporterna saknar redovisningar av vilka ämnes- och programspecifika kvalitetsaspekter respektive bedömningskriterier som används (även om så ibland är fallet) utan till att bedömargrupperna sällan redogör för hur dessa aspekter och kriterier faktiskt används i de konkreta bedömningarna. Det saknas också en redovisning av hur sambandet mellan de specifika och generella kvalitetsaspekterna är utformat. Ett ytterligare problem är att rapporterna inte redovisar hur samordningen av bedömargruppernas arbete utformas för att garantera jämförbarhet.

Analysen visar också att Högskoleverkets reflektioner och slutsatser i allt väsentligt utgår från bedömargruppernas rapporter. Visserligen finns varierande grad av skillnader men de är generellt sett små eller icke-existerande.

3. Reflektioner

Utvärderingarnas syfte

Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar har ett antal huvudsyften som uttrycks explicit i flera av utvärderingsrapporterna och i verkets anvisningar för självvärderingarna. Dessa är att:

- Bidra till ämnets eller programmets utveckling
- Granska om utbildningar svarar mot mål och krav i högskolelag och högskoleförfordning
- Ge information till studenter, beslutsfattare och allmänhet

Utvärderingarna är således en kombination av stöd, kontroll och informationsverksamhet, med tonvikt på de två första. Under den första sexårscykeln har, enligt Högskoleverket, utvärderingarnas stödjande (främjande) uppgift prioriteras. Under den kommande perioden kommer tonvikten att läggas på kontroll. Om utvärderingarna dessutom kopplas till ett resursfördelningssystem kommer utvärderingarnas kontrollaspekt att dominera mycket

kraftigt. Frågan är om det i en sådan modell för kurs- och programutvärderingar är meningsfullt att försöka förena dessa båda roller eller om Högskoleverket i framtiden skall renodla sin kontrollfunktion (som även den har ett utvecklingssyfte).

Utvärderingsmodell

Den modell som Högskoleverket tillämpar har sin grund i en modifierad variant av det inom akademien ofta använda systemet för extern bedömning; *peer-review*. De ämnessakkunniga kompletteras i Högskoleverkets granskningar med studenter och doktorander samt i vissa fall med företrädare för arbetsmarknaden eller andra intressenter. Övriga beståndsdelar är *självvärdering*, och *uppföljning*. Enligt *Anvisningar och underlag för självvärdering* (reviderad maj 2005) utgår utvärderingarna från ett helhetsperspektiv som innebär att information om utbildningarnas förutsättningar, process och resultat samlas in och analyseras med utgångspunkt huvudsakligen från lärosätenas självvärderingar och platsbesöken. ”Den externa bedömningen, grundad på självvärdering och platsbesök, utgör underlag för Högskoleverkets beslut om huruvida utbildningen håller acceptabel minimistandard för fortsatt innehav av examensrätt” (s 7).

Självvärderingen

”En väl genomförd självvärdering är en förutsättning för att den externa bedömningen ska kunna genomföras på bästa sätt” (a.a. s 9). Självvärderingen har således en central betydelse i utvärderingsmodellen men den är också, väl genomförd, en viktig (kanske det viktigaste) underlaget för lärosätenas utvecklings- och kvalitetsarbete. Den innebär dessutom en möjlighet för lärosätena att påverka utvärderingarnas jämförbarhet. Kvaliteten i bedömningen är således beroende av självvärderingarnas kvalitet. En svaghet i denna studie är att jag inte haft tillgång till primärdata i form av självvärderingar och därför fått nöja mig med att analysera utvärderingarna med ledning av redovisningen i utvärderingsrapporterna.

Bedömargruppen

Bedömargrupperna består av ämnesexperter, studenter, doktorander och, i förekommande fall, yrkesföreträdare. De utses på förslag från lärosätena. Om detta innebär att varje enskild ledamot i bedömargruppen föreslagits av åtminstone ett lärosäte framgår inte av rapporterna men jag bedömer det som troligt att det i enskilda utvärderingar finns undantag från denna policy av skäl, som t.ex. att föreslagna personer avböjer, sjukdom etc. I bedömargruppen ingår också en eller flera av Högskoleverkets utredare som vanligtvis (denna studie visar att det finns undantag från denna praxis) fungerar som gruppens sekreterare. Om flera utredare ingår utses en projektledare.

I de utvärderingar som ingår i denna studie varierar bedömargruppernas storlek och antal undergrupper. Eftersom samtliga utvärderingar, med undantag för utvärderingen av läkarutbildningen, omfattar ett stort antal lärosäten och bedömargrupperna består av många ledamöter är det inte praktiskt möjligt att genomföra samtliga platsbesök med en och samma grupp. En uppdelning i fasta eller öppna undergrupper genomför platsbesöken under ledning av en av Högskoleverket eller bedömargruppen utsedd ordförande. Sekreterare är antingen en av verkets utredare eller någon som utses inom bedömargruppen. Ju större öppenhet och variation när det gäller bedömargruppernas sammansättning och ordförande- och sekreterarskap desto större arbete måste rimligtvis läggas på att koordinera bedömningarna så att dessa blir så likvärdiga som möjligt. Utvärderingens trovärdighet och därmed legitimitet bygger på föreställningen att detta arbete görs på ett tillfredsställande sätt.

Problemet är att det inte går att bedöma hur denna samordning i praktiken genomförts genom att analysera utvärderingsrapporterna. Skälet till detta är att rapporterna i regel beskriver arbetsprocessen mycket schematiskt och att koordineringen av bedömningarna inte beskrivs i detalj i någon av rapporterna. För att få klarhet i denna fråga har jag intervjuat projektledare och ämnessakkunniga för två av utvärderingarna och fått skriftliga synpunkter från ytterligare två projektledare. De uppgifter jag fått på detta sätt har klargjort arbetsprocessen betydligt – och kunde med fördel i återgetts i rapporterna - men de har inte alltid gett ett uttömmande svar på frågan hur inter-bedömarreliabiliteten garanteras eller stöds. Möjligen beror detta på att granskningarnas genomskinlighet och jämförbarhet inte prioriteras av Högskoleverket och/eller på att metoddiskussionerna inte prioriterats av bedömargrupperna, en tolkning som bekräftats i de ovan refererade kontakterna.

Platsbesöket

Platsbesöken genomförs enligt en tämligen enhetlig modell där bedömargrupperna träffar ledningen för lärosätet, institutionsledning, lärare, studenter och ev. yrkesföreträdare separat. Frågorna till dessa grupper skiljer sig av naturliga skäl åt men det finns också en ambition att försöka avgöra i vilken utsträckning kravet på koherens mellan de olika gruppernas utsagor är uppfyllt. Det är av särskilt intresse att bedöma om studenterna verifierar de bilder som ledning och lärare ger. Trots att tiden som avsatts för varje grupp i enskilda fall kan upplevas som snålt tilltagen eller att mötena ibland kan uppfattas som ett förhör snarare än ett utvecklande kollegialt samtal, så innebär modellen för platsbesök att bedömargruppen får en, enligt egen uppfattning, ganska god bild av olika aspekter på utbildningen som komplement till de uppgifter som redovisas i självvärderingarna.

Kvalitetsaspekter

De kvalitetsaspekter som utgör grund för utvärderingarna är framtagna i samråd med lärosätena och återfinns i *Anvisningar och underlag för självvärdering (2003, 2004 och 2005)*. Dessa är i sammanfattning (varje aspekt innehåller i originalversionen en förklarande undertext):

- Student-/ doktorandgruppens rekrytering och sammansättning
- Lärarkompetens och möjligheter till kompetensutveckling
- Jämställdhet och mångfald (i 2004 och 2005 års version)
- Utbildningens mål, innehåll och organisation
- Bibliotek och övrig informationsförsörjning
- Lokaler och utrustning
- En kritisk och kreativ miljö för utbildningen
- Undervisningsmetoder
- Lärarnas arbetssituation
- Utbildningens uppläggning
- Samverkan och internationalisering (i 2004 och 2005 års version)
- Examinationsformer
- Examensarbeten/uppsatser
- Utvärdering och kvalitetsarbete
- Genomströmning
- Uppföljning

Beskrivningen av Högskoleverkets kvalitetsaspekter har varierat något över tid utifrån gjorda erfarenheter och synpunkter från bedömare och lärosäten. Förändringarna av innehållet är emellertid marginella. I 2004 och 2005 års version har t.ex. frågor som rör jämställdhet och mångfald respektive samverkan och internationalisering fått egna rubriker vilket inte var fallet i 2003 års version.

Samtliga ovanstående aspekter skall, enligt Högskoleverket, bedömas i ämnes- och programutvärderingarna. Dessutom kan, vilket vanligtvis är fallet, bedömargrupperna utveckla ämnesspecifika kvalitets- och bedömningskriterier för varje utvärdering. Det ligger ibland i utvärderingsuppdraget att fokusera frågor av särskilt intresse som t.ex. den verksamhetsförlagda delen i professionsutbildningar. Det framgår emellertid sällan av beskrivningarna i utvärderingsrapporterna hur de ämnesspecifika aspekterna förhåller sig till Högskoleverkets generella kvalitetsaspekter.

I utvärderingsrapporterna förekommer en rad likartade uttryck för olika företeelser och ett antal olika benämningar för samma eller likvärdiga företeelser vad avser beskrivningar av kvalitetsfaktorerna och deras bedömning. Högskoleverket använder sig vanligtvis av begreppet *kvalitetsaspekter* som bl.a. presenteras i underlaget för självvärderingarna. I beskrivningen av kvalitetsaspekterna görs också vissa ansatser till att formulera *bedömningskriterier*. Skillnaden mellan begreppen uppfattar jag som en skillnad mellan *vad* som skall bedömas och *hur* (dvs. utifrån vilka kriterier) bedömningen skall göras. Begreppen som *kvalitetsaspekter*, *kvalitetskriterier*, *bedömningsområden* och *bedömningsfaktorer* avser således huvudsakligen de aspekter på kvalitet i högre utbildning som skall bedömas medan uttryck som *bedömningskriterier*, *bedömningsgrunder* och *kvalitetsindikatorer* avser att beskriva hur dessa aspekter skall bedömas. Utvärderingsrapporterna redovisar i regel både generella och ämnesspecifika *kvalitetsaspekter* men inte alltid vilka *bedömningskriterier* som använts.

De angivna aspekterna är, enligt Högskoleverket kopplade till självvärderingens och utvärderingens redovisning av *förutsättningar*, *processer* och *resultat*. I undertexterna till varje kvalitetsaspekt görs ett försök att fånga in både *vad* som skall bedömas och *hur* dvs. på vilka grunder bedömningen skall göras. Under rubriken *Lärarkompetens och möjligheter till kompetensutveckling* anges t.ex. att "Lärarkompetens och lärargruppens sammansättning är en viktig förutsättning för utbildningens kvalitet" (s 23, 2005). Vidare sägs att lärarna skall ha en vetenskaplig skolning inom ämnet/ämnesområdet och en god pedagogisk förmåga. Kravet på vetenskaplig skolning brukar tolkas som att lärarna skall vara disputerade, här med tillägget att avhandlingen skall vara skriven inom ämnet. Forskarutbildade och forskningsverksamma lärare antas vara en förutsättning för att skapa ett nära samband mellan forskning och utbildning. Dessutom skall lärarna ha möjlighet till vetenskaplig och pedagogisk kompetensutveckling. I professionsutbildningar är det viktigt att lärargruppen besitter både vetenskaplig skolning och yrkeserfarenhet.

Skall det ovan sagda om lärarkompetens uppfattas som en formulering av optimala förutsättningar för en utbildning eller som en precisering av vad som skall känneteckna en utbildning av god kvalitet eller är det ett sätt att identifiera lägsta godtagbara standard för kvalitetsaspekten lärarkompetens? Att lärarnas kompetens är en viktig förutsättning för en utbildnings kvalitet tror jag inte att någon ifrågasätter. Frågan är snarare hur kompetensen skall bedömas. Vad är en "godkänd" lärarkompetens i en utvärdering med utgångspunkt från

denna beskrivning? Är det varje bedömargrupp som skall avgöra var gränsen går eller finns det en samstämmighet i frågan mellan bedömargrupperna?

I utvärderingen av ämnet kemi anger bedömargruppen vilka huvudsakliga bedömningsgrunder man utgår från i sin granskning och gör en beskrivning av vad som skall känneteckna de centrala kvalitetsaspekterna dvs. en formulering av bedömningskriterier.

Utvärderingen av läkar- och sjuksköterskeutbildningarna innehåller en bilaga med beteckningen *Bedömning och rekommendationer* med en förteckning över vilka kvalitetsaspekter som fokuseras i granskningen. För varje bedömningsområde; *Förutsättningar, genomförande, resultat och kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen*, görs en sammanfattande bedömning enligt en skala med fyra steg (otillfredsställande, tillfredsställande, mycket tillfredsställande, utmärkt). Däremot formuleras inga bedömningskriterier.

I utvärderingen av läkarutbildningen anges både kvalitets- och bedömningskriterier med utgångspunkt från sex bedömningsområden. Dessa bedöms utifrån graden av genomförande (helt, delvis, inte) och resulterar i ett omdöme för varje område enligt samma skala som för sjuksköterskeutbildningen.

I utvärderingen av lärarutbildningen anges sju "... indikatorer för bedömning av kvalitet " (s 26). Under varje indikator anges vad som skall känneteckna god kvalitet.

För utvärderingen av ämnet engelska konstateras att: "Högskoleverkets kvalitetsaspekter och bedömargruppens ämnesspecifika referensramar utgör viktiga kriterier för bedömningarna" (s 13). De ämnesspecifika kvalitetsaspekterna anges på s 20-22 i bedömargruppens rapport som innehåller bedömargruppens uppfattning i ett antal frågor med anknytning till granskningens fokus.

I utvärderingen av ämnet statsvetenskap preciseras de ämnesspecifika kvalitetsaspekterna men bedömargruppen redovisar inte vilka bedömningskriterier som använts.

Det är önskvärt att de ämnesspecifika kvalitetsaspekter och bedömningskriterier som bedömargrupperna utformar tydligt redovisas i utvärderingsrapporterna eftersom det bidrar till att öka bedömningens transparens, åtminstone i de fall det av rapporterna framgår hur olika ställningstaganden motiveras utifrån bedömningskriterierna. Även i de fall denna redovisning görs är det ofta problematiskt att avgöra om samtliga aspekter bedömts och/eller hur de viktats, och om de bedömargrupper (om flera) som varit engagerade i utvärderingen haft samma syn på hur dessa avvägningar skall göras samt hur samordningen av bedömningarna konkret genomförts. En ytterligare fråga är hur de utbildningsspecifika kvalitetsaspekterna förhåller sig till Högskoleverkets generella aspekter. Det är förvånande att utvärderingsrapporterna överlag saknar ett väl genomarbetat metodavsnitt som gör det möjligt för rapporternas läsare att ta del av bedömargruppens diskussioner, definitioner av centrala begrepp och överväganden i övrigt av betydelse för granskningens uppläggning. Vad som redovisas är i regel en översiktlig och schabloniserad beskrivning av arbetsprocessen som sällan behandlar dessa frågor. Om man inte vill tynga rapporterna med en mer omfattande metoddiskussion kan dessa med fördel redovisas i en särskild bilaga.

Om ämnes- och programutvärderingarna i framtiden kommer att kopplas till fördelning av resurser kräver detta att vissa frågetecken kring kvalitetsaspekternas innehåll och användning rätas ut och att bedömningskriterierna utformas på ett stringent och av lärosätena accepterat sätt samt att de i varje rapport redovisas och motiveras explicit så att det är möjligt att förstå hur bedömarna kommit fram till sina slutsatser. Att så sker är av avgörande betydelse för utvärderingssystemets legitimitet.

Bedömningarna

Enligt Högskoleverkets uppfattning bygger utvärderingsmodellen, med *peer-review* som grund, på att en grupp kvalificerade och kompetenta bedömare utifrån ett antal kvalitetskriterier genomför en kvalitetsbedömning som är anpassad till varje utbildningsområdes specifika förutsättningar och som till sin natur är subjektiv. En stor del av det akademiska arbetet bygger på liknande förutsättningar. Bedömning av tentamina, uppsatser och avhandlingar är också i grunden subjektiva men i regel grundas bedömningarna på tillämpning av explicit formulerade bedömningskriterier. Det brukar för övrigt betraktas som en kvalitetsindikator i samband med granskningar av utbildningar att det finns tydligt formulerade och kommunicerade kriterier för bedömning av examensarbeten. Detta är också ett krav från många studenter. Kravet är kopplat till frågor om transparens och jämförbarhet. Studenterna skulle sannolikt inte låta sig nöja med beskedet att jämförelser av examinationsutfall mellan olika studentgrupper eller utbildningar inte är möjliga. På motsvarande sätt är lärosätena sannolikt inte nöjda om Högskoleverkets utvärderingar inte uppfyller kraven på transparens och jämförbarhet.

Transparens

En fråga som kommenteras i flera av de i denna rapport följande analyser av utvärderingarna är att Högskoleverket i sina utvärderingsrapporter inte i detalj redogör för hur bedömargrupperna utsetts och arbetat. Visserligen finns i samtliga utvärderingar översiktliga beskrivningar men de svarar sällan på frågor om t.ex. samtliga bedömare utsetts på förslag av lärosätena eller hur många bedömargrupper som varit aktiva vid platsbesöken, om någon/några bedömare och/eller utredare deltagit vid samtliga platsbesök, hur självständigt bedömargrupperna arbetat, hur samordningen mellan bedömargrupperna organiserats, hur ordförandena och sekreterare utsetts, vilken roll Högskoleverkets utredare haft, etc. Det hade varit av stort intresse om dessa uppgifter redovisats i utvärderingsrapporterna.

En annan fråga är redovisningen av de specifika kvalitets- och bedömningskriterier som bedömargrupperna utarbetat. Även om en utvärdering inte går att jämföras med en vetenskaplig studie så bör den uppfylla åtminstone grundkraven för redovisning av vilka metodologiska överväganden som gjorts, speciellt avseende kraven på validitet och reliabilitet.

Om de både generella och specifika kvalitetskriterierna och utvärderingens tillvägagångssätt redovisas på ett öppet och adekvat sätt kan vitala frågor om utvärderingens utfall ändå kvarstå. Den övergripande frågan när det gäller utvärderingarnas transparens är om det med ledning av utvärderingsrapporterna går att förstå på vilka grunder ett övervägande gjorts. Kan det berörda lärosätet och andra intresserade självklart förstå varför ett visst omdöme ges? Det kan vara viktigt att i detta sammanhang markera skillnaden i tolkningsförutsättningar mellan de som har tillgång till självvärderingen och de som inte har det. Om man har tillgång till självvärderingen underlättas rimligtvis tolkningen av

bedömagruppens utlåtande. Det kan innebära att ett för andra tämligen magert underlag för bedömning i en enskild fråga, för det berörda lärosätet är fullt begripligt. Samtidigt är det viktigt att även de som inte har tillgång till denna information kan förstå utfallet, speciellt om man som läsare av rapporterna vill få underlag för att göra jämförelser mellan de lärosäten som ingår i utvärderingen, eller med andra utvärderingar. Ett av Högskoleverkets uttalade syften med ämnes- och programutvärderingar och med de rapporter som publiceras är ju att ge information om utbildningarna till studenter, politiker, allmänheten och andra intressenter.

Transparensen är naturligtvis särskilt viktig i de fall en utbildnings examensrätt ifrågasätts. Om de utbildningsansvariga inte förstår på vilka grunder (formella och informella) bedömningen vilar så blir det också svårt att använda utvärderingen som underlag för utvecklingsarbete. Jag vill betona att jag inte sätter likhetstecken mellan att *förstå* och att *acceptera*. Det ligger i en bedömnings förutsättningar att man utifrån samma underlag kan komma till en annan slutsats. Poängen är snarare att denna alternativa bedömning skall vara möjlig att göra. Om en utvärdering skall kunna användas som underlag för förbättringar så krävs både tydlighet från bedömnarnas sida och mottaglighet från de utbildningsansvariga. Om båda parter på goda grunder kan påstå att man uppfyllt sin del av det gemensamma åtagandet så bör inga substantiella hinder finnas för att processen skall ge önskvärda resultat.

Det finns skillnader i transparens mellan de olika utvärderingar som ingår i denna studie. Framför allt utvärderingen av läkarutbildningen framstår som ett positivt exempel när det gäller redovisning av bedömningskriterier och bedömningsunderlag.

Jämförbarhet

Påståenden om bristande transparens och jämförbarhet kan naturligtvis bemötas med att det inte finns någon ambition eller möjlighet att tillfredsställa dessa önskemål eftersom varje utvärdering är unik eller för att förutsättningarna att göra relevanta jämförelser saknas så länge de som vill granska bedömagruppernas arbete inte har tillgång till samma data som utvärderarna. Om lärosätena nöjer sig med dessa förklaringar så finns ingen intressekonflikt i frågan. Uppdraget att skriva denna rapport visar dock på en önskan om förändring i dessa avseenden finns från lärosätenas sida.

Varför är då frågan om jämförbarhet viktig? Det finns flera svar men det förmodligen viktigaste är att den gemensamma förutsättningen för all högre utbildning är att mål och anvisningar i högskolelag och högskoleförordning skall uppfyllas och att det måste finnas ett transparent och koherent utvärderingssystem för att det skall vara möjligt att avgöra om så är fallet. Ett annat svar är att möjligheten att göra jämförelser är kopplad till kravet på rättvisa och saklighet i bedömningarna. Om en bedömning uppfyller kraven på transparens så bör det även gå att göra jämförelser. Det mest intressanta är förmodligen att kunna förstå den egna utbildningens utfall i relation till bedömningskriterierna och till utfallet för samma utbildning vid andra lärosäten. En sådan jämförelse kan svara på frågor om bedömningen är både adekvat och rättvisande. Men det är också intressant att kunna jämföra utfallet mellan olika utvärderingar för att få en uppfattning om hur en utbildning står sig i jämförelse med andra nationella utbildningar.

Går det att utarbeta en *standard* för lägsta godtagbar kvalitet med utgångspunkt i tolkningar av högskolelag och högskoleförordning? Det borde vara möjligt men det verkar inte som om

Högskoleverket har denna ambition. Jag bedömer det emellertid som angeläget att i framtiden försöka formulera en sådan standard. Det skulle vara ett stöd för lärosätenas kvalitetsarbete men också ett led i en kvalitetssäkring av den högre utbildningen i landet. En standard måste inte nödvändigtvis vara densamma för alla utbildningar. Man kan tänka sig en funktionell uppdelning mellan ämnesutbildningar och programutbildningar eller mellan professionsutbildningar (yrkesexamina) och andra utbildningar eller mellan utbildningar som tillhör olika vetenskapsområden. Inom gruppen professionsutbildningar kan man dessutom överväga att skilja ut de utbildningar som är legitimationsgrundande. Syftet skulle inte vara att likrikta olika utbildningar utan att definiera en lägsta acceptabel kvalitetsnivå inom respektive utbildningsgrupp. Om en sådan standard utformades skulle rimligen också möjligheterna till jämförelser, åtminstone mellan utbildningar inom samma grupperingar, öka betydligt.

Det finns emellertid ett dilemma när det gäller frågan om jämförbarhet. Företrädare för lärosätena uttrycker (eller påstås uttrycka) en önskan om att ämnes- och programutvärderingarna skall vara anpassade till de specifika förutsättningar som gäller för olika utbildningar eller utbildningsområden. Detta är en önskan som Högskoleverket verkar ha en uttalad ambition att gå till mötes. Går denna ambition att förena med kraven på jämförbarhet? Jag menar att det bör vara möjligt om man tydligt avgränsar i vilka avseenden och mellan vilka utbildningar eller utbildningsområden jämförelser skall vara möjliga att göra och om lärosätena tonar ner kravet på hänsynstagande till utvärderingarnas specifika förutsättningar (i den mån detta krav verkligen existerar).

Det går också att öka jämförbarheten (och läsbarheten) om utvärderingsrapporterna utformades på ett mer enhetligt sätt t.ex. med utgångspunkt från rubriksättningen i Högskoleverkets anvisningar. Till rapporterna kan naturligtvis läggas sådant som är specifikt för den aktuella utvärderingen och som inte täcks av dessa rubriker.

Basfakta

En ytterligare aspekt på jämförbarhet är redovisningen av de s.k. basfakta som inleder varje lärosätesbeskrivning. Begreppet *basfakta* kan förstås som de faktorer som har särskild betydelse för *den enskilda* utvärderingen. Inom ramen för utvärderingar av utbildningar inom medicin och vård har man t.ex. valt att redovisa andelen lärare med aktuell (samma) professionsutbildning. Skälet till detta är, enligt projektledaren, att det finns ett särskilt intresse för att de legitimationsgrundande utbildningarna tillgodoser både vetenskapliga aspekter och professionsaspekter i utbildningen, speciellt avseende lärarkompetens. Även i professionsutbildningar som inte är legitimationsgrundande som t.ex. lärarutbildningen, borde detta vara en intressant uppgift.

En annan tolkning av begreppet basfakta är att det under denna rubrik redovisas sådana uppgifter som är av speciell vikt för *alla* ämnes- och programutvärderingar. Detta för att uppgifterna kan ha ett särskilt stort förklaringsvärde vid tolkningen av utvärderingens utfall och för möjligheten att göra jämförelser både mellan utbildningar inom samma utvärdering och med andra utvärderingar. De basfakta som återfinns i de sex utvärderingarna i denna studie innehåller uppgifter av "nyckeltalstyp" när det gäller lärare och studenter. En uppgift som återfinns i samtliga utvärderingar är det totala antalet lärare samt antalet (eller andelen) disputerade lärare fördelade på olika kategorier. I vissa redovisas enbart de tillsvidareanställda lärarna (läkare, sjuksköterskor), i andra både tillsvidareanställda och

visstidsanställda (engelska) och för utvärderingarna i statskunskap, kemi och för lärarutbildningen redovisas det totala antalet lärare men inte anställningsform. Redovisningen av lärarkompetens skiljer sig också åt i ett annat avseende; för vissa utvärderingar räknas lärarna om i heltidsekvivalenter (totalt eller i undervisning) medan denna uppgift saknas för andra. Övriga basfakta är antalet helårsstudenter/helårsprestationer (totalt och/eller per utbildningsnivå) samt antalet examensarbeten på olika nivåer.

Varför redovisas basfakta så olika? Eftersom skälet till skillnaderna inte motiveras i utvärderingsrapporterna kan jag bara göra vissa antaganden. Ett skäl kan vara att självvärderingarna håller så ojämn kvalitet att vissa uppgifter inte går att redovisa på ett likvärdigt sätt. Ett annat skäl kan vara att underlaget för självvärderingarna ändrats. Detta har inte gjorts i de generella anvisningar för självvärderingar som Högskoleverket använt (2003, 2004 och 2005) men kan ha gjorts i form av tilläggsanvisningar i samband med enskilda utvärderingar. Ett ytterligare skäl kan vara att man i en utvärdering vill fokusera vissa specifika frågor eller aspekter, som t.ex. i utvärderingen av utbildningar inom medicin och vård. Slutligen kan skälet vara utbildningspolitiskt. Om man redovisar basfakta på ett sätt som möjliggör jämförelser mellan olika utbildningar så underlättar det också möjligheten att avgöra vilka utbildningar som generellt håller godtagbar kvalitet och vilka som inte gör det. Detta borde vara ett av flera syften med utvärderingarna vilket dock inte är helt självklart.

Om en majoritet av utbildningarna inom ett utbildningsområde av vitalt samhällsintresse inte skulle uppfylla miniminivån för lärarkompetens eller andra centrala kvalitetskrav, vad skulle hända då? Skulle utbildningen på vissa (alla) orter läggas ned? Sannolikt inte om det rörde sig om en bristyrkesutbildning. Skulle utbildningen i sin helhet överföras till ett annat utbildningssystem? Möjligen, men alternativet är inte utbildningspolitiskt särskilt realistiskt. Det kan således finnas en tveksamhet till att ta konsekvensen av denna typ av frågor och att detta i sig kan utgöra hinder för en ökad likvärdighet i redovisningarna. Frågan kvarstår dock – om t.ex. en viss nivå på lärarkompetens, mätt som andel disputerade, ses som en nödvändig (om än inte tillräcklig) kvalitetsfaktor, varför kan inte denna uppgift redovisas på samma sätt i samtliga utvärderingar? Det är sannolikt av vitalt intresse att veta i vilken utsträckning studenterna möter disputerade lärare i undervisningen. Det är också intressant att veta om lärarna är fast knutna till utbildningen för att kunna bedöma utbildningens utvecklingspotential i termer av stabilitet och långsiktighet. Jag anser det rimligt att i framtiden utveckla ett antal basfakta som används vid samtliga utvärderingar. Till dessa kan läggas vissa områdesspecifika uppgifter om så önskas. En sådan ordning skulle väsentligt öka möjligheten att göra jämförelser mellan olika utvärderingar med ledning av utvärderingsrapporterna.

Det finnas också skäl att definiera vissa av de centrala begrepp och nyckeltal som ingår i de flesta (alla) utvärderingar. I utvärderingen av ämnet statsvetenskap diskuterar bedömargruppen t.ex. begreppen *söktryck*, *genomströmning*, *prestationsgrad* och *undervisningstid*. Även innebörden av uttrycket *förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar* och hur denna förmåga skall tolkas problematiseras. De diskuterar också frågan om studenternas representativitet i samband med platsbesöken. Representativiteten är bland annat en funktion av hur urvalet av studentrepresentanter gjorts och av vem. Eftersom studenternas uppfattning om utbildningarna tillmäts stor betydelse i utvärderingarna är detta en fråga som borde uppmärksammas mer. Deras diskussion avslutas med följande rekommendation: Bedömargruppen föreslår att Högskoleverket utvecklar preciserade definitioner och

standardiserade operationaliseringar av begrepp som söktryck, genomströmning, undervisningstimmar /.../ samt insamlar jämförbara data till nytta för framtida utvärderare” (s 24).

På motsvarande sätt för bedömargruppen i utvärderingen av lärarutbildningen ett intressant resonemang om begreppen *forskningsanknytning* och *beprövad erfarenhet*. Enligt deras uppfattning är det mer adekvat att använda benämningen *forskningsbaserad* (i paritet med erfarenhetsbaserad) utbildning för att betona att forskningen är utbildningens grund och inte en sidoordnad verksamhet som utbildningen skall anknytas till. Yrkeserfarenhet hos lärare skall vara prövad eller åtminstone prövningsbar för att betraktas som en viktig kompetens i högre utbildning.

Bedömningarnas progression

En ytterligare fråga som rör jämförbarheten är möjligheten att göra jämförelser över tid. Ur ett utvecklingsperspektiv är detta rimligtvis intressant för både lärosäten, Höskoleverket, politiker och allmänheten. Syftet med ”horisontella” utvärderingar är också att få svar på om utvärderingsverksamheten i sig har de avsedda kvalitetsdrivande effekterna och om utvärderingsmodellen och/eller bedömningskriterierna behöver revideras i något avseende. Inom vissa utbildningsområden som t.ex. vård och medicin och lärarutbildningen har ett större antal utvärderingar och specialstudier gjorts. Avsikten är att dels att föra utvecklingen framåt men också att skapa underlag för reformeringar av utbildningarna. Det senare är särskilt tydligt när det gäller lärarutbildningen.

Sigbritt Franke kommenterar i *Att kvalitetssäkra högre utbildning* att skillnaderna i utfall mellan de två senaste utvärderingarna av sjuksköterskeutbildningarna, där andelen ifrågasatta utbildningar ökat snarare än minskat, inte skall tolkas som att kvaliteten i utbildningarna har sjunkit utan snarare att krav- och bedömningsnivån höjts. Det verkar rimligt att man ställer större krav efterhand på en utbildning som utvärderats ett antal gånger och att detta är ett tecken både på progression i bedömningen och att ambitionsnivån i och för utbildningarna höjts. Förutsättningen för att kunna göra denna typ av jämförelser är emellertid att bedömningarna vid de olika utvärderingstillfällena görs på ett likvärdigt sätt dvs. utifrån jämförbara kvalitets- och bedömningskriterier. Om detta krav är uppfyllt när det gäller utvärderingarna av sjuksköterskeutbildningen kommenteras inte i boken.

Överensstämmelse mellan Höskoleverkets överväganden och bedömningsgruppernas yttranden

Enligt formuleringen av mitt uppdrag är rubricerad frågeställning central. Jag har i min genomgång av utvärderingsrapporterna inte kunnat finna stöd för att det i Höskoleverkets beslut, överväganden och kommentarer skulle finnas några väsentliga avvikelser från slutsatserna i bedömargruppernas rapporter. Visserligen finns smärre skillnader i form av skärpningar av formuleringen i enskilda frågor i ett par av granskningarna men dessa avvikelser har, enligt min uppfattning, inte haft någon avgörande betydelse för helhetsbedömningen. Det finns inga exempel på att Höskoleverket uttryckt en klart avvikande uppfattning. Mitt sammanfattande intryck är att Höskoleverket varit angeläget om att i samtliga utvärderingar framhålla att verkets beslut har bedömargruppens rapport som underlag. Jag uppfattar inte detta som retorik utan som en uppriktigt menad och tämligen konsekvent genomförd ambition.

En intressant fråga i detta sammanhang är om Högskoleverket har ”rätt” att ha en annan uppfattning än bedömargruppen. I sin egenskap av tillsynsmyndighet har rimligtvis Högskoleverket ett handlingsutrymme som tillåter avvikelser från bedömargruppernas analys i enskilda frågor. Om denna möjlighet utnyttjades annat än i undantagsfall skulle sannolikt legitimiteten i utvärderingarna starkt ifrågasättas, speciellt med tanke på att utvärderingsmodellen så tydligt baseras på peer-review och hittills haft stöd och utveckling, snarare än kontroll, som huvudsakligt syfte. I det framtida utvärderingssystemet, där kontrollfunktionen är betydligt mer uttalad, kommer möjligen också Högskoleverkets bedömargrupper att få en annorlunda roll. Den kan t.ex. innebära att de får en mer konsultativ funktion och att Högskoleverket anser sig fritt att självständigt fatta sina beslut även om besluten inte stöds eller står i överensstämmelse med bedömargruppernas slutsatser.

4. Avslutande kommentarer

Den modell för ämnes- och programutvärderingar som Högskoleverket använde under perioden 2001-2007 har, trots vissa brister, uppfyllt sina både utvecklande och kontrollerande syften. Skälen till detta ligger i själva modellen men också, och kanske huvudsakligen, i att lärosätena generellt sett har förtroende för Högskoleverkets utvärderingsarbete. I en framtida modell där de utvecklande inslagen tonas ner och de kontrollerande blir dominerande och utvärderingarna dessutom sannolikt kopplas till fördelning av resurser kommer Högskoleverkets trovärdighet att sättas på betydligt hårdare prov än i det tidigare systemet. Det är mot den bakgrunden som slutsatserna i denna rapport skall tolkas.

5. Rekommendationer

Samtliga utvärderingsrapporter bör innehålla en redovisning av:

- Vilka kvalitets- och bedömningskriterier som använts och hur de har viktats
- Hur bedömargruppens ledamöter utsetts
- Vilken arbetsmodell som använts
- Hur många bedömargrupper som varit aktiva samt hur ordförande och sekreterare utsetts
- Hur samordningen mellan bedömargrupperna organiserats i de fall flera grupper varit verksamma
- Vilken roll Högskoleverkets utredare haft
- Vem/vilka som skrivit minnesanteckningar vid platsbesöken
- Vilka metodlogiska överväganden som gjorts
- Tolkning av de centrala begrepp som används i utvärderingen.
- Basfakta och andra uppgifter enligt en gemensam grundmodell
- Goda exempel

Vidare rekommenderas Högskoleverket att:

- Utveckla standardiserade kvalitets- och bedömningskriterier samt nyckeltal
- Definiera och operationalisera centrala mått och begrepp gemensamma för samtliga utvärderingar

Lärarytbtldningen¹

1. Basfakta

Antal lärosäten: 26 (27 utbildningar)

- 16 högskolor (62 %)
- 10 universitet (38 %)

Ifrågasättanden: 9 (33 %)²

Undervisande lärare: 5 040

- Heltidsekvivalenter: 1 300
- Disputerade: 449 (35 %)

Helårsstudenter (HÅS): 36 421

HÅS/ lärare (heltidsekvivalenter): 28

Medelvärde för andelen disputerade lärare beräknat på antalet heltidsekvivalenter är 35 %. Det är förtjänstfullt att antalet undervisande lärare omräknats till heltidsekvivalenter. Det framgår dock inte om begreppet avser den tid lärarna är engagerade i faktisk undervisning men av den stora differensen mellan antalet undervisande lärare och antalet heltidsekvivalenter kan man dra den slutsatsen, vilket också bekräftas av projektledaren.

Inte heller andelen tillsvidareanställda lärare redovisas men enligt projektledaren är andelen visstidsanställda så liten att det inte gjort någon skillnad för bilden av lärarsituationen vid landets lärarytbtldningar.

Ifrågasättandet av examensrätten för utbildningen vid Högskolan i Gävle har återtagits. Skälet är att självvärderingen innehöll felaktiga uppgifter som i efterhand rättats till.

Utvärderingen av lärarytbtldningen är särskilt intressant av flera skäl. Det är dels landets största utbildning både till antal utbildningar (27) och antal helårsstudenter. Det är till viss del en bristyrkesutbildning inom ett område av stort samhälleligt intresse. Det är dessutom en utbildning som leder fram till en yrkesexamen vilket innebär att den tillhör de utbildningar som särskilt reglerats i Högskoleförordningen. Därutöver är utvärderingen intressant med tanke på att examensrätten ifrågasatts för en relativt stor andel (33 %) av utbildningarna. Det skapar särskilt gynnsamma förutsättningar för en analys av hur bedömningskriterierna i praktiken används och för var gränsen för godtagbar kvalitet dras.

¹ Uppföljande utvärdering av lärarytbtldningen. Rapport 2008:8 R

² Ursprungligen var antalet ifrågasatta utbildningar 10 (37 %) men efter att ifrågasättandet av utbildningen i Gävle återtagits är antalet 9 (33 %).

2. Uppdraget och bedömargruppens arbete

Bedömargruppen består av 17 personer, varav 4 är studenter. Uppdraget skiljer sig från det som gäller för övriga utvärderingar i denna studie i några avseenden. Det görs ingen explicit referens till Högskoleverkets generella kvalitetsaspekter, varken i bedömarrapporten eller i de delar av rapporten som Högskoleverket ansvarar för. Däremot återfinns i bedömargruppens rapport en redogörelse för de specifika aspekter och bedömningsgrunder som använts i utvärderingen. Dessa utgår dels från de allmänna mål för högskoleutbildningar som återfinns i Högskolelag och Högskoleförordning och dels de lokala mål som redovisas i självvärderingar och utbildningsplaner. Därtill har bedömargruppen tagit hänsyn till studenters och avnämarnas förväntningar. Bedömningsgrunderna delas upp i dem som avser akademisk utbildning respektive professionsutbildning enligt bedömargruppens uppfattning om lärarutbildningen som en akademisk professionsutbildning (s 26):

Akademisk utbildning

- Procentandel disputerade lärare som studenterna möter i undervisning
- Litteratur (vetenskaplig förankring, internationell karaktär, engelskspråkig)
- Arbets- och examinationsformer (kunskaper, färdigheter, självständigt och kritiskt tänkande, förmåga att dokumentera i uppsatsform)

Professionsutbildning

- Förekomst av lärare med beprövad erfarenhet samt kompetenta handledare med aktuell skolerfarenhet inom den verksamhetsförlagda utbildningen
- Gestaltningen av den verksamhetsförlagda utbildningen
- Sambandet mellan teori och praktik i såväl verksamhetsförlagd utbildning som i teoretiska moment
- Synliggörande av utbildningens didaktiska perspektiv

Till detta lägger bedömargruppen kvalitetsaspekterna internationalisering, genusperspektiv, mångfald, hållbar utveckling och studentinflytande. Av dessa är det endast utbildningarnas internationalisering som uppmärksammas särskilt i rapporten.

Att bedömargruppen huvudsakligen utgår från ämnesspecifika kvalitetsaspekter är möjligen positivt som anpassning till de specifika förhållanden som kännetecknar den aktuella utvärderingen men underlättar samtidigt inte jämförbarheten med andra ämnes – och programutvärderingar.

Högskoleverket har intagit förhållningssättet att inte grunda beslut om examensrätt på den nuvarande utbildningsstrukturen. Detta görs med tanke på att Utbildningsdepartementet gett den tidigare universitetskanslern i uppdrag att utarbeta ett förslag till ny lärarutbildning. ”Inget lärosäte /.../ varnas för indragen examensrätt om det inte också uppvisar andra betydande brister i utbildningen” (s 11). Däremot utgår Högskoleverket från att centrala delar av kvalitetsbegreppen kvarstår som underlag för bedömningen: forskningsanknytning, andel forskningsaktiva disputerade lärare, vetenskaplig progression samt att examinationen skall vara rättssäker och hålla hög kvalitet. Utvärderingen fokuseras på granskning av ämnena svenska och matematik, på progressionen inom det allmänna utbildningsområdet samt på bedömning av kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen.

Allmänt sett visar inte rapporten att bedömaregruppen explicit använder de av Höskoleverket formulerade generella kvalitetsaspekterna vid ämnes- och programutvärderingar i sin granskning. Däremot verkar man vara överens med verket om vilka programspecifika bedömningsområden som utgör utvärderingens fokus.

På sidan 21-22 i rapporten redovisas hur bedömaregruppens arbetat. Man har bl.a. granskat vilka förändringar som skett som ett resultat av den förra utvärderingens (2004/2005) allmänna och lärosätesspecifika rekommendationer. Varje bedömare anges ha redovisat sina intryck i samband med platsbesöken enligt samma modell som utgör underlag för självvärderingen. I den gemensamma delen av rapporten har texter tagits fram av enskilda eller grupper av bedömare. "Utvärderingsgruppen ansvarar dock för helheten och det insamlade materialet har tolkats som helhet" (s 21). Vidare sägs att: "Det insamlade materialets tillförlitlighet och tolkningarna av det värderar bedömaregruppen som goda med hänsyn till att gruppen sammantaget besökt 26 lärosäten (27 utbildningar) och mött sju grupper vid varje platsbesök" (a a). Möjligen skapar det redovisade tillvägagångssättet goda förutsättningar för en allsidig och saklig bedömning av utbildningen vid det enskilda lärosätet men det besvarar inte frågan om hur arbetsmodellen underlättar jämförelser *mellan* lärosätena.

Denna fråga diskuteras inte i utvärderingsrapporten. Med tanke på utvärderingens omfattning kan man anta att en arbetsfördelning gjorts som innebär att olika grupper av bedömare besökt lärosätena. Detta bekräftas också i samtal med projektledaren och bedömaregruppens ordförande. Ordförande hade till sin hjälp två biträdande som fungerade som ordförande vid vissa av platsbesöken. Själv deltog han vid 11 av de 27 besöken. Varje bedömaregrupp bestod dessutom av en avnämarrrepresentant, en studentrepresentant, ämnessakkunniga och en allmänpedagog. Dessutom medverkade en utredare från Höskoleverket som sekreterare. Detta framgår inte av rapporten. Där framstår det som om det funnits *en* bedömaregrupp. I samtalet med ordförande framkom ytterligare uppgifter av intresse rörande bedömaregruppens arbete och ansträngningar för att koordinera bedömningarna mellan de olika grupperna och säkra utvärderingens reliabilitet och validitet. Av någon anledning redovisas inte heller dessa uppgifter i rapporten, vilket är beklagligt och dessutom svårbegripligt om ambitionen är att öka utvärderingarnas genomskinlighet.

Eftersom rapporten inte innehåller en redovisning av hur samordningen skett mellan bedömningsgrupperna är det svårt att med ledning av denna avgöra om rimliga krav på metodologisk stringens är uppfyllda.

3. Bedömaregruppens rapport

A. Generella iakttagelser och rekommendationer

1. Inledning
 - Lärarutbildningens karaktär
2. Målet för lärarutbildningen
 - Lärarutbildningens kvalitet
3. Förändringar sedan utvärderingen 2004
4. Lärarutbildningens beslutsorganisation
5. Examensordningens tolkningsbarhet

6. Forskningens ekonomiska och institutionella bas
7. Det allmänna utbildningsområdet (AUO)
8. Den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU)
 - Omfattning och placering av VFU
 - Organisation av VFU
 - Det dubbla ägandeskapet – ansvar för innehåll och progression i VFU
 - Bedömning och examination
 - VFU – ur ett verksamhetsperspektiv
 - VFU och examensarbetet
9. Svenskämnet
 - Läs- och skrivutveckling
 - Ämnesstudier i svenska
 - Ämnesdidaktik
 - Litteraturredaktik och studier i barn- och ungdomslitteratur
 - Skriftlig och muntlig färdighet
 - Forskarutbildning och forskning i svenska och litteraturvetenskap med didaktisk inriktning
10. Matematikämnet
 - Inriktningar och specialiseringar
 - Mål, kursinnehåll och kursomfång
 - Integrering mellan ämne och ämnesdidaktik
 - Litteratur
 - Behörighetskrav och förkunskaper
 - Undervisningsinriktade studier
 - Lärarkompetens
 - Forskarutbildning och forskning i matematikdidaktik
 - Matematiklärande – ett centralt kunskapsområde för alla lärare
11. Inriktningar som avser vida åldersspann
12. De estetiska ämnena – särskilda iakttagelser
13. Undervisnings- och examinationsformer
14. Examensarbetet
15. Internationalisering

B. Svensk lärarutbildning ur ett nordiskt perspektiv

1. Lärarutbildning i Danmark
2. Lärarutbildning i Finland
3. Lärarutbildning i Norge

C. Lärosätesgranskningen

1. Ämnesmässiga och organisatoriska förutsättningar
2. Bedömning
 - Allmänt utbildningsområde och verksamhetsförlagd utbildning
 - Svenska och matematik (i förekommande fall)
3. Rekommendationer

Den generella delen av bedömargruppens rapport är, i förhållande till motsvarande avsnitt i övriga rapporter, ovanligt omfattande (35 sidor) och detaljerad. Detta speglar förmodligen både utvärderingens volym och speciella karaktär. I den lärosätesspecifika delen är emellertid rapporten inte mer omfattande än i studiens övriga utvärderingar.

4. Jämförbarhet

Högskoleverket ifrågasatte examensrätten för 10 (9) utbildningar vilket, i likhet med utvärderingen av sjuksköterskeutbildningen, ger ett särskilt gynnsamt underlag för att analysera skillnader i bedömning av program som uppfyller respektive inte uppfyller minimikraven för kvalitet i den aktuella utbildningen. I utvärderingen redovisas det totala antalet undervisande lärare både till antal och omvandlat till heltidsekvivalenter. Däremot redovisas inte andelen tillsvidareanställda lärare vilket är brukligt som ett mått på förutsättningar för stabilitet och långsiktighet i utbildningen. Varför Högskoleverket valt att inte göra denna redovisning för utvärderingen av lärarprogrammet framgår inte av rapporten.

Den mest intressanta frågan är vad som skiljer de utbildningar för vilka examensrätten ifrågasatts från de övriga. Går detta att klart utläsa av bedömargruppens rapport och/eller Högskoleverkets beslutsmotivering? Skälen för ifrågasättande av examensrätten redovisas på s 7-8 respektive s 14. De är en sammanfattande bedömning med utgångspunkt från bedömargruppens rapport. Den enskilt viktigaste förklaringsfaktorn när det gäller ifrågasättande av examensrätten verkar vara lärarkompetensen räknat som procentuell andel disputerade heltidsekvivalenter. På gruppnivå är skillnaden i andel disputerade mellan de ifrågasatta utbildningarna och övriga 12 % (26 % jämfört med 38 %). Sex av de ifrågasatta utbildningarna har en andel disputerade lärare som är 25 % eller lägre. För sju av de nio utbildningar för vilka examensrätten ifrågasatts anges den låga andelen disputerade lärare vara en bidragande orsak. Eftersom denna faktor nämns som första skäl till ifrågasättandet i beslutsmotiveringen kan man anta att den också tillmäts störst betydelse.

Andelen disputerade lärare framstår således som den enskilt viktigaste förklaringen till ifrågasättande av examensrätten, men den är inte tillräcklig som förklaring i varje enskilt fall. Två av de ifrågasatta utbildningarna avviker från de övriga i gruppen genom att andelen disputerade lärare är förhållandevis hög; programmen i Norrköping (35 %) och Södertörn (40 %). Dessa program kritiserar heller inte för bristande lärarkompetens utan bedöms ha andra allvarliga brister som motiverar beslutet. Även högskolorna i Jönköping och Kristianstad, Konstfack och universiteten i Umeå och Örebro avviker, dock åt andra hållet. Trots att andelen disputerade lärare vid dessa lärosäten endast når upp till högst 30 % ifrågasatts inte examensrätten eftersom utbildningarna anses ha andra kvaliteter som kompenserar den relativt låga lärarkompetensen. Det framgår dock inte klart *vilka* dessa kvaliteter är eller *hur* de kompenserar bristen i lärarkompetens.

Den organisatoriska tillhörigheten i sig verkar inte ha något förklaringsvärde. Sexton av utbildningarna (59 %) anordnas vid högskolor och 11 (41 %) vid universitet. Av de ifrågasatta utbildningarna genomförs fem (56 %) vid högskolor och fyra (44 %) vid universitet. Bristen på skillnader beror sannolikt på att ifrågasättande av examensrätten i denna utvärdering har ett så starkt samband med lärarkompetens. Skillnaden i andelen disputerade lärare mellan högskolor och universitet är försumbar; (33 % respektive 36 %).

Allmänt sett är skälen till att examensrätten ifrågasatts för vissa utbildningar tämligen lätt att förstå, men dock inte alltid. Det är t.ex. relativt lätt att med utgångspunkt från lärosätesbeskrivningen av utbildningen i Skövde förstå att examensrätten ifrågasatts. De negativa omdömena är både många och hårda och berör för utvärderingen centrala bedömningsområden. Dessutom är andelen disputerade lärare låg (24 %). Det är däremot inte lika lätt att förstå hur Höskoleverket kommit fram till slutsatsen att ifrågasätta examensrätten för utbildningarna i Gävle¹ och Borås. Utbildningen i Gävle får blandade omdömen och har en relativt hög andel disputerade lärare (34 %) jämfört med medelvärdet för samtliga lärarutbildningar (35 %). Trots detta nämns just andelen disputerade lärare som ”otillfredsställande låg”. Som ytterligare skäl för ifrågasättandet anges att organiseringen av examensarbetena ”måste förbättras” och att: ”Kravnivån inom det allmänna utbildningsområdet når inte kvalitetskraven för högre utbildning” (s 7) ett tämligen kraftfullt omdöme som i bedömargruppens version formuleras på följande sätt: ”Kraven för AOU bedöms vara för låga inom vissa delar (min kursivering)” (s 79). Beslutet att ifrågasätta examensrätten för utbildningen i Borås kan huvudsakligen förstås som ett resultat av den låga andelen disputerade lärare (22 %). Med tanke på det stora antalet positiva omdömen utbildningen får i övrigt (bortsett från matematik och matematikdidaktiken) framstår det inte som självklart att utbildningen håller så låg kvalitet att examensrätten behöver ifrågasättas.

Omvänt finns det fem utbildningar som slipper ett ifrågasättande av examensrätten trots att andelen disputerade lärare är 30 % eller lägre vilket leder till frågor som gäller gränfallsproblematik, dvs. svårigheter att med ledning av utvärderingsrapporten göra en klar åtskillnad mellan de utbildningar som framstår som riskutbildningar men ändå klarar sig utan ifrågasättanden och de som inte gör det. Gränsen måste naturligtvis dras någonstans men det framgår inte klart hur denna gränsdragning gjorts. Enligt Höskoleverket går detta inte heller att förstå om man inte har tillgång till samma information som bedömarna.

5. Specifika karaktäristika

Utvärderingen av lärarutbildningen är den sista programutvärdering som genomfördes i den första sexårscykeln och markerar därigenom en slutpunkt på det ”gamla” utvärderingssystemet. Den är av detta skäl särskilt intressant eftersom den som sista utvärdering rimligtvis är ett uttryck för utvärderingsmodellens utveckling och progression och troligen också innehåller element som kommer att ingå i det framtida utvärderingssystemet.

Höskoleverket poängterar vikten av att både de generella och lärosätesspecifika rekommendationerna i rapporten beaktas av lärosätena i utvecklingsarbetet. Detta gäller även andra utvärderingar men det betonas särskilt i utvärderingen av lärarprogrammet. Möjligen beror detta på att förändringstakten generellt uppfattas som låg och/eller på att vissa lärosäten som i denna utvärdering fått examensrätten ifrågasatt reagerat med förvåning eftersom de uppfattat den lärosätesspecifika kritiken i den förra utvärderingen som tämligen mild. Ett annat särdrag är det relativt höga tonläget i rapporten. Uttryck av typen ”allvarliga brister”, ”bestämda uppfattning (Höskoleverkets eller bedömargruppens)”, ”oacceptabel”, ”anmärkningsvärt”, ”å det starkaste framhålla”, återfinns i större utsträckning än i övriga utvärderingar i denna studie. Detta är sannolikt ett uttryck för utvärderingens och

¹ Trots att ifrågasättandet återtagits har jag valt att behålla avsnittet om utbildningen vid Högskolan i Gävle eftersom ifrågasättandet gjordes mot bakgrund av de fakta som var kända vid utvärderingstillfället.

utbildningens speciella karaktär och motsvaras av de starka åsikter som framförs i mediedebatten om både Lärarutbildningen och utvärderingen.

Bedömargruppen för på s 23 -25 en intressant diskussion om vad som kännetecknar en *akademisk professionsutbildning* och om begreppen *forskningsanknytning* och *beprövad erfarenhet* som, oavsett slutsatserna, är relevant även för andra professionsutbildningar.

6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut

Högskoleverket tar bedömargruppens rapport som utgångspunkt för beslut om examensrätten skall ifrågasättas eller inte. Men rapporten ligger också till grund för andra ställningstaganden, eller som det uttrycks på s 9: "Några av de frågor som lyfts fram vill Högskoleverket reflektera över i egenskap av tillsynsmyndighet". Till dessa frågor hör det stora intresse som lärarutbildningen tilldrar sig från allmänhet, media och politiker och som skapar speciella förutsättningar både för utbildningens och för utvärderingens genomförande. Risker, i den mån det värderas som risk, för att utvärderingen skall påverkas av olika diskussioner och strömningar (inte minst politiskt definierade) är uppenbar, vilket kan påverka utvärderingens utfall på ett otillbörligt sätt. Samtidigt är det närmast ofrånkomligt att en utbildning som så starkt påverkar ett lands sociala och ekonomiska utveckling tilldrar sig ett stort, och legitimt, intresse. I den utsträckning det görs försök till politisk påverkan på utvärderingens genomförande och resultat bör de naturligtvis i möjligaste mån neutraliseras. Om åtgärder i det syftet vidtagits i den aktuella utvärderingen går inte att avgöra eftersom frågan inte diskuteras i rapporten.

En annan fråga Högskoleverket särskilt nämner är att ambitionen att akademisera utbildningen inte resulterat i motsvarande medel för forskarutbildning inom det utbildningsvetenskapliga området tillförts utbildningen.

En ytterligare fråga som kommenteras är skillnaden mellan den förra och nuvarande utvärderingen; den föreliggande utvärderingen är, till skillnad från den som genomfördes 2004/2005, inte en reformuppföljning utan en renodlad kvalitetsbedömning.

Högskoleverket konstaterar att "Gruppens rapport är ett viktigt underlag för Högskoleverkets beslut /.../. Vissa iakttagelser som bedömargruppen gör är dessutom ett underlag för de synpunkter som verket avser att föra fram till regeringen" (s 9). Att bedömargruppens rapport är "ett viktigt underlag" är knappast unikt för denna utvärdering. På den premissen vilar samtliga Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar. Det som skiljer formuleringen från de övriga utvärderingarna i denna studie är att den lämnar öppningar för andra "viktiga underlag" och därigenom möjligen också ett större oberoende i förhållande till bedömargruppen än vad som visas i övriga utvärderingar. Om denna tolkning är korrekt borde det gå att identifiera diskrepanser mellan bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut i större omfattning än i övriga utvärderingar. Att det finns vissa skillnader i några enskilda frågor är tydligt – skillnader som kan gå på "båda håll". Skillnaderna gäller framför allt:

- Bedömning av undervisningen i ämnet svenska. Bedömargruppens rapport är mer positiv än Högskoleverkets reflektioner.
- Det är Högskoleverkets ”bestämda uppfattning” att den tolkning av begreppen inriktning och specialisering som görs vid vissa lärosäten strider mot den proposition som utgjorde underlag för den nya lärarutbildningen. Detta är en skärpning i förhållande till bedömargruppens uppfattning.
- Det faktum att vissa inriktningar av lärarutbildningen enligt den nya förordningen har placerats på avancerad nivå ställer högre krav på lärarkompetens både när det gäller andelen disputerade och docentkompetenta forskningsaktiva lärare samt på handledarkompetens. Högskoleverket är kritiskt till att detta förhållande inte i större utsträckning kommenteras i lärosätenas självvärderingar. Frågan diskuteras inte i bedömargruppens rapport.
- Högskoleverket ser den låga andelen internationella inslag i utbildningarna som ett ”allvarligt kvalitetsproblem” och ett negativt särdrag hos lärarutbildningen, en beskrivning som innebär en skärpning i förhållande till bedömargruppens rapport.
- Enligt bedömargruppen är det en viktig kvalitetsindikator att examensarbetet i lärarutbildningen är en kandidat- eller magisteruppsats. Detta kommenteras inte i Högskoleverkets del.
- Bedömargruppen anser apropå frågan om lärarkompetens att: ”Målsättningen är att merparten av lärarna inom lärarutbildningen ska vara vetenskapligt kompetenta. Varje målsättning därunder är oacceptabel” (s 24). Bedömargruppen menar således att minst 51 % av lärarna på sikt skall vara disputerade. I den aktuella utvärderingen anger Högskoleverket som skäl för att ifrågasätta examensrätten för vissa utbildningar att ”... andelen disputerade lärare som medverkar i utbildningen är oacceptabelt litet, klart under 30 %” (s 14) vilket kan uppfattas som verkets definition av lägsta acceptabla standard när det gäller lärarkompetens, åtminstone utifrån nuvarande utvecklingsnivå. Att bedömargruppen väljer att ange ett framtida mått på lärarkompetens skall inte nödvändigtvis tolkas som en skillnad i ambitionsnivå, snarare i tidsperspektiv.

Sammantaget kan konstateras att det finns vissa skillnader mellan Högskoleverkets beslutsmotivering och diskussion under rubriken *Högskoleverkets reflektioner* och bedömargruppens rapport. Enligt min uppfattning är dessa skillnader inte uppseendeväckande stora och ligger inom marginalen för det handlingsutrymme Högskoleverket har i sin roll som tillsynsmyndighet. Skillnaderna framstår inte heller som primärt ”politiskt” motiverade; varken i allmänpolitisk eller i utbildningspolitisk mening. Enligt bedömargruppens ordförande ligger Högskoleverkets slutsatser i linje med bedömargruppens uppfattning.

7. Övriga iakttagelser

I den efterföljande diskussionen har allvarlig kritik framförts mot Lärarutbildningen av bekymrade politiker, lärare, studenter, kommunföreträdare och fackliga representanter. Men även Högskoleverket får kritik (och beröm). Den negativa kritiken kommer företrädesvis, inte helt oväntat, från de lärosäten som fått examensrätten ifrågasatt. Men den kommer också från samma grupper som angavs ovan. Även en av bedömargruppens ledamöter, Anders Fransson, har i en debattartikel i Borås Tidning den 2/6 2008 med rubriken *Lärarutbildningen har aldrig varit bättre* kritiserat Högskoleverket. Att en av Högskoleverkets

sakkunniga offentligt kritiserar en utvärdering får anses som mycket ovanligt. Hans kritik rör främst tre punkter: Den ena gäller Högskoleverkets kritik av den låga andel undervisning som genomförs av disputerade lärare. Enligt Fransson känner Högskoleverket till att förbättringar i detta avseende är planerade och borde till följd av denna kunskap tona ner kritiken. Man förbigår också, enligt Fransson, de stora förbättringar som skett när det gäller utbildningarnas anknytning till skolans verklighet. Den tredje punkten handlar om att bedömargruppens rapport om bristerna i matematikämnet lyfts fram av Högskoleverket medan man inte redogör för bedömargruppens positiva omdömen om ämnet svenska.

Olle Holmberg, tidigare chef för Lärarutbildningen vid Malmö högskola, anklagar i en artikel i SDS den 8/4 2008 med rubriken *Högskoleverket uppträder som en politisk lobbyorganisation* Högskoleverket för att ha gjort en politiskt färgad bedömning av utbildningarna som förklaring till det negativa utfallet.

Anklagelser om politiskt färgade bedömningar kan förekomma även i samband med andra utvärderingar men knappast i samma omfattning som i utvärderingen av lärarutbildningarna. Skälet till detta är förmodligen, som nämnts ovan, det stora samhällsintresse som just lärarutbildningen tilldrar sig. Detta är ett intresse som kan definieras i både allmän- och utbildningspolitiska termer. Det är inte troligt att detta intresse skulle lämna Högskoleverkets tjänstemän och sakkunniga helt opåverkade. Misstankarna om en ”politisk” koppling i just denna utvärdering förstärks dessutom av att en av att lärarutbildningens mest uttalade kritiker, tillika tidigare universitetskansler, Sigbrit Franke, av regeringen utsetts att utarbeta förslag till ny lärarutbildning. Att politiska överväganden faktiskt har påverkat utvärderingen är svårt att varken vederlägga eller påvisa. Att sådana misstanker finns kan tolkas som ett tecken på det stora engagemang som många känner för utbildningen och de tydliga politiska ambitioner som är kopplade till den. Det kan också tolkas som ett tecken på bristande förmåga hos utbildningsansvariga att ta till sig kritik på ett konstruktivt sätt. Men oavsett om föreställningen om otillbörlig politisk påverkan är korrekt eller inte så hotar den att påverka utvärderingens och Högskoleverkets trovärdighet.

Sjuksköterskeutbildningen¹

1. Basfakta

Antal lärosäten: 26 (27 utbildningar)

- 15 högskolor (58 %),
- 11 universitet (42 %)

Ifrågasättanden: 11 (41 %)

Tillsvidareanställda lärare: 1093

- Lärare med sjuksköterskeexamen: 895 (82 %)
- Disputerade (lärare med sjuksköterskeexamen): 197 (22 %)

Helårsstudenter (HÅS): 13 933

HÅS/tillsvidareanställda lärare: 13

Andelen lärare med yrkesexamen redovisas, i likhet med vad som är fallet i utvärderingen av läkarutbildningen. Medelvärde är 82 % men variationen mellan lärosätena är stor; från 34 % till 100 %. Om en hög andel lärare med sjuksköterskeexamen är en kvalitetsmässig plus- eller minusfaktor diskuteras inte i rapporten. Motivet till att redovisa andelen lärare med sjuksköterskeutbildning är enligt projektledaren kopplad till uppdraget att särskilt granska den kliniska verksamhetsförlagda utbildningen och till vikten av att i en professionsutbildning skapa garantier för att en tillräckligt stora andel av lärarna företräder professionen. Denna motivering kunde med fördel ha framgått av utvärderingsrapporten. Om uppgifter om andelen lärare med yrkesexamen är intressant för att bedöma kvaliteten i den aktuella utbildningen borde den kanske redovisas i granskningen även av andra professionsutbildningar, t.ex. av lärarutbildningen. Andelen disputerade lärare har beräknas på grundval av gruppen tillsvidareanställda lärare med sjuksköterskeexamen, inte på totalgruppen eftersom denna uppgift saknas. Den procentuella andelen disputerade lärare är förhållandevis låg liksom andelen helårsstudenter per lärare.

Vidare redovisas antalet tillsvidareanställda lärare kompletterat med ett mått på antalet heltidsekvivalenter i undervisning, en uppgift som ger information om i vilken utsträckning studenterna möter disputerade lärare i undervisningen, vilket med fördel kunde redovisas även i andra utvärderingar.

Utvärderingen av sjuksköterskeutbildningen är särskilt intressant av ett antal skäl. Det är dels en av landets största utbildningar både till antal lärosäten (26) och antal helårsstudenter. Det är en bristyrkesutbildning inom ett område av stort samhällsintresse. Det är dessutom en utbildning som leder fram till en yrkesexamen och som samtidigt är legitimationsgrundande.

¹ Utvärdering av grundutbildningar i medicin och vård vid svenska universitet och högskolor. Rapport 2007:23 R

Därutöver är utvärderingen intressant eftersom examensrätten ifrågasatts för en relativt stor andel (41 %) av utbildningarna. Det skapar särskilt gynnsamma förutsättningar för en analys av hur bedömningskriterierna i praktiken används för att avgöra var gränsen för godtagbar kvalitet går.

2. Uppdraget och bedömargruppens arbete

Granskningen av sjuksköterskeutbildningen ingår i en utvärdering som omfattar totalt 16 utbildningar. Utvärderingen är den mest omfattande och komplexa utvärdering jag tagit del av, inte bara inom ramen för denna studie. Komplexiteten skapar rimligtvis speciella betingelser för både bedömargrupperna och Högskoleverkets utredare och reser frågan om det är möjligt att genomföra så omfattande utvärderingsprojekt med bibehållen kvalitet i utvärderingsarbetet.

Bedömargruppen består av 18 personer. Samtliga har sjuksköterskeexamen eller är studenter (4) i sjuksköterskeprogrammet. Varför Högskoleverket valt att utse en så homogen grupp framgår inte av rapporten men är enligt projektledaren ett resultat av dialogen med lärosätena och en vanligt förekommande urvalsprincip vid utvärdering av professionsutbildningar. Skälet är att bedömargrupperna skall ha möjlighet att särskilt beakta utbildningarnas professionsaspekter. Det hade ändå varit intressant om för- respektive nackdelar med homogena bedömargrupper diskuterats i rapportens generella del.

Inte heller redovisas i utvärderingsrapporten hur bedömargruppen i detalj arbetat. Man kan med tanke på utvärderingens storlek utgå från att samtliga 18 bedömare inte besökt alla 26 lärosäten, vilket också bekräftas av såväl projektledaren som de två ledamöter från bedömargruppen jag träffat. En arbetsfördelning har således skett. Den stora bedömargruppen har delats i ett antal undergrupper som genomfört platsbesöken med olika ordförande och sekreterare som utsetts av bedömargrupperna själva. Det borde av rapporten ha framgått hur koordineringen mellan dessa grupper gjorts för att i möjligaste mån garantera en likvärdig bedömning av de 27 utbildningarna. Att enbart redovisa projektorganisationen är inte tillräckligt. Jag har av projektledaren försetts med en omfattande både skriftlig och muntlig information om arbetsprocessen vilket gett en tydligare bild av hur arbetet med samordning av bedömningarna organiserats. Trots detta kvarstår frågor om interbedömarreliabiliteten. Dessutom baseras min analys primärt på de uppgifter som kan utläsas ur utvärderingsrapporten av skäl som jag tidigare nämnt.

Om lärosätena får uppfattningen att subjektiva faktorer fått alltför stort utrymme i bedömningarna så riskerar bedömargruppen och Högskoleverket att förlora trovärdighet och därmed legitimitet. Att en så omfattande utvärdering som denna, med ett så stort antal bedömare av logistiska, ekonomiska och praktiska skäl omöjliggör att hela bedömargruppen närvarar vid varje platsbesök är fullt begripligt men åtminstone någon bedömare borde för jämförbarhetens skull ha varit närvarande vid samtliga besök. Om inte heller detta varit möjligt ökar kravet på att utvärderingsrapporten innehåller en explicit metodologisk diskussion om bedömningens reliabilitet och validitet och en redovisning av vilka överväganden och arrangemang som gjorts för att öka jämförbarheten.

I utvärderingsrapporten redovisas utvärderingsuppdraget och de kvalitetsaspekter som används på ett förtjänstfullt sätt. I rapportens inledning anges att utvärderingens fokus ligger

på bedömning av uppfyllelsen av de allmänna målen för högre utbildning samt på den kliniska verksamhetsförlagda utbildningen. Därtill hänvisas både till Högskoleverkets generella kvalitetskriterier och, i en särskild bilaga (1), till ett antal kvalitetsaspekter framtagna av bedömargruppen specifikt för denna utvärdering. Att det utarbetats utbildningsspecifika kvalitetsaspekter leder emellertid också fram till ett antal frågor: Hur överensstämmer dessa aspekter med Högskoleverkets generella kvalitetsaspekter? Hur stämmer de överens med de allmänna målen i Högskolelagen och Högskoleförordningen som utgör ett särskilt fokus i denna utvärdering? Finns det inte en uppenbar risk för att det stora antalet kvalitetsaspekter – enbart de av bedömargruppen särskilt framtagna är 24 till antalet – gör det i stort sett omöjligt att tillämpa samtliga aspekter i bedömningen eller att bedömargrupperna och bedömare inbördes prioriterar och viktar dem olika utan att detta klargörs?

3. Bedömargruppens rapport

A. Den nationella bilden – högskoleutbildningar i medicin och vård

1. Övergripande slutsatser och rekommendationer
 - Högskolemässighet
 - Kvalitetsskillnader
 - Samverkan
 - Områdeskompetens
 - Professionalisering av beslutsorganisation och ekonomihantering
 - Varierande och sårbar akademisk miljö
 - Avnämarperspektiv på utbildningen
 - Balans mellan akademisk utbildning och yrkesutbildning
 - Kvalitetsarbete och pedagogisk utveckling
 - Tydligt samband mellan mål, undervisning och examination
 - Slutsatser och rekommendationer

B. Sjuksköterskeexamen

1. Några generella särdrag
2. Huvudämnet omvårdnad/vårdvetenskap
3. Stödämnena
 - Medicinsk vetenskap
 - Övriga stödämnena
4. Verksamhetsförlagd utbildning
5. Vetenskapligt förhållningssätt
6. Det pedagogiska läget
7. Kvalitetssäkring

C. Lärosätesgranskningen

1. Utbildningens förutsättningar
 - Genomförande
2. Resultat
 - Måluppfyllelse – de allmänna målen
 - Kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen

3. Slutsatser och rekommendationer

Bedömarrapportens struktur i den lärosätesspecifika delen följer strukturen i Högskoleverkets anvisningar för självvärderingar.

4. Jämförbarhet

I bedömarrapporten kommenteras möjligheten att göra jämförelser. Högskoleverket har valt en arbetsmodell med så kallade *fackprofessionella autonoma bedömargrupper*. Detta modellval får enligt rapporten konsekvenser för möjligheten att göra jämförelser: "Det är därför i vissa avseenden svårt att göra jämförelser mellan olika program inom medicin och vård. Däremot har jämförelserna mellan samma utbildningsprogram vid olika lärosäten hög validitet" (s 37). Det är möjligt att påståendet om den höga validiteten är korrekt men det är inte möjligt att bedöma med ledning av rapporten. Ett mer utvecklat metodologiskt resonemang hade varit önskvärt speciellt med tanke på att inter-bedömarreliabiliteten (och därmed validiteten) är en avgörande fråga för utvärderingens utfall och trovärdighet.

Utvärderingen resulterar i att Högskoleverket beslutar ifrågasätta examensrätten för 11 av utbildningarna. Det är 41 % av det totala antalet utbildningar. Denna grupp utgör grund för en jämförelse med övriga 16 utbildningar och ger en potentiellt större möjlighet, jämfört med utvärderingar som resulterar i få eller inga ifrågasättanden av examensrätter, att bedöma hur kvalitetsaspekterna tillämpas och var gränsen för lägsta acceptabel kvalitet i utbildningen dras.

Det går inte att med ledning av redovisade uppgifter om lärarkompetens dra några säkra slutsatser angående utvärderingens utfall. Andelen disputerade lärare är i medeltal 22 %, något högre för universitet (24 %) än för högskolor (20 %). Om man delar upp lärosätena i dem som fått examensrätten ifrågasatt och de som inte fått det så blir medelvärdet för var och en av grupperna 22 %. Således förklarar andel disputerade lärare knappast skillnader i utfall vare sig på gruppnivå eller i det enskilda fallet. Andelen lärare med sjuksköterskeexamen är något lägre för den grupp av lärosäten som fått examensrätten ifrågasatt men eftersom denna faktor inte tillmäts någon explicit betydelse i bedömningen så kan man förmoda att förklaringsvärdet även för denna faktor är lågt.

Det finns inte heller någon skillnad som förklaras av organisatorisk tillhörighet dvs. om utbildningen anordnas av högskolor eller universitet. Av de ifrågasatta utbildningarna anordnas 55 % (6) av högskolor. Andelen sjuksköterskeutbildningar som anordnas av högskolor är totalt 59 % (16). Motsvarande siffror för universiteten är 45 % (5) av de ifrågasatta och 41 % (11) av det totala antalet lärosäten som anordnar sjuksköterskeutbildning. Under avsnittet *Högskoleverkets reflektioner* kommenteras bristen på skillnad i på följande sätt: "Anmärkningsvärt är att ett antal av dessa utbildningar (med otillfredsställande kvalitet, min anm.) ges vid universitet som har medicinsk fakultet" (s 19).

Går det att med ledning av rapporten utläsa i vilka övriga avseenden utbildningarna vid de lärosäten som fått examensrätten ifrågasatt skiljer sig från utbildningarna vid övriga lärosäten? I lärosätesbeskrivningarna ges omdömena *utmärkt*, *mycket tillfredsställande*, *tillfredsställande* och *otillfredsställande* för dels var och en av bedömningsområdena *förutsättningar*, *genomförande* och *resultat* (inkl en bedömning av måluppfyllelsen för de allmänna målen) och

dels för kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen. Med utgångspunkt från rapporten kan en toppgrupp av utbildningar identifieras där programmen inom minst 3 (av 4) bedömningsområden fått omdömet *mycket tillfredsställande* eller *utmärkt*. Denna grupp utgörs av utbildningarna vid Ersta Sköndal, Borås, Jönköping och Sophiahemmet Högskola. Ersta Sköndal har två utbildningar varav den ena (120 p) tillhör nämnda toppgrupp medan den andra (160 p) tillhör den grupp för vilken examensrätten ifrågasätts. Huvudmotivet för ifrågasättandet är att utbildningen till följd av sin smala profil inte bedöms uppfylla examensmålen. Det är en i sammanhanget mycket tydlig bedömningsmotivering. I andra änden av skalan befinner sig de fem utbildningar som bedöms som otillfredsställande ur samtliga fyra aspekter. Även här är utfallet av bedömningen tämligen transparent, givet naturligtvis att själva bedömningsskalan kan anses vara rätt tillämpad, vilket är en fråga av central betydelse som inte går att enkelt bedöma med ledning av utvärderingsrapporten.

Bedömningsområdenas betydelse

Om det prioriterade bedömningsområdet *verksamhetsförlagd utbildning* ges omdömet *otillfredsställande* räcker detta för att examensrätten skall ifrågasättas? Svaret på den frågan är ”nej”. Den verksamhetsförlagda utbildningen i Göteborg, Gävle och Växjö bedöms som otillfredsställande utan att examensrätten ifrågasätts. Omvänt har nio av de elva utbildningar för vilka examensrätten ifrågasatts bedömts ha en verksamhetsförlagd utbildning som är helt eller delvis otillfredsställande vilket bekräftar att bedömning av den verksamhetsförlagda utbildningen väger relativt tungt.

Det andra prioriterade bedömningsområdet är *måluppfyllelse av de allmänna målen* för högre utbildning (se nedan). Det ingår i bedömningen av utbildningens *resultat*. För samtliga utbildningar där examensrätten ifrågasatts har utbildningens resultat bedömts som otillfredsställande. Omvänt gäller att ingen utbildning som fått minst omdömet *tillfredsställande* i resultatdelen har ifrågasatts. Däremot är underlaget för bedömningen inte alltid särskilt klargörande. Som exempel kan nämnas Högskolan i Borås. Bedömargruppen nöjer sig med att konstatera att: ”Måluppfyllelsen för yrkesexamen är god”(s 408). Under samma rubrik konstateras att ”Cirka hälften av studenterna skriver kandidatuppsatser” (s 425) vid Högskolan i Kalmar utan någon ytterligare kommentar.

Samma förhållande gäller för bedömningsområdet *genomförande* dvs. samtliga ifrågasatta utbildningar har bedömts ha ett otillfredsställande genomförande medan ingen av de icke-ifrågasatta har fått detta omdöme.

När det gäller bedömningsområdet *förutsättningar* så är sambandet mellan den enskilda bedömningsgrunden och totalutfallet inte lika tydligt. Det är således möjligt att ha tillfredsställande förutsättningar och ändå få examensrätten ifrågasatt. Det kan tolkas som en oförmåga att vid dessa lärosäten förvalta förutsättningarna på ett konstruktivt sätt. Samtliga lärosäten vars utbildning ”godkänts” har också befunnits ha åtminstone tillfredsställande förutsättningar.

Att en utbildnings *genomförande* och *resultat* tillmäts större relativt värde än andra faktorer är inte särskilt förvånande och stämmer dessutom väl med Högskoleverkets uttalade ambition att orientera utvärderingarna i riktning mot resultatdelen i bedömningskedjan *förutsättningar, genomförande, resultat*. I den aktuella utvärderingen tillkommer dessutom den uttalade målsättningen att fokusera på den verksamhetsförlagda utbildningen.

Vilket förklaringsvärde har *antalet* områden? I gruppen av lärosäten för vilka examensrätten inte ifrågasätts (16) bedöms endast fyra i något avseende hålla otillfredsställande kvalitet och då endast i högst ett av dessa. Gränsfallet utgörs av utbildningen i Umeå som fått examensrätten ifrågasatt på grundval av att genomförande och resultat anses otillfredsställande medan utbildningarna i Göteborg, Gävle och Växjö sluppit ifrågasättande trots att den verksamhetsförlagda utbildningen bedöms vara otillfredsställande. Skillnaden är inte omöjlig att förstå men samtidigt inte heller helt självklar. Att antalet faktorer som bedöms hålla en otillfredsställande kvalitet har ett högt förklaringsvärde är inte särskilt överraskande. Problemet är snarare att det inte går att avgöra om de bedömningskategorier och den ”betygsskala” som används uppfyller vedertagna krav på validitet och reliabilitet.

Min slutsats är att bedömningen som helhet är transparent i den *kvantitativa* delen dvs. det går att förstå ett ifrågasättande av examensrätten med utgångspunkt från *antalet* faktorer som bedöms som otillfredsställande. Problemet ligger i att den *kvalitativa* delen av bedömningen inom varje bedömningsområde brister i transparens, en brist som förstärks av att rapporten inte innehåller en redovisning av granskningens bedömningskriterier (endast av kvalitetsaspekterna).

Måluppfyllelse av de allmänna målen

Utvärderingens fokus ligger på den verksamhetsförlagda utbildningens kvalitet och måluppfyllelsen när det gäller de allmänna målen för högre utbildning. Den första delen har jag kommenterat ovan. Den andra delen refererar till Högskolelagen och högskoleförordningen. Bilaga 2 i rapporten innehåller utdrag ur dessa källor. Enligt högskolelagen ska utbildningen vila på vetenskaplig grund och verksamheten bedrivs så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning (Högskolelagen kap 1, § 2, 3). Av § 9 framgår att utbildning på grundnivå bl.a. skall utveckla studenternas

- förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar och
- förmåga att självständigt urskilja, formulera och lösa problem

Inom det område som utbildningen avser skall studenterna bl.a. utveckla förmåga att

- söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå och
- följa kunskapsutvecklingen.

I lärosätesgranskningarna redovisas bedömningen av måluppfyllelse av de allmänna målen som underrubrik till *Resultat*. Med tanke på den centrala ställning uppfyllelsen av de allmänna målen har i utvärderingen kan det vara intressant att se hur bedömargruppen hanterar detta bedömningsområde, speciellt för de utbildningar som fått examensrätten ifrågasatt.

För Blekinge högskola anges bl.a. att: ”Vi bedömer dock möjligheten att uppnå de allmänna målen som mycket svag på grund av den för låga kompetensnivån i kollegiet” (s 382). Högskolan har endast två disputerade lärare (13 %) vilket gör slutsatsen rimlig. Å andra sidan bedöms både lärarkompetensen och uppfyllelsen av de allmänna målen vid Mittuniversitetet vara god trots att endast 9 % av lärarna är disputerade.

I bedömningen av Högskolan i Dalarna konstateras att: ”Utbildningen är inte högskolemässig” (s 396). Detta gäller särskilt den kliniska delen av utbildningen där

måluppfyllelsen "... tycks alltför svag och otydlig" (a a). Det är svårt att med ledning av detta kortfattade omdömet förstå på vilka grunder slutsatserna dras.

För Karolinska Institutet konstateras kort att: "Uppfyllelsen av de allmänna målen är svag" (s 437). Ingen motivering till detta omdöme ges.

För Umeå universitet anges att: "Trots att detta är en välkänd och ledande omvårdnadsinstitution, som uppmärksammats nationellt och internationellt i akademiska sammanhang, håller sjuksköterskeprogrammet inte tillräckligt hög akademisk nivå. Vi finner detta anmärkningsvärt" (s 475). Anmärkningsvärt är också att ingen motivering för denna bedömning ges.

I bedömningen av Örebro universitet konstateras att: "Integrationen mellan ämnen och mellan teori och verksamhetsförlagd utbildning har vissa brister" (s 486). Vilka dessa brister är anges inte.

Det finns också exempel på att bedömargruppen vinnlagt sig om att relativt fylligt motivera sin bedömning. Problemet är dels att exemplen ovan är hämtade från lärosäten som fått sin examensrätt ifrågasatt. För dessa bedömningar borde argumenteringen vara extra fyllig. Det andra problemet är att bedömargrupperna inte tycks vara överens om vad som skall ingå i bedömningen av de allmänna målen. Innehållet kan variera betydligt, vilket för övrigt även gäller övriga delar av den text som återfinns under rubriken *Resultat*. Som exempel kan nämnas att det enda som nämns för Högskolan i Kalmar är att: "Cirka hälften av studenterna skriver kandidatuppsatser" (s 425). För ett par av lärosätesgranskningarna (Göteborg och Gävle) har rubriken helt eller delvis fallit bort.

I den allmänna delen av bedömargruppens rapport konstateras att: "En generell svaghet är den bristande anpassningen till dagens ohälsosituation, förändrade sjukvårdsstrukturer och förändringen i befolkningen och i samhället" (s 99). Påståendet exemplifieras men till vilka källor denna bedömning refererar anges inte. I beskrivningen av utbildningen vid Ersta Sköndal, som för övrigt är den utbildning som får de mest positiva omdömena, rekommenderas högskolan att: "uppmärksamma behovet av anpassning till förändringar inom hälso- och sjukvården" (s 387). Hur bedömargruppen kommit till denna slutsats motiveras inte eller kommenteras över huvud taget inte i texten.

5. Specifika karaktäristika

Utvärderingen är speciell i ett antal avseenden varav en del redan är nämnda. Särskilda karaktäristika är:

- *Omfattningen*. Utvärderingen av sjuksköterskeutbildningen ingår i en utvärdering av sammanlagt 16 utbildningar i medicin och vård. De 27 sjuksköterskeutbildningarna anordnas vid sammanlagt 26 lärosäten, vilket gör utbildningen till en av landets största.
- *Högskoleverkets rekommendationer*. Med tanke på utvärderingens ovanligt stora omfattning är det avsnitt av rapporten som behandlar högskoleverkets reflektioner

- anmärkningsvärt kortfattat både i den allmänna och i den utbildningsspecifika delen vilket förstärker intrycket att bedömargrupperna haft en ovanligt självständig roll.
- *Utvärderingens organisation och genomförande.* Till utvärderingen är kopplad en projektorganisation bestående av en styrgrupp (inkl HSV:s tre utredare), en referensgrupp och 16 bedömargrupper. Bedömargruppen för sjuksköterskeprogrammet bestod, enligt uppgift från projektledaren, av olika ledamöter vi platsbesöken. Varje grupp utsåg ordförande och sekreterare.
 - *De generella och lärosätesspecifika delarna av rapporten.* I de flesta utvärderingar finns en generell del där omdömen och rekommendationer ges för ett specifikt utbildningsområde eller utbildning. Den kritik som formuleras i denna del är tillämplig på de enskilda lärosätena i varierande omfattning. Avsikten är att ge en bild av det aktuella utbildningsområdet och att peka på gemensamma problem samt att i övrigt låta varje lärosäte avgöra i vilken utsträckning synpunkterna är giltiga. I den lärosätesspecifika delen görs huvudsakligen påpekanden som är specifika för det aktuella lärosätet. Den uttalade avsikten är ofta att både synpunkter i den generella och specifika delen skall kunna utgöra underlag för lärosätenas utvecklingsarbete medan det endast är den lärosätesspecifika bedömningen som utgör underlag för överväganden om ett eventuellt ifrågasättande av examensrätten. I den aktuella utvärderingen finns utöver dessa båda delar ett avsnitt med rubriken *Den nationella bilden – högskoleutbildningar i medicin och vård* som beskriver gemensamma överväganden för samtliga i utvärderingen ingående program. Träffsäkerheten för de enskilda utbildningarna i de beskrivningar och rekommendationer som återfinns under denna rubrik måste av nödvändighet vara ganska låg. Även om det faller sig naturligt att göra en sådan beskrivning givet utvärderingens ansats och uppläggning så kan innehållet av lärosätena upplevas som mindre meningsfull. Detsamma gäller Högskoleverkets parallella beskrivning under *Högskoleverkets reflektioner*. Även här försöker man ge en beskrivning av hela utbildningsområdet med samma bristande stringens när det gäller de enskilda utbildningarna som konsekvens. Dessa områdesövergripande beskrivningar är, enligt projektledaren, främst riktade till politiker.
 - *Bedömargruppen.* Samtliga bedömare har samma grundutbildning. Det finns en homogenitet i bedömargruppen som kan innebära risk för att gruppen anlägger ett alltför snävt perspektiv i bedömningarna. Utvärderingen hade sannolikt varit betjänt av en breddning av bedömargruppens kompetens. Bedömargruppen verkar också ha haft en ovanligt självständig roll (vilket även gäller andra bedömargrupper inom den aktuella utvärderingen). En konsekvens av detta går att utläsa av lärosätesbeskrivningarna. De är sinsemellan ganska varierande både till form och innehåll vilket indikerar att olika författare skrivit texterna och kan dessutom indikera (men behöver inte nödvändigtvis innebära) en generell olikhet mellan bedömargrupperna. Att bedömargrupperna för sjuksköterskeutbildningen själva utsett ordförande och sekreterare bekräftas av både projektledare och bedömare.
 - *Antalet kvalitetsaspekter.* Det sammanlagda antalet kvalitetsaspekter är mycket stort. Det uppstår därför lätt oklarheter kring vilka aspekter som i realiteten utgör granskningens fokus. I rapporten anges (s 15) att: "Utbildningarna har granskats utifrån de kvalitetsaspekter som Högskoleverket generellt tillämpar vid nationella utvärderingar av högre utbildning". Vilken roll dessa aspekter haft i förhållande till de

övriga redovisade är emellertid svårt att avgöra med ledning av utvärderingsrapporten.

- *Kvantifiering av bedömningarna.* Det går att med ledning av utvärderingsrapporten gradera utbildningarna i tre undergrupper; t.ex. underkänd, godkänd och väl godkänd, där den senare gruppen naturligtvis utgörs av de utbildningar för vilka examensrätten ifrågasatts. Denna möjlighet utnyttjas emellertid inte vilket skall jämföras med utvärderingen av läkarutbildningen där en parvis rankning redovisas i rapporten.

6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut

”Högskoleverkets beslut grundar sig på bedömargruppernas sammanfattande omdöme om utbildningens resultat” (s 17). Verkets beslutsmotivering redovisas i en form som skiljer sig från de övriga utvärderingsrapporterna i studien. I rapporten återfinns en lista över de lärosäten som anordnar utbildningar för vilka Högskoleverket ifrågasätter examensrätten samt vilka utbildningar som konkret ifrågasatts och vilka motiven för ifrågasättandet är (s 11-12). Beslutsmotiveringarna är ovanligt kortfattade och dessutom redovisade för flera utbildningar samtidigt. I den programspecifika delen av Högskoleverkets rapportdel redovisas under rubriken *Utbildningskvalitet och resultat* (s 18-20) en beskrivning på nio rader. Att de programspecifika beskrivningarna får så pass litet utrymme i Högskoleverkets beslut kan förstås mot bakgrund av utvärderingens omfattning men beslutet borde för transparensens skull ha motiverats mer utförligt. Det allmänna intrycket är att bedömargrupperna haft ett ovanligt stort inflytande på Högskoleverkets beslut. Om man värderar detta som positivt eller ej överlåter jag till läsaren att avgöra men det aktualiserar återigen frågor om utvärderingens jämförbarhet och möjligen också frågor om rollfördelningen mellan bedömargrupperna och Högskoleverket. En ämnes- och programutvärdering utgår från förutsättningen att ämnessakkunniga bedömer utbildningarnas kvalitet och att Högskoleverket med detta underlag som utgångspunkt beslutar ifrågasätta examensrättigheter eller inte. Om både bedömningar och beslutsmotiveringar är oklara finns en risk för glidningar i rollfördelningen.

På grund av den något knapphändigaste beslutsmotiveringen är det svårt att peka på skillnader mellan bedömargruppens värderingar och Högskoleverkets ställningstaganden och beslut.

7. Övriga iakttagelser

Utvärderingen av sjuksköterskeprogrammet ingår i den grupp av utvärderingar som kan betraktas som ”politiskt” känsliga med tanke på det stora samhälls- och medieintresse som är förknippade med utbildningen. Trots detta, och trots att så stor del av utbildningarna ifrågasatts, är bedömargruppen inte särskilt ”högröstad” (dock kritisk). Den har inte heller, vilket bedömargrupperna i engelska och kemi verkar ha, en ambition att fungera som förespråkare för utbildningen. Högskoleverket konstaterar att förutsättningarna förbättrats sedan sjuksköterskeutbildningen inordnades i den statliga högskolan, men: ”Trots dessa goda förutsättningar bedömer de sakkunniga att kvaliteten i många fall inte är tillfredsställande.” (s 19).

Läkarutbildningen¹

1. Basfakta

Antal lärosäten: 6

- 6 universitet (100 %)

Ifrågasättanden: 0

Tillsvidareanställda lärare: 981

- Lärare med läkarexamen: 530 (54 %)

Helårsstudenter (HÅS): 5 366

HÅS/ tillsvidareanställda lärare: 5

Andelen lärare med läkarexamen har redovisats av skäl som inte motiveras i rapporten men som enligt uppgift från projektledaren är kopplat till utbildningens kliniska profil och det faktum att professionsföreträdare förväntas ha en central roll i en professionsutbildning, särskilt om utbildningen är legitimationsgrundande. Medelvärdet är 54 % men variationen mellan lärosätena är stor; från 34 % till 78 %. Inga särskilda slutsatser när det gäller relevansen för bedömningen av utbildningens kvalitet dras utifrån dessa uppgifter, vare sig gällande den nationella bilden eller i lärosätesbeskrivningen. Andelen disputerade lärare går inte att beräkna på grundval av underlaget i rapporten eftersom uppgiften inte redovisas på ett likvärdigt sätt. Vid Göteborgs universitet t.ex. överstiger antalet disputerade lärare både antalet med läkarexamen och det totala antalet lärare.

Utvärderingen av läkarutbildningen ingår i studien av ett särskilt skäl. Det är landets mest prestigefyllda utbildning och är med den utgångspunkten ett intressant jämförelseobjekt. Finns det relevanta och större skillnader i förutsättningar och genomförande av utvärderingen av läkarutbildningen jämfört med de övriga utbildningarna i denna rapport?

2. Uppdraget och bedömargruppens arbete

Utvärderingen av läkarutbildningen ingår i utvärderingsprojektet *Utvärdering av grundutbildningar i medicin och vård vid svenska universitet och högskolor* som inalles omfattar sexton utbildningar, bl.a. sjuksköterskeutbildningen. Bedömargruppen består av 7 personer. Samtliga har läkarexamen eller är studenter (2) i läkarutbildningen. I likhet med utvärderingen av sjuksköterskeutbildningen har Högskoleverket valt att utse en homogen bedömargrupp. Skälet till detta framgår inte av rapporten men är enligt projektledaren en vanligt förekommande urvalsprincip vid utvärdering av professionsutbildningar och dessutom ett resultat av dialogen med lärosätena.

¹ *Utvärdering av grundutbildningar i medicin och vård vid svenska universitet och högskolor. Rapport 2007:23 R*

Fem av de sju ledamöterna fungerade som bedömagruppens ordförande och ingick även i utvärderingens referensgrupp. Vid platsbesöken tillämpades enligt projektledaren ett system med varierande sammansättning och där sekreterare utsågs av gruppen. Högskoleverkets handläggare fungerade således inte som sekreterare men medverkade vid platsbesöken. Styrgruppen för utvärderingen bestod, förutom Högskoleverkets tre utredare, av två personer, varav en var ordförande. Båda dessa personer är läkare och utsågs, enligt projektledaren, efter förslag från lärosätena. Läkarna hade således möjlighet att utöva ett relativt stort inflytande inte bara över utvärderingen av läkarutbildningen utan även över utvärderingarna av de övriga femton utbildningarna. Om denna möjlighet verkligen utnyttjades är en annan fråga. Enligt projektledaren var så inte fallet.

Hur bedömagruppen i detalj arbetat redovisas inte men man kan anta att majoriteten av de sju ledamöterna haft möjlighet att besöka samtliga utbildningar, vilket också bekräftas i samtal med projektledaren. Detta underlättar rimligtvis möjligheten att göra jämförelser mellan utbildningarna.

I rapportens inledning anges att ett särskilt fokus ligger på utvärderingen av de allmänna målen för högre utbildning samt på den kliniska verksamhetsförlagda utbildningen. Därtill hänvisas både till Högskoleverkets generella kvalitetsaspekter och, i en särskild bilaga (1), till ett antal specifika kvalitetsaspekter som är gemensamma för hela utvärderingen. Läkarutbildningarna har dessutom jämförts utifrån sex utbildningsspecifika kvalitetsaspekter där även bedömningskriterierna redovisas; 1. *Beslutsprocess och ekonomisk styrning*, 2. *Vilja och förmåga till kvalitetsarbete*, 3. *Studiemiljö*, 4. *Utbildningen innehåll och struktur*, 5. *Kvalitet i den kliniska utbildningen*, 6. *Förutsättningar för pedagogisk utveckling* (s 70-71). Bedömagruppen refererar även till två internationella bedömningssystem för kvalitetsförbättringar inom medicinsk utbildning (WFME och SPICES).

Det är förtjänstfullt att både kvalitetsaspekterna och bedömningskriterierna redovisas på det sätt som görs i rapporten. Att bedömagruppen arbetar utifrån så många olika kvalitetsaspekter leder emellertid också fram till ett antal frågor. Hur koordineras bedömningen av aspekterna? Hur överensstämmer de utbildningsspecifika aspekterna med Högskoleverkets och med de kvalitetsaspekter som är kopplade till de allmänna målen i högskolelagen, vilka utgör fokus i utvärderingen? Finns det inte en uppenbar risk för att det stora antalet kvalitetsaspekter gör det i stort sett omöjligt att tillämpa samtliga i granskningen?

3. Bedömagruppens rapport

A. Den nationella bilden – högskoleutbildningar i medicin och vård

1. Övergripande slutsatser och rekommendationer
 - Högskolemässighet
 - Kvalitetsskillnader
 - Samverkan
 - Områdeskompetens
 - Professionalisering av beslutsorganisation och ekonomihantering
 - Varierande och sårbar akademisk miljö

- Avnämarperspektiv på utbildningen
 - Balans mellan akademisk utbildning och yrkesutbildning
 - Kvalitetsarbete och pedagogisk utveckling
 - Tydligt samband mellan mål, undervisning och examination
2. Slutsatser och rekommendationer

B. Läkarexamen

1. Inledning
2. Gemensamma problem i de svenska läkarutbildningarna
 - Ledning och ekonomisk styrning av läkarutbildningen
 - Klinisk utbildning
 - Karriärvägar och meritering för lärare
3. Jämförelse mellan lärosätena

C. Lärosätesgranskningen

1. Utbildningens förutsättningar
 - Beslutsstruktur
 - Budgetering, ekonomi och ekonomisk styrning
 - Stabilitet och långsiktig planering
 - Lärarkompetens inom högskolan, forskningsaktivitet och kompetensutveckling inom programmet
 - Lärarkompetens inom klinisk utbildning, forskningsaktivitet och kompetensutveckling för programmet
 - Studenter – antagning och urval
 - Tillgång på platser i praktisk/klinisk/verksamhetsförlagd utbildning
 - Tillgång på handledare
 - Utbildningens struktur och organisation
2. Genomförande
 - Introduktion till utbildningen
 - Teoretisk utbildning
 1. Ämnesbredd, ämnesdjup och progression
 2. Former för undervisning och handledning
 3. Former för examination
 - Klinisk utbildning
 1. Fördjupningsnivåer
 2. Former för undervisning och handledning
 3. Former för examination
 - Integration mellan teoretisk och praktisk/klinisk utbildning
3. Resultat
 - Examensarbeten
 - Genomströmning
 - Internationalisering
 - Uppföljning av studenter
 - Pedagogiska arbeten tryckta de senaste tre åren

4. Måluppfyllelse – allmänna och lokala mål
 - Studenters kunskaper och färdigheter enligt föreskrifter i allmänna och lokala mål
 - Sambandet mellan forskning och utbildning
5. Kvaliteten i den kliniska utbildningen
6. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer
 - Utbildningens högskolemässighet – samband mellan mål, process och examination
 - Starka sidor
 - Svaga sidor
 - Rekommendationer

Som framgår av rubrikförteckningen är rapporten ovanligt omfattande och detaljerad i den lärosätesspecifika delen. Den följer både strukturen för Högskoleverkets anvisningar för självvärderingar och strukturen för de utbildningsspecifika kvalitetsaspekterna.

4. Jämförbarhet

I bedömrappporten kommenteras möjligheten att göra jämförelser. Man anger att Högskoleverket valt en arbetsmodell med vad man kallar *fackprofessionella autonoma bedömargrupper*. Detta modellval får enligt rapporten konsekvenser för möjligheten att göra jämförelser: ”Det är därför i vissa avseenden svårt att göra jämförelser mellan olika program inom medicin och vård. Däremot har jämförelserna mellan samma utbildningsprogram vid olika lärosäten hög validitet” (s 37). Det är möjligt att påståendet om den höga validiteten är korrekt men det är inte möjligt att bedöma med ledning av rapporten. Ett mer explicit metodologiskt resonemang hade varit önskvärt speciellt med tanke på att interbedömarreliabiliteten (och därmed validiteten) är en avgörande fråga för utvärderingens utfall och trovärdighet.

Utvärderingen av läkarutbildningen resulterar inte i att Högskoleverket beslutar ifrågasätta examensrätten vid något av lärosätena. Trots detta går det att göra en jämförelse av utbildningens kvalitet vid de olika lärosätena eftersom bedömargruppen gjort en värdering utifrån graden av genomförande (helt, delvis, inte) av de tidigare refererade sex utbildningsspecifika kvalitetsaspekterna. Denna granskning resulterar i ett omdöme enligt en fyrgradig skala som varierar från ”mindre god” till ”utmärkt” för var och en av de sex aspekterna. Utfallet för varje bedömningsområde redovisas lärosätesvis och de sex utbildningarna rangordnas i tre grupper.

Varje lärosätesbeskrivning är mycket omfattande (10-11 sidor mot normalt 3-4 sidor) och detaljerad. Framställningen följer huvudsakligen de rubriker som anges i rapportens bilaga 1. Till följd av den ovanligt höga detaljeringsgraden i den lärosätesspecifika delen av rapporten och det faktum att bedömargruppen dessutom redovisat en rangordning av utbildningarna är beskrivningarna av bedömningens process och utfall ovanligt lätt att följa.

5. Specifika karaktäristika

Utvärderingen är speciell i ett antal avseenden varav en del redan är nämnda och som också nämns i utvärderingen av sjuksköterskeutbildningen. Särskilda karaktäristika är:

- *Omfattningen.* Utvärderingen av läkarutbildningen ingår i en utvärdering av sammanlagt 16 utbildningar i medicin och vård. Läkarutbildningen finns vid sex lärosäten vilket gör den till den minst omfattande av de utbildningar som ingår i denna studie.
- *Utvärderingens organisation och genomförande.* Till utvärderingen är kopplad en projektorganisation bestående av en styrgrupp (inkl HSV:s tre utredare), en referensgrupp och 16 bedömargrupper.
- *De generella och lärosätesspecifika delarna av rapporten.* I de flesta utvärderingar finns en generell del där omdömen och rekommendationer ges för ett specifikt utbildningsområde eller utbildning. Den kritik som formuleras i denna del är tillämplig på de enskilda lärosätena i varierande omfattning. Avsikten är att ge en bild av det aktuella utbildningsområdet och att peka på gemensamma problem samt att i övrigt låta varje lärosäte avgöra i vilken utsträckning synpunkterna är giltiga. I den lärosätesspecifika delen görs huvudsakligen påpekanden som är specifika för det aktuella lärosätet. Tanken är att både synpunkter i den generella och specifika delen skall bilda underlag för lärosätenas utvecklingsarbete medan det endast är den lärosätesspecifika bedömningen som utgör underlag för överväganden om ett eventuellt ifrågasättande av examensrätten. I den aktuella utvärderingen finns utöver dessa båda delar ett avsnitt med rubriken *Den nationella bilden – högskoleutbildningar i medicin och vård* som beskriver gemensamma överväganden för samtliga i utvärderingen ingående program. Träffsäkerheten för de enskilda utbildningarna i de beskrivningar och rekommendationer som återfinns under denna rubrik måste av nödvändighet vara ganska låg. Även om det faller sig naturligt att göra en sådan beskrivning givet utvärderingens ansats och uppläggning så kan innehållet av lärosätena upplevas som mindre meningsfull. Detsamma gäller Högskoleverkets parallella beskrivning under *Högskoleverkets reflektioner*. Även här försöker man ge en beskrivning av hela utbildningsområdet med samma bristande träffsäkerhet när det gäller de enskilda utbildningarna som konsekvens. Dessa områdesövergripande beskrivningar är, enligt projektledaren, främst riktade till andra grupper som t.ex. politiker.
- *Bedömargruppen.* Samtliga bedömare har samma grundutbildning. Det finns en homogenitet i bedömargruppen som kan innebära risk för att gruppen anlägger ett alltför snävt perspektiv i bedömningarna. Utvärderingen hade sannolikt varit betjänt av en breddning av bedömargruppens kompetens. Bedömargruppen verkar också ha haft en ovanligt självständig roll (vilket även gäller andra bedömargrupper inom den aktuella utvärderingen). Vilka konsekvenser detta fått för bedömningen (om några) är inte möjligt att avgöra.
- *Bedömningskriterierna innehåll.* Bedömningskriterierna finns extra tydligt redovisade i rapporten. Detta är positivt och borde göras i samtliga program- och ämnesutvärderingar i syfte att öka transparensen.
- *Antalet kvalitetsaspekter.* Det totala antalet kvalitetsaspekter är mycket stort. Det uppstår därför lätt oklarheter angående vilka aspekter som i realiteten fokuseras och hur de viktas. I rapporten anges (s 15) att: "Utbildningarna har granskats utifrån de kvalitetsaspekter som Högskoleverket generellt tillämpar vid nationella utvärderingar av högre utbildning." Vilken roll dessa kvalitetsaspekter haft i förhållande till de övriga redovisade är emellertid svårt att avgöra.

- *Kvantifiering av bedömningarna.* För läkarutbildningen redovisas en parvis rankning i tre grupper. Det finns även en möjlighet, som inte utnyttjas, att med ledning av bedömningen rangordna utbildningarna individuellt.

6. Bedömagruppens rapport och Högskoleverkets beslut

”Högskoleverkets beslut grundar sig på bedömagruppernas sammanfattande omdöme om utbildningens resultat” (s 17). Verkets motivering av sitt beslut redovisas i en form som skiljer den från de övriga utvärderingarna i studien. I rapporten återfinns en lista över de lärosäten som anordnar utbildningar för vilka Högskoleverket ifrågasätter examensrätten samt vilka utbildningar som ifrågasätts och vilka motiven för ifrågasättandet är (s 11-12). Beslutsmotiveringarna är ovanligt kortfattade och dessutom redovisade för flera utbildningar samtidigt. I den programspecifika delen av Högskoleverkets rapportdel redovisas under rubriken *Utbildningskvalitet och resultat* (s 18) en kortfattad analys med utgångspunkt från bedömagruppens rapport. Där konstateras att bedömagruppen analyserat utbildningsprogrammen med utgångspunkt i de generella kvalitetsaspekterna. Därutöver anges bedömagruppen ha bedömt utbildningarna utifrån ett antal internationellt etablerade kvalitetskriterier. Att de programspecifika beskrivningarna får så pass litet utrymme i Högskoleverkets beslut är förståeligt både med tanke på utvärderingens omfattning och utfall. Det allmänna intrycket är att bedömagrupperna haft ett ovanligt stort inflytande på Högskoleverkets beslut både på modellval och genomförande. Om man värderar detta som positivt eller ej överlåter jag till läsaren att avgöra men det aktualiserar återigen frågor om utvärderingens jämförbarhet och möjligen också frågor om rollfördelningen mellan bedömagrupperna och Högskoleverket.

På grund av den något knapphändigaste beslutsmotiveringen är det svårt att peka på skillnader mellan bedömagruppens värderingar och Högskoleverkets ställningstaganden.

7. Övriga iakttagelser

Utvärderingen av läkarutbildningen ingår i den grupp av utvärderingar som kan betraktas som ”politiskt” känsliga med tanke på det stora samhälls- och medieintresse som finns kring utbildningen. Trots detta är bedömagruppen inte särskilt ”högröstad” i sin kritik. Samtliga utbildningar bedöms, trots relativt stora inbördes skillnader, hålla en god internationell standard. Bedömagruppen verkar inte heller, till skillnad från bedömagrupperna i engelska och kemi, ha en ambition att fungera som advokater för utbildningen.

Högskoleverket konstaterar dock, liksom bedömagruppen, att det är anmärkningsvärt att utbildningens längd fortfarande är 5 ½ år trots EU- direktiv om en sexårig utbildning och att lärosätena inte infört obligatoriska examensarbeten i läkarutbildningen.

Engelska¹

1. Basfakta

Antal lärosäten: 24

- 14 högskolor (58 %),
- 10 universitet (42 %)

Ifrågasättanden: 0

Tillsvidareanställda lärare: 193

- Disputerade: 121 (63 %)

Helårsstudenter (HÅS): 4 974

HÅS/ tillsvidareanställda lärare: 26

I utvärderingen redovisas antalet *tillsvidareanställda* lärare vilket ger ett mått på stabilitet och möjligheter till långsiktighet i verksamheten. Däremot är inte antalet lärare omräknat i heltidsekvivalenter vilket hade varit önskvärt för att kunna få en uppfattning om i vilken utsträckning undervisningen genomförs av disputerade lärare och omfattningen av heltidsanställda lärare. Andelen disputerade lärare är generellt sett hög men med stora variationer; från 14 % till 100 %.

2. Uppdraget och bedömargruppens arbete

Utvärderingens övergripande syfte är att bidra till ämnets utveckling, granska om utbildningarna motsvarar kraven i högskolelag och högskoleförordning samt ge information till studenter, beslutsfattare och allmänhet. ”Utgångspunkten för utvärderingen har varit de kvalitetsaspekter som tillämpas i Högskoleverkets nationella ämnes- och programutvärderingar samt de för ämnet särskilt relevanta kriterier som bedömargruppen enats om” (s 17). Dessa redovisas på s 20-23 i rapporten. Bedömargruppen består av 13 personer (varav två studenter och en doktorand). Enligt rapporten rekryterades de ämnessakkunniga utifrån förslag från lärosätena. Det anges emellertid inte om detta gäller samtliga bedömare, vilket dock var fallet enligt projektledaren. Vidare anges att: ”Bedömargruppen genomförde (så) platsbesök vid samtliga lärosäten i varierande konstellationer, men arrangerade så att kontinuitet skulle kunna uppnås” (s 14). Hur dessa arrangemang gjordes beskrivs inte. Med tanke på det stora antalet lärosäten (24) och bedömare (13) är det naturligt att bedömargruppen delat upp sig i ett antal fasta eller öppna undergrupper. Det går inte att utläsa av rapporten hur detta konkret arrangerades, om någon eller några av bedömarna varit närvarande vid samtliga platsbesök eller hur likvärdighet i bedömningarna garanterats på annat sätt dvs. hur samordningen mellan lärosätesbedömningarna genomfördes.

¹ Utvärdering av grundutbildningen och forskarutbildningen i engelska vid svenska universitet och högskolor. Rapport 2005:11 R

Projektledaren bekräftar att platsbesöken genomfördes i mindre grupper och anger att ordförande närvarade vid 75 % av dessa. Övriga platsbesök leddes av någon av de två biträdande ordförande. Täta kontakter etablerades mellan bedömarna och mellan ordförande och utredare för att stämma av bedömningarna. Samtliga rapportutkast cirkulerade mellan bedömarna.

Att arbetsprocessen inte redovisas i detalj gör det svårare att med ledning av bedömargruppens rapport förstå utvärderingens genomförande och utfall särskilt när det gäller möjligheten till jämförelser mellan lärosätens vilket i sin tur kan påverka bilden av bedömningarnas tillförlitlighet. De kompletterande uppgifter som projektledaren bistått med kunde med fördel ha framgått av rapporten.

3. Bedömargruppens rapport

A. Utgångspunkter och referensram

1. Engelskans roll i Sverige
2. Mål
3. Förhållandet mellan språkfärdighet och innehållsdiscipliner
4. Innehållsdisciplinerna
5. Geografisk definition av ämnet
6. Forskningsanknytning
7. Undervisning och examination
8. Samverkan och internationell anknytning
9. Infrastruktur
10. Studentinflytande och kvalitetsarbete
11. Kompetensutveckling och forskningsmöjligheter

B. Generella slutsatser och rekommendationer

1. Ämnets utveckling i stort
2. Antal studenter och ekonomi
3. Studenter
 - Förkunskaper
 - Jämställdhet och social och etnisk mångfald
4. Lärare
 - Tid för forskning
 - Sned fördelning av lärarkompetens
 - Engelska – ett jämförbart ämne i lärarkåren?
5. Grundutbildningens uppläggning och genomförande
 - Alternativa kurser
 - Geografisk definition av ämnet
 - De ingående momenten
 - Utbildningens omfång och uppläggning
 - Krav enligt litteraturförteckningar
 - Informations- och kommunikationsteknik
 - Behov av profilering och samverkan
6. Grundutbildningens resultat

- Genomströmning i form av prestationsgrad
- Uppsatser
- Uppföljningar
- 7. Samverkan och internationalisering
 - Grundutbildningen
 - Behov av ämneskonferenser
 - Information
- 8. Studentinflytande och övrigt kvalitetsarbete

C. Bedömarens intryck

1. Ämnesmässiga, organisatoriska och ekonomiska förutsättningar
 - Profil
 - Organisation och ekonomi
 - Lärare
 - Studenter
 - Infrastruktur
2. Grundutbildningens uppläggning, genomförande och resultat
 - Uppläggning och genomförande
 - Resultat
3. Internationalisering och samverkan
4. Studentinflytande och övrigt kvalitetsarbete

D. Bedömarens sammanfattande bedömning och rekommendationer

Rapportens olika delar täcker sammantaget ganska väl avsnitten i *Anvisningar och underlag för självvärdering – Högskoleverket 2003*. Formen följer, åtminstone delvis, rubriksättningen för såväl underlaget för självvärderingen som rubrikerna i avsnittet om de kvalitetsaspekter som anges gälla vid de nationella ämnes- och programutvärderingarna. Fokus i bedömningens generella del ligger på *utbildningens uppläggning och genomförande* som upptar nästan sju sidor i rapporten. *Utbildningens resultat* har en omfattning på knappt två sidor. Ungefärligen samma relativa fördelning mellan dessa bedömningsgrunder återfinns i den lärosätesspecifika delen av rapporten. Om man dessutom klassificerar andra delar av rapporten (t.ex. organisation och ekonomi, samverkan och internationalisering, studentinflytande och övrigt kvalitetsarbete) under någon av Högskoleverkets rubriker *förutsättningar* eller *process (genomförande)* så understryker detta ytterligare den snedfördelning i bedömningsprocessen som påtalats från många håll och behovet av en tydligare fokusering på utbildningarnas resultat. Detta kräver emellertid utveckling av tydligare kvalitetskriterier specifikt för den delen av bedömningarna. Avsnittet om lärare upptar ca 2,5 sidor vilket är något mer än textvolymen om studenter. Värt att notera är att *forskningsanknytningen* av utbildningen inte anses behöva uppmärksammas särskilt i den lärosätesspecifika delen – frågan är åtminstone inte tillräckligt viktig för att få en egen rubrik - trots att forskningsanknytning särskilt omnämns i Högskoleverkets anvisningar och dessutom utgör ett viktigt fokus i många utvärderingar kopplat till lärarkompetens och till högskolelagens mål. Möjligen skulle detta kunna förklaras av att frågan om forskningsanknytning inte anses utgöra något problem vid landets utbildningar i engelska. Detta bekräftas emellertid inte i redovisningen av lärarkompetens i den lärosätesspecifika delen, som innehåller beskrivningar av miljöer där

möjligheten till forskningsanknytning av utbildningen framstår som ganska begränsade. Notabelt är också att kvalitetsarbetet redovisas under rubriken *Studentinflytande och övrigt kvalitetsarbete*. Jag instämmer i att studentinflytande är en viktig kvalitetsfråga men kvalitetsarbetet hade kanske förtjänat ett eget utrymme med tanke på utvärderingens övergripande syfte (en anmärkning som gäller generellt för de analyserade utvärderingsrapporterna). Enligt Högskoleverkets anvisningar är utbildningarnas examinationsformer en viktig del i kvalitetsgranskningen. Dessa får dock ett mycket blygsamt utrymme i rapporten.

En av förtjänsterna med bedömargruppens rapport är att de lärosätesspecifika beskrivningarna är tämligen omfattande och detaljerade.

Allmänt sett visar rapporten att bedömargruppen använder de av Högskoleverket angivna kvalitetskriterierna i sitt arbete. Till dessa läggs en allmän beskrivning av ämnets ställning, förutsättningar och framtida utvecklingsmöjligheter samt ett försvar för ämnet som sannolikt ligger utanför Högskoleverkets uppdrag till bedömargruppen.

4. Jämförbarhet

I denna utvärdering har inget lärosäte fått examensrätten i ämnet ifrågasatt vilket jag tolkar som att samtliga utbildningar uppnår en godtagbar kvalitetsnivå, även om skillnaderna mellan utbildningarnas förutsättningar och genomförande är betydande. Frågan är om studenter som genomfört sina kandidatstudier vid ett lärosäte som befinner sig i den nedre delen av bedömningsskalan är välkomna som studenter på övriga nivåer i utbildningssystemet vid de lärosäten som befinner sig i motsatt position? Om svaret på den frågan är positivt så finns det också en uppfattning om likvärdighet mellan landets utbildningar i engelska.

En annan fråga är om bedömningsnivån ligger ”rätt” när det gäller den enskilt viktigaste kvalitetsfaktorn, lärarkompetens, i jämförelse med de övriga utbildningar som ingår i denna studie. Redovisning av lärarkompetens återfinns i samtliga utvärderingar. Dessa redovisningar är dock inte enkla att jämföra eftersom data varierar betydligt. Det framstår dock som väsentligt att en tillräckligt stor (hur stor är oklart) andel av lärarna är disputerade. Detta anses vara en viktig förutsättning för att kunna åstadkomma en väl fungerande forskningsanknytning av utbildningen. Dessutom krävs att en tillräckligt stor andel av lärarna (hur stor är oklart) är tillsvidareanställda för att skapa gynnsamma förutsättningar för stabilitet och långsiktighet i utvecklingsarbetet samt för att en väl fungerande undervisningsmiljö förutsätter en viss ”kritiskt massa” av lärare. Den optimala förutsättningen är naturligtvis att dessa förhållanden samverkar, dvs. att ett ämne/utbildning har tillräckligt många lärare som är både disputerade och tillsvidareanställda. Även den pedagogiska kompetensen tillmätts en viss betydelse men det finns inte i denna ämnesutvärdering, eller i någon av de övriga i denna studie, några indikationer på att denna kompetens skulle värderas som likställd med forskningskompetensen.

I utvärderingen av ämnet engelska tycks andelen tillsvidareanställda lärare vara lika viktig som andelen disputerade lärare som mått på kvalitet. Detta är en något ovanlig prioritering som möjligen beror på att andelen visstidsanställda lärare är ovanligt hög inom just utbildningarna i engelska eller på andra ämnesspecifika faktorer, men eftersom dessa inte

redovisas går det inte att med ledning av utvärderingsrapporten få svar på frågan. Det är något förvånande att både bedömargruppen och Höskoleverket anser det vara tillräckligt med en tillsvidareanställd (och disputerad) lärare (tabell 1, s 30). Detta är förhållandet vid två av utbildningarna (Borås och Södertörn). Antalet helårsstudenter vid dessa utbildningar är 143 respektive 145. Vid Högskolan i Jönköping finns sju tillsvidareanställda lärare men av dessa är endast en disputerad. Detta förhållande anser Höskoleverket inte vara tillräckligt problematiskt för att nämna i sina sammanfattande reflektioner till skillnad från situationen vid de två övriga lärosätena som enligt verket har ”speciella problem” (s 9).

Varför är den låga lärarkompetensen (mätt i andel disputerade lärare) eller den låga andelen tillsvidareanställda lärare inte ett tillräckligt stort kvalitetsproblem för att motivera ett ifrågasättande av examensrätten? Hade motsvarande förhållanden accepterats vid de övriga granskningar som ingår i denna studie?

Enligt projektledaren bygger granskningen på en helhetsbedömning och vid den tidpunkt då utvärderingen genomfördes var kravet på minst två disputerade lärare inte absolut. Mot detta kan man möjligen invända att den låga lärarkompetensen i kombination med andra redovisade brister ändå borde ha kunnat resultera i ett ifrågasättande av examensrätten vid något av de nämnda lärosätena.

När det gäller utbildningen vid Södertörns högskola så motverkas kompetensbristen av att två ytterligare lektorat tillsatts vilket gör att andelen tillsvidareanställda (och disputerade) lärare ökar till tre. Andelen HÅS/tillsvidareanställd lärare minskar därigenom från 143 till 48 men ligger fortfarande i topp (botten). Det är oklart om bedömargruppen i sin bedömning utgår från det redovisade tabellmaterialet (en tillsvidareanställd) eller från uppgiften att ytterligare lärare anställts (enligt projektledaren det senare). Omvänt kan man fråga sig varför inte denna uppgift, om den utgör bedömningsunderlag, återfinns i tabellen. Utbildningen är enligt bedömargruppen vidhäftad med en rad andra problem som t.ex. att ingen fakultetsfinansierad forskningstid erbjuds lärare, att kravnivån i kurserna varierar beroende på lärare och att handledare och examinator för examensarbetena är samma person. Bedömargruppen avråder lärosätet från att starta en D-kurs och rekommenderar att man ger C-kursen endast en gång per år. Trots dessa brister anses utbildningen hålla godtagbar kvalitet.

För utbildningen vid Högskolan i Borås konstaterar Höskoleverket (s 9) att situationen med den bristande lärarkompetensen, i likhet med förhållandet vid Södertörns högskola, är på väg att lösas. Bedömargruppen finner lärarsituationen ”helt oacceptabel” (s 78) och föreslår anställning av minst en ytterligare tillsvidareanställd disputerad lärare. Den lösning på problemet som Höskoleverket nämner tycks bestå i att högskolan inte anordnar utbildningen som fristående kurser utan att den, utifrån den uttalade ambitionen att bli Sveriges första professionsuniversitet, genomför kurser i engelska inom ramen för professionsutbildningar; framför allt inom Lärarprogrammet. Det är emellertid svårt att se hur detta skall lösa kompetensbristen. Mot bakgrund av det i olika sammanhang av Höskoleverket formulerade minimikravet på två tillsvidareanställda disputerade lärare i ämnet som förutsättning för rätten att utfärda kandidatexamen hade ett ifrågasättande av examensrätten varit rimligt.

Även Högskolan i Jönköping har en problematisk lärarsituation. Endast en av de tillsvidareanställda lärarna är disputerad (docent). Denna lärare skall dessutom fungera som sektionsansvarig. Högskolans fakultetsnämnd kräver att utbildningar som leder till kandidatexamen skall ha minst två disputerade lärare; ett krav som således inte är uppfyllt. Visserligen anges att en av adjunkterna beräknas disputera under 2005 men Högskoleverket har i andra sammanhang utgått från de förhållande som gäller vid bedömningstillfället snarare än planerade förändringar. Bedömargruppen pekar, förutom lärarkompetensen, på ytterligare problem som t.ex. att det interna samarbetet mellan de fackhögskolor som anordnar undervisning i engelska är mycket begränsad.

Vid Linköpings universitet finns sju tillsvidareanställda lärare som ansvarar för undervisningen av 252 helårsstudenter (36 HÅS/tillsvidareanställd lärare). Av dessa lärare är två disputerade (29 %), vilket uppfyller minimikravet för kandidatexamen enligt både den dåvarande och nuvarande definitionen men inte det minimikrav på vetenskaplig kompetens som stipulerades i samband med granskningen av t.ex. lärarutbildningen.

Mitt syfte med genomgången av de utbildningsmiljöer som med ledning av rapporten kan identifieras som ”svaga” är inte primärt att kritisera Högskoleverkets beslut. Syftet är snarare att åskådliggöra bristen på konsekvens och transparens i bedömningen mellan olika ämnen och utbildningar samt oklarheter i bedömningen av de angivna kvalitetsaspekterna. Det verkar rimligt att anta att ett ämne som engelska ska uppfylla minst de kompetenskrav (och kvalitetskrav i övrigt) som ställs på en professionsutbildning som t.ex. lärarutbildningen. Om det finns ämnesspecifika skäl att göra andra bedömningar så borde dessa skäl för jämförbarhetens skull redovisas.

5. Specifika karaktäristika

Bedömargruppen har vinnlagt sig om att, utöver rekommendationer om förbättringsåtgärder, redovisa ”goda exempel”. Utifrån Högskoleverkets ambition att främja lärosätenas och utbildningarnas kvalitetsutveckling borde detta kanske vara ett inslag även i andra utvärderingar.

6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut

Högskoleverket konstaterar att ”Högskoleverkets beslut och reflektioner baseras på bedömargruppens rapport” (s 6). Vidare sägs att: ”Högskoleverkets kvalitetsaspekter och bedömargruppens ämnesspecifika referensramar utgör viktiga kriterier för bedömningen” (s 13). Högskoleverkets kvalitetsaspekter är en gemensam utgångspunkt för samtliga ämnes- och programutvärderingar. Vad som skiljer de granskningar som ingår i denna studie åt är det särskilda fokus och de kvalitetsaspekter och bedömningsgrunder som bedömargrupperna utarbetat. De ämnesspecifika aspekterna verkar i många fall ha ett större förklaringsvärde för utvärderingarnas utfall än de generella kvalitetsaspekterna. Det är därför av stor vikt att de redovisas, vilket också gjorts i den aktuella granskningen.

Högskoleverkets beslut, grundat på bedömargruppen rapport, är att samtliga granskade grundutbildningar uppfyller kraven för högre utbildning. Som tidigare påpekats innehåller bedömargruppens rapport, enligt min uppfattning, sådana underlag och bedömningar att Högskoleverket hade haft stöd för att ifrågasätta examensrätten vid åtminstone något lärosäte. Verket nöjer sig med att konstatera att det finns lärosäten som har ”speciella

problem”. Bland dessa nämns lärosätena i Borås och Södertörn (men inte Jönköping eller Linköping). Möjligen hade ett ifrågasättande av examensrätten varit ett stöd för de nämnda lärosätena i ansträngningen att åtgärda de identifierade problemen.

I övrigt följer Högskoleverket bedömargruppens rapport mycket nära, möjligen med undantaget att man rekommenderar samverkan snarare än resursförstärkning som långsiktig lösning på den påtalade medelsbristen, vilket kan förmodas passa bättre in i den ofta uttalade utbildningspolitiska strategin för högre utbildning; *samverkan och profilering*.

7. Övriga iakttagelser

Bedömargruppen uppmärksammar särskilt de problem som finns med studenter från lärarprogrammen, framför allt när det gäller lärarstudenter inriktade på undervisning i grundskolans lägre stadier. Man påstår med referens till självvärderingar och platsbesök att lärarstudenterna generellt sett har sämre förkunskaper och i vissa fall sämre studieprestationer och rekommenderar lärosätena att särskilt undersöka kravnivån i engelska inom lärarutbildningen. Bedömargruppen är också bekymrad över att man sänkt kravet på studier i engelska från 80 till 60 poäng för studenter med inriktning mot undervisning i gymnasieskolan och att didaktik och eventuell verksamhetsförlagd utbildning tar utrymme från ämnesstudierna. Särskilt allvarligt bedömer man situationen vara med tanke på att gymnasielärarna undervisar de elever som blir presumtiva högskolestudenter. Högskoleverket delar bedömargruppens oro.

Bedömargruppen har även bedömt examensarbeten i ämnet engelska och kommit till slutsatsen att det finns "... ganska stor variation i kvaliteten mellan enskilda uppsatser, men det är å andra sidan inga märkbara skillnader mellan universiteten å ena sidan och högskolorna å den andra" (s 43).

Statsvetenskap¹

1. Basfakta

Antal lärosäten: 18

- 7 högskolor (39 %),
- 11 universitet (61 %)

Ifrågasättanden: 2 (11 %)

Antal lärare: 415

- Heltidsekvivalenter: 269
- Disputerade: 248 (60 %)

Helårsstudenter (HÅS): 3 910

HÅS/lärare (heltidsekvivalenter): 15

Andelen lärare redovisas både totalt och omräknat i heltidsekvivalenter, vilket är informativt. Däremot redovisas inte andelen tillsvidareanställda lärare annat än i vissa av lärosätesbeskrivningarna i bedömagruppens rapport. Det är förvånande att andelen helårsstudenter (HÅS) per lärare (15) jämfört med t.ex. lärarutbildningen (28) är så låg. Motsvarande andel för ämnet engelska är 26 men där utgör antalet *tillsvidareanställda* lärare (dock inte omräknat i heltidsekvivalenter) underlaget till skillnad från de två förstnämnda som beräknas på det totala antalet lärare. Det är svårt att tro att lärarutbildningen verkligen har en nästan dubbelt så stor andel studenter per lärare dels med tanke på lärarutbildningens högre medelstillsättning och dels med tanke på den relativt låga undervisningstätheten i statsvetenskap (5-6 timmar). Förhållandet förklaras förmodligen av skillnader i redovisningsunderlag. Enligt projektledaren är underlaget faktagranskat av lärosätena och beräkningen ovan korrekt.

Andelen disputerade lärare är förhållandevis hög och ligger i nivå med lärarkompetensen i ämnet engelska.

Utvärderingen av ämnet statsvetenskap ingår i en utvärdering som även innefattar freds- och utvecklingsstudier samt områdesstudier. Totalt 27 utbildningar omfattas, varav 18 i statsvetenskap.

2. Uppdraget och bedömagruppens arbete

Bedömagruppen för den samlade utvärderingen består av 12 personer samt tre ordförande, varav två enligt projektledaren varit engagerad i utvärderingen av ämnet statsvetenskap.

¹ Utvärdering av utbildning i statsvetenskap, freds- och utvecklingsstudier och områdesstudier vid svenska universitet och högskolor. Rapport 2006:17 R

”Bedömargruppens ledamöter har utsetts på förslag av de berörda lärosätena” (s 21). Om det innebär att samtliga ledamöter utsetts på detta sätt framgår inte av rapporten men enligt projektledaren har det skett så när som med ett undantag. Vidare framgår av bedömargruppens rapport att: ”Ledamöterna har aliterat vid platsbesöken och vid varje platsbesök har gruppen bestått av en ordförande och ytterligare två sakkunniga /.../, en student och en sekreterare från Högskoleverket. Varje bedömare har deltagit i 4-11 platsbesök. Därutöver har gruppen haft fem gemensamma möten och kontinuerligt samråd om bedömning och rapportens innehåll” (a.a.). Det framgår emellertid inte om några bedömare särskilt koncentrerat sig på utvärderingen av ämnet statsvetenskap eller om någon eller några bedömare deltagit i samtliga 18 platsbesök i utvärderingen av ämnet. Inte heller redovisas i rapporten hur bedömargruppen i detalj arbetat för att underlätta möjligheten till jämförelser mellan lärosätena. Enligt projektledaren beror detta på att Högskoleverket inte vill belasta rapporten med alltför detaljerade metodkapitel och att metodfrågorna diskuteras i andra sammanhang som upptaksmöten, återföringskonferenser och i samband med planering av platsbesöken. De som inte närvarar vid dessa möten är emellertid hänvisade till de ofta ganska magra metodbeskrivningarna. Ett sätt att öka rapporternas genomskinlighet utan att minska läsbarheten är att presentera metodavsnittet i en bilaga.

Utvärderingens syfte anges vara att bedöma om utbildningarna håller tillräcklig kvalitet med utgångspunkt i Högskolelagens formulering av målen för högre utbildning (1 kap. 9 §). Studenterna skall enligt dessa mål efter avslutad utbildning kunna:

- Göra självständiga och kritiska bedömningar
- Självständigt urskilja, formulera och lösa problem
- Möta förändringar i arbetslivet
- Söka och värdera kunskap på vetenskaplig nivå
- Följa kunskapsutvecklingen
- Utbyta kunskaper även med personer utan specialkunskaper

Vidare sägs att bedömningen utgått från lärosätenas självvärderingar och Högskoleverkets anvisningar och att: ”Det är utbildningens förutsättningar, innehåll och former som har kunnat kvalitetsgranskas, snarare än den utsträckning i vilken de studerande faktiskt har förvärvat de kunskaper och färdigheter som Högskolelagen anger. Granskningen av grundutbildningen har gällt faktorer som lärarkårens storlek, sammansättning och forskningsmöjligheter, undervisningsmetoder och examinationsformer, utbildningens forskningsanknytning och internationalisering, studentinflytande och utvärderings- och kvalitetsarbetet samt i viss mån infrastrukturella frågor” (s 23). Uppräkningen av bedömningsfaktorer är en sammanfattning av Högskoleverkets generella kvalitetskriterier för ämnes- och programutvärderingar.

Bedömargruppen diskuterar de begränsningar och svårigheter som de identifierat i samband med utvärderingen; speciellt svårigheten att tolka innebörden i kvalitetsaspekterna. Detta gäller bl.a. möjligheten att bedöma studenternas förmåga att göra ”självständiga och kritiska bedömningar”. Bedömargruppen menar att det kan finnas en inbyggd motsättning mellan dessa båda mål. Att lära ut ett kritiskt förhållningssätt kan inverka menligt på studenternas självständighet. Under rubriken ”Diskutabla mått” problematiserar bedömargruppen nyckeltal som *söktryck*, *genomströmning*, *prestationsgrad* och *antalet lärarledda timmar per student*. ”Bedömargruppen föreslår att Högskoleverket utvecklar preciserade definitioner och

standardiserade operationaliseringar /.../ samt insamlar jämförbara data till nytta för framtida utvärderare” (s 24-25). Det är lätt att, med utgångspunkt från både den aktuella och de övriga utvärderingsrapporter som ingår i studien, instämma i förslaget.

En annan fråga som bedömargruppen tar upp är studentrepresentanternas roll och framför allt representativitet. Deras uppfattning är att man bör vara försiktig med att dra slutsatser utifrån studentrepresentanternas utsagor eftersom de utses på mycket skiftande sätt och är olika väl förberedda och insatta i de frågor som diskuteras i samband med platsbesöken. Slutligen kommenterar bedömargruppen svårigheten att beskriva samtliga utbildningar på ett konsekvent sätt. Inga långtgående slutsatser bör dock dras av dessa skillnader enligt bedömargruppen. Samtliga de redovisade kvalitetsaspekterna påstås ha använts vid bedömningen men i lärosätesbeskrivningarna har man valt att koncentrera sig på de frågor som varit mest angelägna att kommentera.

Min redovisning av uppdraget och bedömargruppens diskussion om dess innehåll och förutsättningar har fått ett större utrymme i denna utvärderingsgranskning än i de övriga. Skälet till detta är att jag anser att redovisningen har ett allmänt intresse för det framtida utvärderingsarbetet och att denna typ av diskussion borde återfinnas i varje utvärderingsrapport. Framför allt bör svaren på de frågor som ställs redovisas.

3. Bedömargruppens rapport

A. Utgångspunkter och tillvägagångssätt

5. Begränsningar
6. Diskutabla mått
7. Studentopinionernas representativitet
8. Konsekvensen i lärosätetexterna
9. Rekommendationernas karaktär

B. Statsvetenskap

8. Många och få studenter
9. Studiernas innehåll, bredd och djup
10. Statsvetaridentitet och studiesocial miljö
11. Samordning
12. Metodundervisningen
13. Kritiskt och självständigt tänkande
14. Forskningsanknytning
15. Uppsatsen
16. Stora och små miljöer: fördelar och nackdelar
17. Lite undervisningstid
18. Internationaliseringen varierar kraftigt
19. Kvalitetsarbete och studentinflytande
20. Jämställdhet, mångfald och studenter från studieovana miljöer
21. Yrkesanknytning och anställningsbarhet
22. Rekommendationer

C. Lärosätessgranskningen

1. Studenterna
2. Lärarna
3. Grundutbildningens struktur
4. Examensarbete
5. Samverkan och internationalisering
6. Studentinflytande, utvärdering och kvalitetsarbete

4. Jämförbarhet

Bedömargruppens rapport består av en generell del som innehåller den beskrivning av uppdragets innehåll och förutsättningar som refererats ovan och en övergripande redogörelse för de ämnen som ingår i utvärderingen samt en lärosätesspecifik beskrivning av respektive utbildning.

I den ämnesgemensamma delen av bedömargruppens rapport, under rubriken *Utgångspunkter och tillvägagångssätt*, redovisas arbetsprocessen relativt ingående. Möjligheten (svårigheten) att göra jämförelser diskuteras på ett föredömligt sätt. Den bild bedömargruppen ger av utvärderingens förutsättningar och genomförande leder till slutsatsen att utfallet av bedömningarna för den enskilda utbildningen, och därmed också för möjligheten att göra jämförelser mellan utbildningar, skall tolkas med viss (stor) försiktighet. Bedömargruppen rekommenderar Höskoleverket att förbättra möjligheten till jämförelser genom att tydligt definiera och operationalisera för samtliga utvärderingar centrala mått och begrepp.

Även om granskningen av ämnet statsvetenskap skiljer sig i positivt bemärkelse från övriga utvärderingar i denna studie när det gäller diskussionen om transparens och jämförbarhet så bidrar inte det på ett avgörande sätt till möjligheten att göra jämförelser mellan lärosätena i just denna utvärdering. Skälet är att den intressanta diskussionen inte resulterar i en redovisning av vilka bedömningskriterier som faktiskt används. Förtjänsten ligger snarare på ett generellt plan: Om Höskoleverket i samverkan med lärosätena skulle följa bedömargruppens rekommendationer skulle det allmänt sett bidra till att i framtiden öka jämförbarheten i ämnes- och programutvärderingarna.

Granskningen resulterar i att Höskoleverket beslutar ifrågasätta examensrätten för kandidatexamen i statsvetenskap vid två lärosäten. Det är endast 11 % vilket innebär att möjligheten till jämförelser mellan ”underkända” och ”godkända” utbildningar är begränsad. Grunderna för ifrågasättandet vid de två lärosätena varierar något men har som gemensam nämnare att lärarkompetensen är otillräcklig och dessutom att forskningsmiljön respektive forskningsanknytningen är svag. De två utbildningarna skiljer sig i dessa (och för den ena utbildningen även i andra) avseenden markant från de övriga sexton utbildningarna vilket gör slutsatsen lättförståelig.

När det gäller påpekanden och rekommendationer för de utbildningar för vilka examensrätten inte ifrågasatts så är transparensen inte så stor att det självklart av bedömargruppens rapport går att utläsa hur bedömnarna kommit fram till sina slutsatser, ett förhållande som är genomgående i de granskade utvärderingarna. Detta är acceptabelt eftersom det trots allt går att med ledning av rapporten identifiera vilka utbildningar som har sådana kvaliteter att de kan vara intressanta för andra lärosäten att ta intryck av i

utvecklingsarbetet. För det enskilda lärosäte som rekommenderas att vidta olika kvalitetshöjande åtgärder är bedömargruppens rekommendationer förhoppningsvis både begripliga och konstruktiva.

Andelen disputerade lärare är i medeltal 60 % vid de granskade lärosätena; 59 % vid universiteten och 64 % vid högskolorna. Att döma av beslutsmotiveringen har andelen disputerade lärare ett förklaringsvärde när det gäller utvärderingens utfall men med tanke på att denna andel skiljer sig så markant för de utbildningar där examensrätten ifrågasatts (20 respektive 33 procent) jämfört med övriga utbildningar, och de ifrågasatta utbildningarnas andel av totalgruppen är så låg, går det inte att dra några säkra slutsatser om denna faktors betydelse med ledning av utvärderingsrapporten. Allmänt sett är det rimligt att anta att det finns ett positivt samband mellan utbildningens kvalitet och andelen disputerade lärare men som framgått av t.ex. analysen av sjuksköterskeutbildningen räcker inte detta som mått på varken lärarkompetens eller utbildningskvalitet. Dessutom saknas uppgifter om andelen disputerade och tillsvidareanställda lärares faktiska undervisning omräknat i heltidsekvivalenter. Om denna uppgift hade redovisats hade det också funnits ett bättre underlag för att avgöra om en tillfredsställande andel av undervisningen genomförs av disputerade lärare. Som det nu är får man av den totala andelen dra slutsatsen att studenterna möter disputerade lärare i tillräcklig utsträckning för att säkerställa utbildningens kvalitet, speciellt avseende forskningsanknytning.

Ett specialfall är utbildningen vid Högskolan Väst som utvärderas utifrån planerad framtida verksamhet snarare än med utgångspunkt från den situation som rådde vid utvärderingstillfället. Skälet anges vara att utbildningen skulle avvecklas.

5. Specifika karaktäristika

Utvärderingen av ämnet statsvetenskap skiljer sig som nämnts ovan på några punkter från övriga utvärderingar i denna studie. Den viktigaste positiva skillnaden är bedömargruppens bemödanden att problematisera de centrala mått och begrepp som används i den aktuella utvärderingen och att de lagt sig vinn om att beskriva genomförandet av utvärderingen tämligen ingående. Däremot nöjer sig gruppen med att beskriva de kvalitetsaspekter som skall bedömas snarare än att, i likhet med de flesta bedömargrupper i denna studie, formulera bedömningskriterier för de redovisade aspekterna.

Utvärderingen är en del av en större utvärdering, en förutsättning som den delar med utvärderingen av sjuksköterske- och läkarutbildningarna (dock med stora skillnader när det gäller granskningarnas omfattning) men som skiljer sig från de övriga tre utvärderingarna i studien. Skillnaden i förutsättningar skall inte övervärderas men intressant är att redovisningen av den generella delen av rapporten skiljer sig åt ganska väsentligt. Den aktuella utvärderingen innehåller en redovisning av bedömargruppen och en presentation av utvärderingens utgångspunkter och tillvägagångssätt men däremot inte en ämnesövergripande lägesbeskrivning för samtliga tre ämnen. Det gör att man undviker det tämligen intetsägande avsnitt som återfinns i utvärderingsrapporten för utbildningarna inom medicin och vård. Att man valt olika redovisningsstrategier behöver inte betyda att handläggare och andra involverade på Högskoleverket haft olika uppfattningar. Det kan lika väl spegla skillnader i respektive utvärderingsuppdrag.

Bedömargruppen gör i lärosätesbeskrivningarna en sammanfattning under rubrikerna *Starka sidor* respektive *Rekommendationer*. Vad som döljer sig under dessa rubriker är ganska uppenbart men det kan ändå vara värt att nämna som exempel på en konstruktiv ansats att särskilt lyfta fram de positiva sidorna i utbildningarna. Detta kan både fungera som uppmuntran till det enskilda lärosätet, som förebild för andra lärosäten och som ett sätt att åskådliggöra utvärderingarnas utvecklande och främjande funktion.

6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut

Under utvärderingsrapportens rubrik *Högskoleverkets beslut* anges att verket ifrågasätter examensrätten för kandidatexamen vid Högskolan i Kalmar och kandidat-, magister-, licentiat- och doktorsexamen vid Högskolan i Jönköping. Efter en kortfattad beslutsmotivering hänvisar Högskoleverket till avsnittet *Högskoleverkets reflektioner* och slutsatser och rekommendationer i bedömargruppens rapport.

Det finns en hög grad av samstämmighet mellan bedömargruppens slutsatser och Högskoleverkets beslut i de båda fall där examensrätten för grundutbildningen ifrågasätts. För de utbildningar som inte ifrågasatts är det av naturliga skäl svårt att göra denna jämförelse eftersom verket inte motiverar beslutet att *inte* ifrågasätta examensrätter, vilket ju heller är varken nödvändigt eller särskilt informativt. Undantaget, eller åtminstone frågetecknet, utgörs av utbildningen vid Högskolan Väst som bedömts utifrån sina framtida planer snarare än med utgångspunkt i vid granskningstillfället gällande förhållanden, vilket är den normala ordningen. Om så hade skett hade möjligen examensrätten ifrågasatts även för denna utbildning.

7. Övriga iakttagelser

I enlighet med Högskoleverkets beslut har en uppföljning av de utbildningar för vilka examensrätten ifrågasattes genomförts. Resultatet av uppföljningen är att Högskoleverket inte längre ifrågasätter examensrätten vid högskolorna i Kalmar och Jönköping. Enligt Högskoleverkets beslut (2007-05-15) har vid Högskolan i Kalmar: "Betydelsefulla förbättringar gjorts i fråga om tillgången på kvalificerade och forskande lärare". Förbättringarna består av att den tidigare enda tillsvidareanställda lektorn kompletterats med ytterligare en disputerad lärare samt att högskolan vikariatsanställt ytterligare två. Dessutom har ett lektorat i statsvetenskap ledigkunnjorts. "Även i fråga om samverkan, internationalisering och studentmedverkan har högskolan vidtagit förbättrande åtgärder". Vilka dessa är framgår inte av beslutet.

Högskoleverkets omprövningsbeslut när det gäller Högskolan i Kalmar omfattar knappt en sida. Motsvarande beslut för Högskolan i Jönköping (2007-06-12) omfattar med bilagor drygt sex sidor. Det resulterar i två delbeslut. Det ena är att examensrätten för kandidat- och magisterexamen inte längre ifrågasätts. Däremot kvarstår ifrågasättandet av examensrätten för forskarutbildningen. Högskoleverket begär därför att regeringen beslutar återkalla examensrätten för licentiat- och doktorsexamen. Eftersom forskarutbildningen faller utanför ramen för denna rapport väljer jag att endast kommentera den första delen av beslutet.

Ett skäl till att omprövningsbeslutet är så omfattande tycks vara att högskolan lämnat både en uppföljningsrapport och två kompletteringar. Den sakkunnige, tillika ordförande vid den ursprungliga granskningen, har på grundval av dessa underlag lämnat två utlåtanden. I det

första daterat 2007-04-25 skriver han: "Sammanfattningsvis måste jag konstatera, att den ökning av antalet forskarutbildade och forskande lärare, den planläggning av ämnets långsiktiga utveckling och den förstärkning av metodutbildningen som bedömargruppen rekommenderade ännu inte kommit till stånd" (s 7). På grundval av detta utlåtande hade Högskoleverket knappast kunnat ändra beslutet att ifrågasätta examensrätten för kandidat- och magisterexamen.

I ett nytt yttrande, baserat på högskolans kompletteringar, daterat den 4/6 konstaterar sakkunnige att de redovisade planerna på förstärkning, tillsvidareanställning av en lektor och ett samarbetsavtal med Högskolan i Halmstad som skall garantera undervisning av två docentkompetenta lärare motsvarande 45 %. Den sakkunnige konstaterar utifrån dessa nya uppgifter att det naturligtvis kommer att innebära en förstärkning av lärarkompetensen, men: "Även om det mer eller mindre varaktiga tillskottet inkluderas, är emellertid lärarstaben vid Högskolan i Jönköping mindre än vid något annat lärosäte som erbjuder utbildning på såväl grundnivå och avancerad nivå som på forskarnivå i statsvetenskap". Enligt hans uppfattning är ytterligare förstärkning av lärarkompetensen nödvändig. Högskoleverket konstaterar i sitt beslutsunderlag att lärarkapaciteten för grundutbildningen, inklusive de aviserade förstärkningarna, uppgår till 2,06 heltidsekvivalenter totalt. De disputerade svarar för 0,66 heltidsekvivalenter.

Skälet till att jag redovisat dessa uppgifter är primärt att de åskådliggör frågan om huruvida det finns en nedre gräns för det antal disputerade lärare som krävs för att erhålla respektive behålla examensrätten i ett ämne och för en viss nivå. Enligt den policy som formulerats vid Högskolan i Jönköping skall ett huvudområde (ämne) företräddas av minst två disputerade tillsvidareanställda lärare på kandidatnivå. På avancerad nivå krävs ytterligare en disputerad lärare. Denna policy överensstämmer väl med vad Högskoleverket brukar hävda i samband med examensrättsprövningar. Problemet är att det inte är helt klarlagt hur detta minimikrav skall tolkas. Avser t.ex. kravet på två *disputerade lärare* två fysiska personer oavsett omfattningen av deras medverkan i den aktuella utbildningen eller skall det tolkas som minst två heltidsekvivalenter i faktisk undervisning? Om den första tolkningen är korrekt kvarstår frågan i vilken omfattning de disputerade lärarna skall medverka i undervisningen för att säkra dess kvalitet. Om den senare tolkningen är den korrekta borde ifrågasättandet av examensrätten för kandidat- och magisterexamen i statsvetenskap vid Högskolan i Jönköping ha kvarstått.

Kemi¹

1. Basfakta

Antal lärosäten: 16

- 4 högskolor (25 %),
- 12 universitet (75 %)

Ifrågasättanden: 2 (13 %)

Antal lärare: 507

- Disputerade: 480 (95 %)

Helårsstudenter (HÅS): 2 8884

HÅS/lärare: 6

Det totala antalet lärare redovisas, däremot inte andelen tillsvidareanställda eller antalet lärare omräknat i heltidsekvivalenter (varken totalt eller i undervisning). Antalet helårsstudenter (HÅS) redovisas för 14 av lärosätena. För dessa är antalet HÅS per lärare drygt 6 men med en betydande spridning; från drygt 3 till knappt 13. Andelen disputerade lärare är hög; 95 % för hela gruppen. För universitetsutbildningarna är andelen 97 % och för högskoleutbildningarna 80 %. Variationen mellan utbildningarna är stora; från 17 % till 100 %. Storleken på utbildningarna räknat i antal lärare varierar från 6 till 103 och i antal helårsstudenter från 26 till 512, vilket rimligtvis innebär mycket skilda förutsättningar för det pedagogiska och vetenskapliga arbetet vid de olika lärosätena.

2. Uppdraget och bedömagruppens arbete

Bedömagruppen består av 21 personer, inklusive sju doktorander och två studenter, under ledning av en ordförande. Antalet doktorander är ovanligt stort vilket förmodligen speglar både de starka forskningsmiljöerna inom ämnet och ämnesföreträdarnas och Högskoleverkets intresse för forskarutbildningen. Bedömagruppens ledamöter har utsetts efter förslag från de berörda lärosätena. Om det innebär att samtliga ledamöter utsetts på detta sätt framgår inte. I en särskild bilaga (bilaga 1) till rapporten redovisas bedömagruppens arbetssätt. Av denna redovisning framgår att samtliga ledamöter inte var närvarande vid varje platsbesök. Det förefaller rimligt med tanke på bedömagruppens storlek men det hade varit intressant om det av rapporten framgick om någon i bedömagruppen (t.ex. ordförande) varit närvarande vid samtliga besök och hur samordningen mellan de olika grupperna konkret genomfördes för att säkerställa en jämförbar bedömning av utbildningarna. I den efterföljande beskrivningen redovisas endast den normala proceduren för platsbesök vid ämnes- och programutvärderingar. Enligt kompletterande uppgifter från en av utredarna deltog ordförande vid samtliga platsbesök

¹ Utvärdering av utbildningar i kemi vid svenska universitet och högskolor. Rapport 2003:19 R

(utom vid det egna lärosätet) liksom en till vice ordförande utsedd ledamot. Hela bedömagruppen deltog vid det första platsbesöket som en avstämning inför de övriga. Efter att samtliga platsbesök genomförts hölls ett antal rapportmöten för att samordna bedömningarna.

”Huvudsyftet med bedömningen var att utreda om grund- och forskarutbildningarna i kemi vid de olika lärosätena har godtagbar kvalitet och är *likvärdiga i den meningen att utbildningen vid ett lärosäte är jämförbar med den vid andra lärosäten*” (s 21, min kursiv.). Av redovisningen i bilagan framgår att de olika bedömningskriterierna diskuterades. ”På basis av diskussionerna gjordes en sammanställning av betydelsefulla indikatorer” (s 107). Det hade underlättat läsningen av rapporten om indikatorerna hade redovisats i detta sammanhang. Vilka bedömningsområden som granskats återfinns på annan plats i rapporten. På sidan 13 presenterar Höskoleverket vilka aspekter som bedöms i allmänna ordalag: ”Utbildningarnas kvalitet granskas i ett helhetsperspektiv som omfattar förutsättningarna för samt genomförande och resultat av utbildningarna. De kvalitetsaspekter som används i utvärderingen är framtagna i samarbete med lärosätena och utgår från de mål som finns formulerade i högskolelagen och högskoleförordningen”. Dessa kvalitetsaspekter återfinns i underlaget för självvärderingarna och gäller för samtliga ämnes- och programutvärderingar. Vad som varit intressantare att veta är dels hur dessa kvalitetsaspekter har använts och eventuellt viktats och dels hur det förhåller sig till de ämnesspecifika kvalitets- och bedömningskriterierna. Höskoleverket nämner vid två tillfällen (s 6 och 9) i uppskattande ordalag att bedömagruppen tydligt redogör för sina *bedömningsgrunder*. Dessa redovisas under en särskild rubrik (s 23). Det framgår inte av rapporten om de redovisade bedömningsgrunderna är liktydiga med de ”betydelsefulla indikatorer” som nämns ovan och därmed utgör utvärderingens ämnesspecifika kvalitetsaspekter och bedömningskriterier men i brist på annan information utgår jag från att så är fallet.

Bedömningsgrunderna är en presentation av bedömagruppens uppfattning om vad som kännetecknar en utbildning av god (godtagbar) kvalitet:

- Kemiämnet är ett brett ämne som präglas av en snabb kunskapstillväxt och därigenom omöjligt för ett enskilt lärosäte att täcka i sin helhet
- Godtagbar kompetens innebärande minst doktorsexamen skall emellertid finnas inom flera av ämnets grenar
- Minst 10 % av arbetstiden skall avsättas för kompetensutveckling
- Minst en tredjedel av arbetstiden skall avsättas för egen forskning
- Kurserna skall vara av likvärdigt omfång, innehålla vedertagna baskunskaper och ha samma svårighetsgrad
- Avnämarnas förväntningar om förtrogenhet med laborativt arbete och god färdighetsträning skall uppfyllas
- Laborationerna skall hålla hög säkerhetsstandard
- Studenterna bör tränas i muntlig och skriftlig framställning
- Samtliga kurser skall utvärderas och återkopplas till studenterna

3. Bedömargruppens rapport

A. Sammanfattning

1. Rekrytering och arbetsmiljö
2. Grundutbildning
3. Rapportens disposition

B. Bedömningsgrunder

C. Samlade intryck och generella iakttagelser

1. Oklart var besluten fattas
2. Svag ekonomi hotar kvaliteten
3. Studenterna har blivit allt färre
4. Tentamina och examensarbeten håller god standard
5. Studenterna är nöjda med utbildningen
6. Studentinflytandet kan förbättras
7. Lärarnas arbetssituation är ansträngd
8. Forskningsanknytningen är god
9. Jämställdheten prioriteras inte
10. Internationaliseringen går långsamt
11. Arbetsmarknaden är god

D. Lärarutbildningen i kemi

1. Kombinationsutbildning – en väg att öka intresset?

E. Generella rekommendationer

F. Lärosätesbeskrivningar

1. Bedömning
2. Rekommendationer

Ett intressant särdrag i rapporten är att det av rubrikernas formulering under *Samlade intryck och generella iakttagelser* i flera fall går att utläsa en sammanfattande bedömning av de frågor som behandlas. Tonvikten i rapporten ligger på frågor som kan hänföras till de bedömningsområden som Högskoleverket benämner *förutsättningar* och *process*, speciellt till den förra, medan resultatdelen, i likhet med de flesta ämnes- och programutvärderingar, intar en tämligen undanskymd plats. En stor del av utrymmet under punkt C ägnas åt att diskutera ämnets vikande studentunderlag och dåliga ekonomi och det hot dessa förhållanden utgör för kvaliteten i utbildningarna och ämnets möjligheter att bidra till samhällsutvecklingen. I detta sammanhang diskuteras också problemen med lärarnas arbetssituation samt den svaga återväxten av kemilärare, både inom gymnasieskolan och inom högskolan. Bedömargruppen agerar som förespråkare för ämnet vilket är sympatiskt men det ligger inte självklart inom ramen för gruppens uppdrag.

4. Jämförbarhet

Under punkterna 3 A och 3 B ovan samt i den tidigare refererade bilaga 1 redovisas arbetsprocess och bedömningskriterier. Trots det tidigare nämnda problemet att i detalj avgöra vilka bedömningskriterier som används, vilket naturligtvis också innebär svårigheter att göra jämförelser med andra utvärderingar, framstår utfallet av utvärderingen som fullt begripligt. Skälet till detta ligger främst i att de två utbildningar för vilka examensrätten ifrågasätts avviker så kraftigt från de övriga att slutsatsen framstår som tämligen självklar.

Högskoleverket beslutar ifrågasätta examensrätten för grundutbildningarna i kemi vid Växjö universitet och Högskolan i Jönköping. Grunderna för ifrågasättandet är i båda fallen "... brister i lärarkompetensens bredd samt kemiämnets bredd och djup" (s 7). Andelen disputerade lärare vid Växjö universitet är inte påfallande låg (67 %) men *antalet* lärare (6) är det lägsta vid samtliga lärosäten. Till följd av vikande studentunderlag har universitetet beslutat att stora delar av undervisningen i kemi skall flyttas till Högskolan i Kalmar.

Högskolan i Jönköping har både ett litet antal (6) lärare och en låg andel disputerade lärare (17 %) vilket gör beslutet att ifrågasätta examensrätten lättförståeligt.

För övriga utbildningar gäller enligt bedömargruppen att lärarkompetensen är hög, forskningsanknytningen generellt sett god och organiseringen av utbildningen tillfredsställande. Den generella kritiken gäller främst brister i studentinflytande, system för kursvärderingar och jämställdhet. Men inte i något fall framgår det av bedömargruppens rapport att det föreligger så stora brister att examensrätten skulle vara i fara.

Rapportens påpekanden och rekommendationer för de utbildningar där examensrätten *inte* ifrågasatts är sällan så transparenta att det enkelt går att utläsa hur bedömarna kommit fram till sina slutsatser, ett förhållande som är genomgående i de granskade utvärderingarna. Detta är emellertid acceptabelt eftersom det med ledning av rapporten trots allt går att identifiera vilka utbildningar som har sådana kvaliteter att de kan inspirera andra lärosäten i deras utvecklingsarbete. För det enskilda lärosätet, där de lokala förhållandena av naturliga skäl är välkända, är bedömargruppens rekommendationer sannolikt både begripliga och konstruktiva.

Det hade varit önskvärt om basfakta redovisats på ett likvärdigt sätt så att jämförelser med andra ämnes- och programutvärderingar var möjlig att göra. I denna utvärdering redovisas endast det totala antalet undervisande lärare. Däremot framgår inte om dessa lärare är tillsvidareanställda. Antalet lärare är inte heller omräknat i heltidsekvivalenter. Antalet disputerade lärare redovisas för varje lärosäte i tabellform i en särskild bilaga.

5. Specifika karaktäristika

Utvärderingen av ämnet kemi skiljer sig på några punkter från övriga utvärderingar i denna studie. En stor skillnad jämfört med de andra ämnena, möjligen undantaget läkarutbildningen, är att en så extremt stor andel av lärarna är disputerade. Vi de större universiteten gäller detta i stort sett samtliga lärare. Det innebär rimligen att problem som berör lärarkompetens och forskningsanknytning inte behöver uppstå.

Det som tycks utgöra problem vid många andra utbildningar utgör således inte problem för utbildningarna i kemi. Men även det omvända förhållandet gäller. Lärarkompetensens djup och bredd och antalet helårsstudenter per lärare framstår i flera av de övriga utbildningarna som tillräckligt problematiska för att hota undervisningens kvalitet. För kemiämnet utgör dessa faktorer inte, med två undantag, något hot. Däremot innebär vikande studentunderlag och försämrade ekonomi stora och akuta problem enligt bedömargruppen. Gruppen skrader inte orden när det gäller dessa faktors negativa inverkan. Att det vikande studentunderlaget, i kombination med ett minskat intresse från unga människor att utbilda sig till kemilärare inom både högskolan och gymnasieskolan är ett allvarligt hot mot undervisningens kvalitet och ämnets utveckling är inte svårt att förstå. När det gäller den ekonomiska situationen så är läget mer svårbedömt. Den minskning av medel för undervisning som kemiämnet fått vidkännas har även drabbat många andra utbildningar. Är dessa minskningar mer kännbara för utbildningarna i kemi eller ligger skillnaden primärt i bedömargruppens starka engagemang för sitt ämne?

Ett annat särdrag är att bedömargruppen, under rubriken *bedömningsgrunder*, formulerat ett antal postulat för vad de anser att en utbildning skall uppfylla. Detta gör det lättare att få en uppfattning om var gränsen går för lägsta acceptabel kvalitet i utbildningarna i kemi, vilket är ett bra initiativ från bedömargruppen.

6. Bedömargruppens rapport och Högskoleverkets beslut

Under utvärderingsrapportens rubrik *Högskoleverkets beslut* anges att verket ifrågasätter examensrätten för kandidat- och magisterexamen i kemi vid Växjö universitet och kandidatexamen i kemi vid Högskolan i Jönköping med redovisningen i bedömargruppens rapport som underlag.

Det finns inga påtagliga skillnader mellan bedömargruppens slutsatser och Högskoleverkets beslut i de fall examensrätten för grundutbildningen ifrågasätts. I avsnittet *Högskoleverkets reflektioner och slutsatser* instämmer Högskoleverket i de generella kritiska punkter som redovisas i bedömargruppens rapport, inklusive den låga medelstillsdelningen. De skillnader som kan identifieras rör snarast grad än art i kritiken. Högskoleverket ser allvarligare på de i bedömargruppens rapport påtalade bristerna när det gäller studentinflytande (särskilt brister i kursutvärderingar) och jämställdhet än granskarna.

7. Övriga iakttagelser

Granskningen av ämnet kemi är den enda utvärderingen i denna studie där en uppföljning gjorts (*Uppföljning av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar år 2002, Rapport 2008:R*). Dessutom har en uppföljning av utbildningen vid Högskolan i Jönköping genomförts i enlighet med Högskoleverkets beslut i den ursprungliga utvärderingen att följa upp beslutet inom ett år. Högskoleverket ifrågasätter inte längre examensrätten vid högskolan (beslut 2004-10-19). Underlaget för detta beslut består av ett yttrande från ordföranden i den tidigare granskningen. Enligt hans bedömning överensstämmer de åtgärder som högskolan vidtagit väl med bedömargruppens rekommendationer och han konstaterar att om de planerade åtgärderna genomförs så kommer lärarkompetensens djup och bredd att vara tillräcklig för att genomföra utbildningen på kandidatnivå. ”Resultatet av åtgärderna kan emellertid konstateras först efter utgången av läsåret 2005”. Han föreslår därför att man följer upp utvecklingen vid högskolan. Högskoleverket instämmer i bedömningen och

konstaterar att det inte längre finns skäl att ifrågasätta examensrätten men att en uppföljning av utvecklingsarbetet skall göras 2006 i samband med den ordinarie uppföljningen (den s.k. treårsuppföljningen, min anm.). Det framgår varken av referatet av ordförandes yttrande eller av Höskoleverkets beslut på vilka grunder bedömningen att inte längre ifrågasätta examensrätten görs. Vilka åtgärder högskolan vidtagit redovisas således inte.

”Treårsuppföljningen” genomfördes först 2008. Enligt denna resulterade granskningen av kemiämnet 2003 i att examensrätten för utbildningen vid de två nämnda lärosätena ifrågasattes. Skälet var brister i lärarkompetens och i ämnets djup och bredd. ”Båda lärosätena åtgärdade bristerna inom utsatt tid och har således kvar sina examensrätter” (s 39). Längre fram i rapporten står att läsa att: ”Jönköping har skapat samläsning mellan kemistudenter och studenter på ingenjörsprogrammet. På detta sätt har antalet disputerade lärare ökat, och lärosätena kan således utfärda den kandidatexamen som bedömargruppen ifrågasatte rätten för” (s 41).

Det är således först i samband med denna uppföljning som skälen redovisas till att examensrätten vid Högskolan i Jönköping inte längre ifrågasattes enligt beslutet 2004. Dessutom framgår det av uppföljningsrapporten att inte heller examensrätten vid Växjö universitet längre är ifrågasatt. Skälet till detta beslut redovisas inte i rapporten och jag har inte heller kunnat hitta något beslut från Höskoleverket i frågan.

Skälet till att jag redovisat dessa uppgifter är primärt att de är exempel på bristande transparens, jämförbarhet och konsekvens även i Höskoleverkets uppföljning av tidigare utvärdering. Det är, enligt min uppfattning, dessutom ganska nonchalant av Höskoleverket att presentera den s.k. treårsuppföljningen först efter fem år. Från exemplet socialt arbete, som också ingår i treårsuppföljningen, vet jag att Höskoleverket begärde in underlag för uppföljningen redan i maj 2006.

Sammanställning av studenternas syn på HSV:s utvärderingar

Bakgrund

Studenternas synpunkter på HSV:s utvärderingar har inhämtats dels genom en enkät som skickats till ett antal studenter som haft erfarenheter från olika typer av utvärderingar hos HSV, dels genom en träff i Stockholm, där två före detta studentrepresentanter deltog och berättade för SUHF:s arbetsgrupp om sina erfarenheter.

God representation men inte överallt

Studenterna har länge varit en prioriterad målgrupp för Högskoleverket, och hittills har studenterna haft god representation i utvärderingsgrupperna, i Högskoleverkets olika råd och styrelser. Studenterna har dock hittills inte haft rätt att sitta med i examensrättsprövningar, prövning för mastersexamen eller Utmärkelsen excellenta utbildningsmiljöer (detta ändrades till omgången 2009, efter starka påtryckningar).

Studentrepresentanterna utses oftast genom Sveriges förenade studentkårer, SFS, men undantag finns, t ex utvärderingarna av civilingenjörs- och lärarutbildningarna, då studenterna utsågs av HSV själva.

Förfarandet med att utse studentrepresentanter ser också olika ut beroende på vilken tjänsteman på HSV som handhar den aktuella utvärderingen. Alla verkar inte känna till HSV:s praxis att studenter bör ingå i alla utvärderingsgrupper. Ofta är det så att SFS får till uppgift att nominera ett antal studenter, och att HSV sedan själva gör ett urval bland dessa. Ibland får SFS till uppgift att nominera en man och en kvinna, och sedan gör HSV bedömningen om vem som får platsen utefter gruppens övriga könssammansättning. I vissa fall är det SFS som föreslår och även beslutar om vilken student som ska få bli studentrepresentant och detta beslut fastställs sedan bara formellt av universitetskanslern.

Så länge studenter faktiskt får vara med i utvärderingarna, kan man tycka att det inte spelar så stor roll på vilket sätt de blir utsedda. Men den godtycklighet som finns i utseendeprocessen gör det svårare för studenter och studentkårsföreträdare att förutse behovet av studentrepresentanter samt att hitta intresserade personer.

Bra bemötande i utvärderingsgrupperna

Alla studenter vi varit i kontakt med säger att de fått ett mycket bra bemötande i utvärderingsgrupperna när väl arbetet har satt igång. De har fått en likvärdig roll som övriga bedömare, och uppmuntrats att inte bara fokusera på studentaspekterna. Studentrepresentanterna har fått ta lika mycket ansvar för rapportskrivandet i de fall det förekommit, vilket har upplevts som positivt.

”Som studentrepresentant har jag under hela arbetet känt mig som en naturlig del av bedömargruppen som har tillåtits verka på samma villkor som övriga bedöma-

re. Studenternas bidrag har tagits på allvar och det fanns ingen märkbar skillnad i det ansvar som också ålades oss. Som studentrepresentanter fick vi såväl uppdrag att under arbetet bevaka och dokumentera olika mått av "studentperspektiv" men involverades som sagt på samma premisser som övriga bedömare i allt från förberedelser, aktivitet under platsbesöken till det handfasta skrivarbetet."

I vissa fall har Högskoleverket anordnat träffar för flera studentrepresentanter innan utvärderingarna sätter igång, för att informera om hur uppdraget som utvärderare går till. Högskoleverket påstår att de har en liknande träff efter ett antal utvärderingar blivit klara, men det är inget som de studenter vi talat med känner till.

Sammansättningen av bedömargrupperna

Studenterna har upplevt sammansättningen av bedömargrupperna lite olika. Nästan alla kommenterar de internationella representanterna som ett positivt inslag, men att det tar mycket tid från det övriga arbetet att sätta in dem i det svenska utbildningssystemet.

I vissa fall har utvärderingsgrupperna varit väldigt stora (när det handlat om ett stort område, t ex lärarutbildning eller statsvetenskap). Studentrepresentanterna har då uppskattat att arbetet har delats upp mellan olika mindre grupper, men också noterat att när slutrapporten väl skulle skrivas, fick mycket av kritiken vässas ner för att alla i gruppen skulle vara överens.

Några nämner också att de sakkunniga i grupperna ofta tillhör en äldre generation, och att åsikterna kring vad som är god kvalitet i utbildningen inte alltid är eniga. Detta ger upphov till spännande diskussioner, men kan knappast driva utvecklingen i utbildningarna framåt, när det ofta finns starka konserverande krafter bland de sakkunniga.

"Jag fick snabbt rollen av arbetslivsförespråkare i gruppen, inte minst eftersom jag var den enda som hade tänkt mig att någon gång jobba utanför universitetsvärlden"

"Den ansvariga personen hade ibland lite svårt att styra diskussionen, när vissa av professorerna pratade i väg om gamla minnen, men det är väl sådant som händer."

"Att de sakkunniga i gruppen oftast var till åren komna, speglade sig även i deras syn på utbildning. Ibland blev jag förvånad över de (i mitt tycke) konservativa åsikter som de företrädde, tex att stipendier är bra som doktorandfinansiering."

Otydliga roller för HSV:s tjänstemän

Eftersom studenterna oftast inte deltar i mer än en utvärdering, är det svårt att inte tro att alla utvärderingar görs på samma sätt som den man själv är delaktig i. Dock så var det en student som suttit med i två utvärderingar som kunde notera att grupperna styrdes och arbetade olika. Det framkom också på hearingen att de studenter som deltog där hade i vissa avseenden väsentligt olika uppfattning om hur utvärderingen gick till. Bland annat

så nämner studenterna tjänstemännens roll i utvärderingsgrupperna. Vissa har upplevt dem som direkt styrande och drivande, andra mer som en sekreterare. Studenterna har inte i någon större utsträckning upplevt en styrande tjänsteman som ett problem, utan snarare som professionell guidning, eftersom det oftast inte är någon annan i gruppen som är utbildad inom utvärderingar. Det har däremot upplevts som oprofessionellt när tjänstemän drivit egna linjer väldigt långt, utan att kunna visa belägg för det. Detta har dock bara skett i enstaka fall, så vitt vi vet.

”Samarbetet med de ansvariga på HSV fungerade generellt bra. Jag kan dock känna att vissa utredare ibland hade lite svårt att släppa sina egna föreställningar och problembilder av utbildningen, som inte alltid kunde verifieras av bedömargruppen.”

”De ansvariga på HSV var trevliga, serviceinriktade och lätta att ha att göra med. Enda frågetecknet var väl vilken roll de egentligen skulle spela i gruppen – en av dem var mycket aktiv i diskussionerna och framförde egna åsikter, medan de övriga tre var mer tillbakadragna och lyssnade”

Subjektiva bedömningar – är det jämförbart?

Studenterna har också tankar kring det faktum att varje utvärderingsgrupp sätter sina egna ramar och börjar från noll varje gång. Flera uttrycker en oro för att det inte skapar någon vidare jämförbarhet eller trovärdighet för systemet, speciellt om det ska leda till ekonomiska konsekvenser för lärosätena. Studenterna lyfter fram den gemensamma mall som används av bedömarna i utvärderingarna som något positivt, och man förlitar sig mycket på den och på utredarna att se till att bedömningarna i alla fall inom den aktuella utvärderingen görs på ett samlat och likvärdigt sätt.

”Mitt intryck är att vi med ganska stor säkerhet ifrågasatte de miljöer som inte höll en godtagbar kvalitet, även om jag tyckte att vi borde ha ifrågasatt ytterligare ett lärosäte. [...]. Däremot tyckte jag inte att vi hade någon bra grund för att utropa Uppsala, Stockholm, Lund och Göteborg som de bästa lärosätena – metoden med självvärderingar och platsbesök gav inte tillräckligt med information för att kunna göra en sådan bedömning. I alla fall inte om man inte bara vill utgå från den som har flest professorer automatiskt är bäst.”

”...slutresultatet blev över förväntan. Att ett sådant här arbete trots allt måste handla om tyckande någonstans till slut ändå, trots alla mätverktyg och krav på objektivitet, ger givetvis en svår balansgång.”

Men studenterna tycker ändå att den modell som används idag fungerar, och är i alla fall bättre än en rent kvantitativ metod.

”Jag vill dock påtala den positiva och genomtänkta metod med vilken bedömningsarbetet genomfördes.[...]Den kritik jag möjligen har är riktad mot just likvärdigheten, men jag har svårt att se hur vi skulle kunnat arbeta på något annat sätt.”

”Den utvärderingsmodell som högskoleverket använder sig av är mycket bra. [...] om någon ifrågasätter validiteten ska man komma ihåg att detta är en väl dokumenterad modell, den är så oerhört mycket kraftfullare och bättre än kvantitativa metoder.”

En utvecklande möjlighet för studenterna

Studenterna uppskattar att få vara delaktiga i utvärderingarna, och känner sig nöjda och stolta över sina bidrag till gruppernas arbete. I många fall har studenterna lyft fram viktiga synpunkter, som annars inte skulle ha tänkts på. Även under arbetsgruppens platsbesök på HSV påtalades vikten och viljan av att ha studenterna delaktiga i arbetet, även om man inte ville känna till den kritik som vi lyfte kring studenternas delaktighet.

”Arbetet var väldigt roligt, eftersom man fick möjlighet att både få en överblick över många utbildningar och diskutera utbildningsfrågor på ett mycket djupare sätt än man får som kåraktiv och studentrepresentant i olika organ.”

”Arbetet kan absolut sägas ha motsvarat mina förväntningar och har varit en lärorik och spännande upplevelse där jag också kan se resultatet av min egen insats. Min tidigare något mer kritiska bild av HSV:s utvärderingar har i mycket ändrats till det positiva.”

”Sammantaget tyckte jag det var väldigt intressant att vara med i utvärderingsarbetet. Torrt och akademiskt, javisst, men jag har svårt att se hur man skulle kunna göra det mer grundligt eller komma närmare ”sanningen” utan att lägga ner orimliga mängder tid.”

Slutsatser

Det finns mycket som fungerar bra med studenterna i HSV:s utvärderingar och det finns en god vilja från många håll, såväl på lärosäten som på HSV och bland studentföreträdarna. Trots det så är faktum att studentrepresentationen i HSV:s bedömargrupper inte alltid fungerar som den ska. Studenterna lyfter fram perspektiv på HSV:s utvärderingar som bör beaktas av SUHF och av HSV i det fortsatta arbetet.

- Det första, och största problemet, är att studenter inte tillåts delta i alla typer av utvärderingar.
- HSV:s tjänstemän bör ha en tydligare rollbeskrivning, så att bedömargrupperna vet vad de kan förvänta sig, och kritik inte uppkommer i efterhand om ”för styrande” eller ”för slappa” tjänstemän.
- Det är oroväckande att studenterna lyfter fram att de sakkunniga ofta har en konserverade syn på utbildning, snarare än utvecklande. Om HSV:s utvärderingar ska fortsätta enligt samma modell som idag även i ett kvalitetsbaserat resurstilldelningssystem, kommer bedömarna i dessa grupper få orimligt mycket makt om de själva ska sätta sina ramar i varje utvärdering.
- Studenterna upplever vissa problem med likvärdigheten i utvärderingarna, men ser inte en kvantitativ modell som någon lösning.